

**GESCHIEDENIS VAN DE HERVORMING IN EUROPA
TEN TIJDE VAN CALVIJN**

DOOR

Dr. J. H. MERLE d'AUBIGNÉ.

"De dingen van korte duur verwelken gewoonlijk wanneer hun tijd voorbij is."

"In de Christusregering verkeert slechts de nieuwe mens in de staat van bloei; slechts hij heeft daarin kracht en slechts hij heeft daarin gewicht." CALVIJN.

Uit het Frans vertaald

**BOEK 11
SCHOTLAND**

AMSTERDAM,

**B. H. BLANKENBURG JR.
1869.**

**STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2016**

INHOUD.

ELFDE BOEK. De Hervorming in Schotland.

EERSTE HOOFDSTUK. VOORBEREIDING van de HERVORMING. (Van de tweede eeuw tot het jaar 1522.)

De godsdienst is de sleutel van de geschiedenis. De Geest Gods werkt overal hetzelfde leven. Drie elkaar opvolgende stoten: de Culdees, Wicleff, Johannes Huss. Strijd tussen het koningschap en de adel. John Campbell, Lord van Cernock. Bij wordt beschuldigd van ketterij. Hij wordt door de koning vrijgesproken. Slag van Flodden. Dood van Jakobus IV. Verkiezing van een bisschop in Schotland. Alesius. Patrick Hamilton. John Knox. Onlusten tijdens de minderjarigheid van de koning. De jonge Hamilton aan de hogeschool te Parijs. Hij wordt daar bekend met de Hervorming van Luther.

TWEEDE HOOFDSTUK. DE BEWEGING van de HERVORMING NEEMT EEN AANVANG. (1522 tot April 1527.)

John Mayor geeft lessen te Glasgow. Patrick Hamilton aan de hogeschool van St. Andrew. De boeken van Luther worden in Schotland aangebracht. Het parlement verbiedt ze. Karakter van de jonge koning. Jakobus V wordt meerderjarig verklaard. De koning werpt zich in de armen van de priesters. De partij van de geestelijken wordt overwonnen. Het nieuwe Testament van Tyndal wordt verspreid. Patrick Hamilton predikt de leer des Evangelies. De aartsbisschop Boaton herwint zijn invloed. Hamilton wordt verklaard ketter te zijn. Hij wordt gedaagd voor de aartsbisschop. Hij vlucht naar het vasteland.

DERDE HOOFDSTUK. HAMILTON BEREIDT ZICH IN DUITSLAND VOOR, OM DE HERVORMING IN SCHOTLAND IN TE VOEREN. (Lente, zomer en herfst van 1527.)

Hamilton gaat naar Marburg. Hij ontmoet daar Lambert van Avignon. De hogeschool van Marburg. de wetenschap en het geloof. Hamilton bestudeert de schriften. Waarom hij niet naar Wittenberg ging. Ziekte van Luther: De pest te Wittenberg. Hamilton verdedigt stellingen te Marburg. De stellingen van Hamilton. De aanval en de verdediging. nieuwe stellingen van Hamilton. Ze bevatten het merg van de godsdienst. Hamilton keert naar Schotland terug.

VIERDE HOOFDSTUK. EVANGELIEPREDIKING, TEGENSTAND EN VRUCHT VAN HAMILTON IN SCHOTLAND. (Einde van 1527 tot het einde van Februari 1528.)

Het nieuwe Testament wordt verboden. De ijver van Hamilton. Hij brengt al de zijn tot het aannemen van het Evangelie. Hij predikt in de omstreken van Kincavil. Grote menigten komen hem horen. Hij huwt. De priesters leggen het op zijn ondergang toe. De aartsbisschop roept hem naar St. Andrew. Zijn ijver verdubbelt. De priesters spannen hem strikken. Hij twist met Alesius. Hij brengt hem tot, erkenning van de

waarheid. Alexander Campbell verraadt Hamilton. De dood van Hamilton wordt beraamd. De koning verwijderd. Sir James Hamilton trekt op om zijn broeder te helpen. De aartsbisschop wapent zich om de aanval terug te slaan

**ZEVENDE HOOFDSTUK.
DE BELIJDEERS VAN HET EVANGELIE EN DE MARTELAARS
VERMEERDE REN
IN SCHOTLAND.**

(Het einde van 1531 tot 1534.)

De edelen spannen samen tegen de priesters. Ze treden in oorlog met Hendrik Vill. Kuiperijen van de Rooms "partij. Alexander Seaton, biechtvader van de koning. Zijn stoutmoedigheid. Hij vlucht naar Engeland. Alesius schrijft aan de koning. Antwoord van Cochieus. Hendrik Forrest. Zijn afzetting. Zijn vonnis. David Straften van Lauriston. Zijn bekering. Zijn oordeel. Zijn marteldood. Proces van Catharina Hamilton. De Evangelischen vluchten uit Schotland

**ACHTSTE HOOFDSTUK.
DE KONING VAN SCHOTLAND MAAKT ZICH LOS VAN ENGELAND EN
VERBINDT ZICH MET FRANKRIJK EN DE GUISES**

(1534 tot 1539.)

Hendrik VIII tracht een verbond van Jakobus V te sluiten. Het mislukt. nieuwe pogingen van Hendrik VIII. Thomas Forret. Zijn getrouwheid. Zijn gesprek met de bisschop van Dunkeld. Ontevredenheid van het volk. Onderhandelingen te Rome. Jakobus huwt met Madeleine de Valois. De jonge koningin sterft. Tweede huwelijk van de koning met Maria van Lotharingen.

**VIJFDE HOOFDSTUK.
VERHOOR, VEROORDELING, MARTELDOD.**

(Einde van Februari, 1 Maart 1528.)

Hamilton verschijnt voor de raad van de bisschop. Zijn ketterijen. Zijn antwoord. Andréas Duncan poogt hem te bevrijden. Hamilton wordt in het kasteel opgesloten. De rechtbank van de inquisitie. Hamilton voor zijn rechters. Beraadslagingen. Het vonnis. De straoefening wordt gereed gemaakt. Hamilton aan de voet van de brandstapel. Hij wordt op de brandstapel gebonden. Campbell plaagt en beledigt hem. Zijn familie en zijn vaderland. De straoefening duurt zes uren. De twee Hamiltons

**ZESDE HOOFDSTUK.
ALESIUS.**

(Laatst van Februari 1528 tot het einde van 1531.)

De kronen van de martelaren. Verschillende gevoelens omtrent de martelaar. De koning ontkomt aan zijn bewakers. Jakobus V aanvaardt de teugels van staat. De priesters zegevieren. Alesius door de dood van Hamilton bevestigd. Hij predikt voor de provinciale synode. Hij wordt in een hok geworpen. De koning geeft bevel hem te bevrijden. List van de prior Hepburn. Alesius wordt in een onreiner hol gebracht. De prior beraamt zijn dood. De kanunniken zijn hem behulpzaam om te vluchten. Zijn nachtelijke vlucht. De prior vervolgt hem. Hij gaat naar Duitsland

NEGENDE HOOFDSTUK.

DAVID BEATON KRIJGT INVLOED. De VERVOLGING WORDT WEER UITGEOEFEND.

(1539.)

Kardinaal David Beaton. Hij krijgt een volkomen overmacht op de koning. Oorlog aan de rijken. Het rantsoen van Balkerley. Talrijke gevangennemingen. Hendrik VIII. Slaat een waakzaam oog op Schotland. Het stoutmoedige drama van Killon. Proces van Killon en van Thomas Forret. Hun straoefening. Buchanan in de gevangenis. Hij ontsnapt. Kennedy en Hieronomus Hussel. Hun gevangenneming. Hun vonnis. Hun moed. Hun marteldood.

TIENDE HOOFDSTUK.

ONBESTENDIGHEID VAN KONING JAKOBUS V. ONDERHANDELINGEN MET HENDRIK VIII. ZE MISLUKKEN.

(1540 tot Januari 1542.)

Nieuw gezindheden van de koning van Schotland. Hij berispt de bisschoppen. Behendigheit van de kardinaal. Bijeenkomsten van bisschoppen te St. Andrew. De koning keert weer om naar de kant van Rome. Geboorte van zijn zoon. Geboorte van zijn tweede zoon. Zijn wroegingen. Een droom. Dood van zijn beide zonen. nieuwe pogingen van Hendrik VIII. Plan tot een bijeenkomst te York. De koning van Engeland gaat naar York. Pogingen der bisschoppen om, de ontmoeting tegen te houden. Jakobus blijft in gebreke te verschijnen.

ELFDE HOOFDSTUK.

OORLOG TUSSEN ENGELAND EN SCHOTLAND.

DOOD VAN JAKOBUS V.

(1542.)

Toont van Hendrik VIII. Schermutseling. Vrees van Jakobus V. Hendrik VIII haakt naar de kroon van Schotland. Norfolk valt Schotland aan. Het Schotse leger weigert op te trekken. De bisschoppen maken een lijst van beschuldigen. Ze maken een verbond met de koning. Ze lichten een nieuwe leger. Olivier Synclair wordt tot opperbevelhebber benoemd. Schandelijke aftocht. Angst van Jakobus V. Zijn neerslachtigheid. Zijn wanhoop. Geboorte van Maria Stuart. Dood van de koning. Hij sterft aan verbrijzeling des harten.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

REGENTSCHAP VAN. De GRAAF VAN ARRAN. BEATON WORDT GEVANGEN GENOMEN. VREDETRACTAAT MET ENGELAND.

(1542 Maart 1543.)

Eerzucht van Beaton. Een vals testament van de koning. Vergadering van de adel. De graaf van Arran wordt tot regent uitgeroepen. De regent neemt Evangelische mannen in zijn omgeving. De twee kapelaans. Voornemens van Hendrik VIII Onderhandelingen. Gevangenneming van de kardinaal. Uitwerking van die krachtige daad. De geestelijkheid doet Schotland in de ban. Parlement te Edinburgh. De Heilige Schrift in de landtaal. Beraadslagingen daarover. De vrijheid van de Schriften. Openbare vreugde. Tractaat met Engeland. Het wordt plechtig bekrachtigd.

DE TIENDE HOOFDSTUK.
BEATON KOMT UIT DE GEVANGENIS EN MAAKT ZICH MEESTERVAN
HET GEZAG. HET TRACTAAT WORDT VERBROKEN. NIEUWE
VERVOLGINGEN.

(Maart tot de zomer van 1544.)

De Ultramontaanse partij. De abt van Paisley, natuurlijke broeder van de regent. De kardinaal wordt in vrijheid gesteld. Zijn kuiperijen. Beledigingen van de Engelsen gezant. De regent weigert de gijzelaars te leveren. Gewapende bijeenkomsten. Zwakheid van de regent. Hij zweert af aan de voeten van de kardinaal. Kroning van Maria Stuart. Hendrik VIII verklaart Schotland de oorlog. De graaf van Lennox. De kardinaal zegeviert.

Andersen, Helena Stirke, James Raveleson en Robert Lamb. Ze worden ter dood veroordeeld. Tevergeefs wordt er voor hen tussen beide getreden. Treffend sterven van Helena Stirke. De Engelse vloot komt te Leith. liet Engelse leger wordt ontscheept. Edinburgh wordt ingenomen en geplunderd. Hendrik verdaagt zijn plannen

VEERTIENDE HOOFDSTUK.
WISHART. ZIJN BEDIENING EN MARTELDOOD.

(Zomer van 1544 tot Maart 1546.)

Wishart predikt te Dundee. De kerken worden voor hem gesloten. Hij predikt in de open lucht. De pest voort hem weer naar Dundee. Een priester poogt hem te doden. Er worden hem strikken gespannen. Hij verkondigt zijn naderend einde aan. Knox verbindt zich met hem. Wishart komt nader tot Edinburgh. Hij verdubbelt zijn ijver. Zijn vrienden verlaten hem. Zijn laatste prediking. Hij wordt gevangen genomen. Hij wordt aan de kardinaal overgeleverd. De regent verzet zich tegen zijn veroordeling. De kardinaal stoort zich hieraan niet. De geestelijke rechtbank. De beschuldiger Lander. Beledigingen. Lasteringen. Veroordeling. Het sacrament wordt de veroordeelde geweigerd. Een waar Avondmaal. Wishart spreekt tot het volk. Wishart spreekt op zijn beurt een vonnis uit. Zijn lichaam wordt tot as verbrand.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.
OPSTAND TEGEN BEATON. ZIJN DOOD.

(Maart tot Mei 1546.)

De kardinaal zegeviert. Zijn vijanden maken een samenzwering om hem te doden. Ze komen te St. Andrew bijeen. Ze maken zich meester van het kasteel. Ze verjagen de dienstknechten van de kardinaal. Ze doden hem. Het vonnis van Wishart. De samenzweerders worden in het kasteel belegerd. Ze capituleren. Waarom de Hervorming in Schotland zegevierde. Twee koningen en twee koninkrijken. Priester en herder

ELFDE BOEK.

DE HERVORMING IN SCHOTLAND.

EERSTE HOOFDSTUK.

Voorbereiding van de Hervorming. (van de tweede eeuw tot het jaar 1522.)

De geschiedenis kan van verschillenden aard zijn. Ze is of letterkundig, of wijsgerig, of staatkundig, of godsdienstig; de godsdienstige geschiedenis alleen dringt door tot het diepste van ons wezen. Vaak heeft men gezien dat staatkundige geschiedschrijvers de verborgenheden van vorstelijke kabinetten ontdekten, raadslagen doorgrondde, geheime kuiperijen ontmaskerden, aan Cesar, Karel V en Napoleon hun geheimen ontrukten, terwijl de mens, in datgene waarin hij het meest verheven is, voor hen ontoegankelijk bleef. De inwendige macht van het geweten, waardoor de mens dikwijls geleid wordt tot daden, geheel en al in strijd niet de regels van de staatkunde en de eisen van het eigenbelang, de grote geestelijke verschijnselen op het gebied van de mensheid, de opofferingen van de zendelingen: en martelaren zijn voor hen met een sluier bedekt. Het Evangelie alleen geeft de sleutel van deze verborgenheden; zodat er in de geschiedenis, zelfs voor de meest bekwame, raadsels overblijven, die voor geen oplossing schijnen vatbaar te zijn. Waarom ziet men plannen mislukken, die met onbetwistbare bekwaamheid gevormd zijn? Waarom ziet men ondernemingen gelukken, die dwaas schijnen te zijn? Men staat er voor. Maar hoe dit zij, men gaat voort, springt op iets anders, en laat het voor andere over de gronden te ontginnen, die men achter zich gelaten heeft.

Dit is te bejammeren, want de geschiedschrijver moet het ganse gebied van de menselijke dingen omvatten. Hij moet wel is waar acht geven op de aardse machten, die in de wereld zich doen gelden, zoals de eerezucht, het despotisme en de vrijheid; maar hij moet ook rekening houden met de hemelse machten, die door de godsdienst ontsluit worden. De levende God moet niet van de wereld, die Hij geschapen heeft, worden buitengesloten. De mens moet, zonder bij de oorspronkelijke moleculen, of zelfs bij de staatkundige invloeden stil te staan, opklimmen tot dat eerste beginsel, zoals Clemens van Alexandrië het noemde, dat Wezen, wiens idee onmiddellijk en oorspronkelijk is, uit geen ander ontstaat, maar noodwendig de voorloper van elke gedachte is.

God, die onze velden telkens weer met gras bekleedt, die het graan uit de aarde doet voortspruiten en de bomen met bloesem en vruchten bedekt, laat de geest des mensen niet aan zichzelf over. Hij, die de God is van de ganse zichtbare schepping, is niet minder het licht en de kracht van de zielen, aangezien een enkele ziel in zijn ogen meer waarde heeft dan de gehele wereld. De Schepper, die elk voorjaar uit de winterslaap een natuur vol leven, schitterend van licht en met bloemen getooid doet te voorschijn treden, kan voorzeker, wanneer Hij dat wil, in de verstijfde en bevroren mensheid een geestelijke lente voortbrengen. De Heilige Geest is de kern, die in dorre zielen de verlevendigende sappen des hemels doet doordringen. De wereld was dikwijls gelijk aan een woestijn, waar alle leven scheen uitgedoofd te zijn; en toch, in die schijnbaar zo dorre tijden waren er onderaardse kanalen, waardoor hier en daar verstrooide planten gevoed werden, en op het door de Goddelijke voorzienigheid bepaalde ogenblik zag men het levend water in overvloed stromen, en werd de vervallen mensheid daardoor verlevendigd.

Dit geschiedde in de twee grootste tijdperken van de geschiedenis, dat des Evangelies en dat van de Hervorming.

Zulke tijdperken, die voor de mensheid de belangrijkste zijn, zijn daarom dan ook het meest waardig bestudeerd te worden. Het nieuwe leven, dat in de zestiende eeuw ontkiemde, was overal hetzelfde, en toch had het zekere bijzondere karaktertrekken in de verschillende landen, waar het verscheen: in Duitsland, Zwitserland, Engeland, Schotland, Frankrijk, Italië, de Nederlanden, Spanje en andere streken. In Wittenberg was de mens, de gevallen maar door het geloof vernieuwde en gerechtvaardigde mensa, voornamelijk het voorwerp van de Christelijke bepeinzing.

In Genève was het God, zijn soevereiniteit en zijn genade. In Schotland was het Christus, als schuldverzoenend offer, maar vooral Christus, die als Koning onafhankelijk van alle menselijke machten over zijn volk heerst en het handhaaft.

In Schotland leeft een krachtig volk, krachtig in zijn deugden, maar ook krachtig in zijn gebreken. De kracht is dan ook een van de karaktertrekken, waardoor het Schotse Christendom zich onderscheidt, en misschien is het daaraan toe te schrijven, dat Schotland zich gedrongen heeft gevoeld de klem te leggen op Christus als Koning der kerk; want ten allen tijde is aan het denkbeeld van koning ook het denkbeeld van macht verbonden geweest.

Die streek zal thans het onderwerp onzer beschouwing zijn. En dit verdient zij, want hoe klein dan ook en hoezeer ook aan de uiterste grenzen van het Westen gelegen, bezit ze door de natuur en door het geloof een beweegkracht, wier uitwerking tot aan de einden van de aarde gevoeld word.

In de Hervorming van Schotland komen twee tijdvakken voor, dat van Hamilton en dat van Knox.

Over het eerste alleen zullen wij thans spreken. De aanvang van de dingen wekt in de regel het meest de belangstelling. Wij beginnen overeenkomstig ons plan met het tijdstip van het ontstaan van de Caledonische Hervorming, een tijdstip dat Schotland zelf misschien maar al teveel uit het oog verloren heeft, en dat wij in zijn eenvoudige schoonheid zullen voorstellen.

Vóór de dagen van de Hervorming kreeg Schotland uit de Christelijke streken van het Zuiden achtereenvolgens drie krachtige stoten.

De vervolgingen, waaraan in het begin van de tweede, in de loop van de derde en in het begin van de vierde eeuw de aanhangers van het Evangelie in de zuidelijke delen van Groot-Britannië bloot stonden, noodzaakten een groot aantal om een schuilplaats op Schotsen grond te zoeken. Die vrome mannen vestigden zich daar in eenvoudige en eenzame kluizen, op de groene velden, op steile bergen, in de enge bergpassen, en door zich aan de dienst van God te wijden, verspreidden ze een liefelijk licht in de nevelen van allerlei aard, waardoor ze omringd waren, onderwezen de onwetenden en versterkten de zwakken. Ze werden in het Gallisch gille *de dienstknechten Gods*, in het Latijn *cultores Dei*, genoemd; daaruit ontstond de naam van *Culdees*. De eerbied, die ze afdwongen, was zodanig, dat hun cellen dikwijls na hun dood in tempels werden herschapen. De eerste stoot kwam van hen.

Verscheiden eeuwen verliepen. Het leenstelsel kwam in Schotland in zwang. De bergachtige gesteldheid des lands, waardoor iedere woning een soort van vesting werd, het gebrek aan grote steden en een invloedrijke burgerij, de instelling van de stammen (clans) en het beperkte aantal edelen waren zoveel redenen, waardoor de

macht der heren groter was dan in enige andere streek van Europa en later de Hervorming tegen de dwingelandij van de vorsten beschermd werd. Maar de invloed van de Culdees was, hoewel deze in de middeleeuwen wel gevoeld werd, nogtaes zeer zwak. Van het werk van de genade in Schotland kan evenals van het werk van de schepping gezegd werden, dat de zon de nevelen niet kwam verdrijven, welke over een sombere en eentonige natuur hingen, en dat de invloed van de winden, die uit de naburige zeeën opgekomen, met geweld over de dorre heiden of de vruchtbare vlakten van Caledonie heenstreken, niet verzacht werd door het zachte suizen, dat van de hemel komt.

Doch in de dagen van de opwekking werd het suizen van een zachte stilte gehoord, en scheen de oppervlakte van de lochs (meren) in beweging te komen. Wicleff had aan Engeland het woord Gods teruggegeven, en nu kwamen enige van zijn discipelen en vooral John Resby, in Schotland.

"De paus is niets," zei Resby in 1407, terwijl hij tevens leerde *dat Christus alles is*. Hij werd te Pesth verbrand.

Deze discipelen van Wicleff, de Lollards, gaven de tweede stoot.

Op de opwekking van Wicleff eindelijk, volgde in het westen van Europa die van Johannes Miss. Een Bohemer, Paulus Crawar, uit Praag gekomen, verklaarde in 1421 te St. Andrew het woord van God, met een vaardigheid en juistheid, waarover iedereen verbaasd was. Naar de strafplaats geleid, en op de brandstapel gebracht, sprak de stoutmoedige Bohemer tot de hem omringende priesters: "Gij Satans geslacht, zijt evenals uw vaders vijanden van de waarheid."

De priesters, die niet graag tegenover zulk een menigte zo genoemd werden, lieten hem een koperen bal in de mond stoppen, en de martelaar, alzo tot zwijgen gebracht, werd zonder ander protest van zijn kant levend verbrand.

Patrick Graham evenwel, aartsbisschop van St. Andrew en primaat van Schotland, neef van Jacobus "een man uitstekend van talent en wandel," had Crawar gehoord. Was het hart van de priesters als stee zo hard geweest, dat van de aartsbisschop scheen een vruchtbare aarde gelijk te zijn. Het woord des Heeren schoot bij hem diepe wortelen. Hij vatte het voornemen op de kerk te Hervormen; maar de geestelijkheid werd verontwaardigd, de primaat werd afgezet en tot levenslange gevangenschap veroordeeld, waarin hij dan ook stierf.

Toen begon die worsteling tussen het koningschap en de adel die later een van de karakteristieke trekken geworden is van de tijd van de Hervorming. De vorsten, door priesters opgehitst, trachtten de adel te vernederen; en deze was alzo vooraf reeds gezind om de Hervorming te begunstigen.

Jakobus II (1437-1460) bestreed de edelen met de wapenen en met strenge wetten.

Jakobus III (1460-1488) verwijderde ze met verachting uit zijn omgeving en liet zich in met onwaardige gunstelingen.

Jakobus IV (1488-1503), meer edelmoedig van aard, beschouwde de aristocratie als het sieraad van zijn hof de kracht van zijn rijk. Onder de regering van die vorst vertoond zich het eerste schijnsel van de Hervorming. Vrome mannen, die vooral de streken van Hill en Cunningham bewoonden, waren door het Evangelie verlicht geworden, ze verzetten zich beslist tegen het Roomse pausdom en beweerden openlijk, dat alle was Christenen elke dag door het geloof het lichaam van Jezus Christus geestelijk ontvangen; dat het brood nadat het door de priester gewijd is, brood blijft en, het natuurlijke lichaam van Christus daarin niet is; dat er een

algemeen, priesterschap is; dat iedere man en vrouw, die in de Zaligmaker gelooft, lid is van die priesterschap; dat de paus, die zich boven God verheft, tégen God is; dat het niet geoorloofd is voor geloofszaken de wapenen op te vatten; dat de priesters mogen huwen.

Onder degenen, die deze vrome mensen beschermden, was de Schotse Lord van Cernock, John Campbell, een edelman, grondig bekend met de leer des Evangelies, zedig, zelfs een weinig schroomvallig, maar overvloedig in werken van barmhartigheid, en die niet alleen de Lollards, maar zelfs degenen, wier gevoelens volstrekt tint met de zijn overeenstemden, met welwillendheid opnam. Zijn echtgenote, meer beslist van karakter, was in de bijbel goed thuis, en liet zich door niemand vervaard maken. Elke morgen kwam het huisgezin en de dienstboden in een zaal van het kasteel samen; een priester, de kapelaan, sloeg het nieuwe Testament open, een in die tijd zeer zeldzaam boek, las daarin en verklaarde het.

Was die huiselijke godsdienst en het ontbijt afgelopen, dan gingen de Campbells de armen en zieken bezoeken. Aan de maaltijd nodigden ze enige van hun burenen; monniken zowel als edellieden namen aan hun tafel plaats.

Op zekere dag kwam het gesprek op het kloosterleven en de leefwijze van de priesters, en Campbell gaf daarover zijn gevoelen met gematigdheid, maar openhartig te kennen. De priesters hierover verstoord, deden hem listige vragen, tartten hem uit, en brachten het zover dat ze hem woorden ontlokten, die in hun oog ketters waren. Ze schonden de regelen van de gastvrijheid, begaven zich naar de bisschop en klaagden hun gastheer en zijn echtgenote aan. Het onderzoek begon, de misdaad van ketterij werd bewezen. Campbell begreep dat een groot gevaar hem dreigde en beriep zich op de koning.

Jakobus IV, echtgenoot van Margaretha Tudor, dochter van Hendrik VII, regeerde toen over Schotland. Het leven van die vorst was niet onberispelijk geweest; dikwijls werd hij door wroeging gekweld, en in vlagen van zwaarmoedigheid vatte hij het besluit op, om zijn zonden te verzoenen door gerechtigheid te oefenen. Hij liet de beide partijen voor zich komen; de monniken wezen op verordeningen van de kerk, die alleszins voldoende waren om de beklagde te veroordelen. De eenvoudige en zachtmoedige Campbell was werkelijk ontroerd; zijn antwoorden waren beschoemd en onvolledig; met weduwen en wezen kon hij spreken, maar monniken weerleggen, dat kon hij niet.

Maar zijn vrouw was alleszins beslist en moedig. Door de koning uitgenodigd om te spreken, nam ze achtereenvolgens al de beschuldigingen van de geestelijken op, plaatste ze tegenover de Heilige Schrift en toonde de valsheid daarvan aan. Haar taal was helder, ernstig en overtuigend. De koning, door zoveel welsprekendheid overtuigd, gaf de monniken te kennen, dat als ze ooit weer zulke eerlijke mensen vervolgden, ze streng gestraft zouden worden. Getroffen door de godsvrucht van die uitstekende vrouw, wilde hij haar een bewijs van zijn eerbied geven; hij stond daarom van zijn zetel op, naderde en omhelsde haar. Zich daarop tot de man wendende, sprak hij: "Wat u aangaat, ik geef u die en die dorpen in leen, en wil dat ze ten eeuwigen dage getuigen zijn van mijn welwillendheid jegens u."

De man en vrouw gingen zeer verheugd heen, de geestelijken waren treurig en beschaamd. Dertig andere Evangelischen, die dezelfde leer beleden als de Lord van Cernock, werden gedagvaard, maar teruggezonden met de vermaning zich niet het geloof van de Kerk tevreden te stellen.

Dit gebeurde in 1512, het jaar toen Zwingli begon de Schrift te onderzoeken en Luther op de Pilatustrap te Rome dat woord vernam, dat in zijn ziel weerklonk: "De

rechtvaardige zal uit het geloof leven." De dappere Schotse dame had een voorpostengevecht geleverd en een voorspel op de Hervorming gegeven.

Ongelukkig gaf de verheffing van Hendrik VIII tot de troon van Engeland aan de gedragslijn van Schotlands koning een andere wending. Hendrik VII had zijn gehele leven lang er naar gestreefd in een goede verstandhouding met zijn schoonbroeder te blijven; maar Hendrik VIII, een trots, ligt geraakt, hartstochtelijk vorst, die graag twist met zijn burens zocht, toonde weinig toegevend te zijn voor de echtgenoot van zijn zuster, en draalde zelfs lang om haar het legaat uit te betalen; dat haar vader haar vermaakt had. De herhaalde aanvallen van de Engelsen, de noodzakelijkheid waarin de Schotten verkeerden om altijd hun grenzen te bewaken, waren oorzaak van wantrouwen en haat tussen de beide volken.

Tevens wat door de oude na-ijver van Frankrijk en Engeland, Schotland naar de zijde van Frankrijk overgeslagen. Als de Engelse arend op he slecht bewaakte Frankrijk vederstreek, kwam de Schotse wezel i zijn nest sluipen, en verslond het koninklijk broedsel.

Hendrik VIII bracht die oude tradities weer te voorschijn, en Frankrijk maakte daarvan gebruik om Schotland nog meer aan zich te verbinden, op het ogenblik toen, ongelukkig voor dat rijk, de Medicis en de Guise in Parijs de teugels van het bewind in handen namen. Jakobus door Hendrik VIII beledigd, besloot niettegenstaande de verstandige bedenkingen van de ouden graaf van Angus, Engeland aan te vallen. Schotland gaf hem zijn keurbenden.

Hij streed te Flodden met onverschrokken heldenmoed; maar door twee pijlen en door een strijdbijl gewond, viel hij op het slagveld, omringd door de lijken van twaalf graven, dertien Lords, twee bisschoppen, twee abten, een groot getal edellieden en ruim tien duizend soldaten. Veel studenten, waaronder een zekere Andrew Duncan, zoon van de Lord van Airdrie, die wij later weer zullen ontmoeten, werden op die noodlottige dag gedood of gevangen genomen.

De zoon van de koning, Jakobus V, later de vader van Maria Stuart, had bij de dood zijns vaders nauwelijks de ouderdom van twee ja. ren bereikt. Zijn moeder, de zitster van Hendrik VIII, werd regentol, en gedurende deze minderjarigheid oefenden de edelen een invloed, die eenmaal ten gunste zou komen van de vrijheid en daardoor van het Evangelie. De koning en de priesters, die een onbepaalde mag beoogden, de eerste in de staat, de andere in de kerk, spanden samen tegen de edelen. Vreemdsoortige worstelingen hadden er toen tussen de verschillende machten in Schotland plaats; een van die worstelingen kwam de rust van St. Andrew, een van de voornaamste steden van het rijk verstoren, én bij het geluid van het bruisen van de togen haar rotsen brekende zee, en de rondom haar kathedraal zich verheffende stem van de priesters, kwam nu nog het krijgsgeschrei van de soldaten en het bulderen van het geschut.

Daar Alexander Stuart, aartsbisschop van St. Andrew, primaat van Schotland, op het slagveld van Flodden gesneuveld was, boden drie mededingers zich aan om zijn zetel van primaat in te nemen, namelijk John Hepburn, prior van St. Andrew, kandidaat van de kanunniken, Gawin Douglas, broeder van de graaf van Angus, kandidaat van de edelen, en Andrew Forman bisschop van Murray, kandidaat van de paus. Douglas was door de koningin in het bezit gesteld van het kasteel van St. Andrew, maar Hepburn, een heerszuchtig, vurig man, nam het door de kanunniken geholpen, stormenderhand in, versterkte er zich en vertrok naar Rome om er de bisschoppelijke investituur te bekomen.

Forman, de kandidaat van de paus, wie de overwinning overblijven moest, maakte van de afwezigheid van zijn mededinger gebruik om het kasteel en het klooster te bemachtigen, bracht er een sterk garnizoen in, en stelde Hepburn tevreden door hem een lijfrente van drie duizend kronen te verzekeren, terwijl de kandidaat van de edelen, Douglas, Ziende dat er voor hem geen kans op geld of bisschopsmijter bestond, met kanonschoten zich van de kathedraal van Dunkeld meester maakte. Op die wijze werd in Schotland voor de Hervorming een bisschop gekozen.

De verkiezing van priesters geschiedde op een enigszins andere wijze. De mindere beneficiën werden in veiling gebracht en gekocht door rondzwervende liedjeszangers, dobbelaars of gunstelingen van het hof. De bisschoppen, die hun onwettige dochters voor de edelen bestemde, hielden de beste geestelijke betrekkingen voor hun bastaarden open. Deze jeugdige wereldlingen jaagden de genoegens des levens na, en lieten hun kudden over aan monniken, die op de kansels ongerijmde legenden verhaalden van hun heilige, van zijn strijd met de duivel, van zijn geselingen, of vermaakten het volk met lage scherts. Dit stelsel, dat het Christendom moest vertegenwoordigen, maar een bespotting daarvan was, was niet alleen verwoestend voor de Christelijke godsvrucht en zedelijkheid, maar ook voor de vrede van de huisgezinnen, de vrijheid des volks en de voorspoed van het rijk.

Terwijl eerzucht, luiheid en ongebondenheid onder de geestelijkheid heerste, bereidde God nieuwe vaten, waarin de nieuwe wijn moest gedaan worden, die de oude vaten niet meer konden bevatten. Eenvoudige mannen. Zouden door het geloof en een Christelijke wandel de overwinning behalen op de rijke, machtige en wereldsgezinde geestelijken. Drie jonge mannen, bijna met de eeuw geboren, begonnen nu een loopbaan, waarvan ze toen nog niet vermoedden welke worstelingen en beproevingen hun daarin wachtten, en zouden vooral de twee laatste de Hervormers van de Kerk worden.

Op 23 April van het jaar 1500 baarde de vrouw van een eerzaam burger van Edinburg een zoon, die later door sommigen Alane, door andere Ales genoemd. werd, terwijl hij zelf zijn geschriften tekende met de naam Alesius, zoals wij hem dan ook zullen noemen. Alexander, dit was zijn doopnaam, was een kind van een zeer levendige aard, en daar zijn vrome ouders bevreesd waren dat hem enig ongeluk zou overkomen, hadden zij hem, als voorbehoedmiddel tegen elk gevaar, een papier om de hals gehangen, waarop een priester enige verzen uit het Evangelie van Johannes geschreven had. Alesius hield er veel van om met enige jongens van zijn leeftijd te spelen op de hoogten rondom Edinburg; de onmetelijke rotsen waarop het kasteel stond, de prachtige heuvel van Calton, de schilderachtige berg Arthurs stoel lokten hen beurtelings uit.

Op zekere dag in het jaar 1512 had Alexander zich met enige van zijn vrienden naar de laatste berg begeven; ze vermaakten zich met zich te laten afrollen langs een helling, die van een steile rots afdaalde. Plotseling ziet de jongeling dat hij aan de rand van een afgrond ligt; door de schrik verloor hij zijn bewustzijn; een hand greep hem en bracht hem op een veilige plaats, maar zonder dat hij ooit te weten is gekomen door wie of hoe hij gered werd.

De priesters schreven deze uitredding toe aan het papier, waarvan ze hem voorzien hadden; maar Alexander schreef haar toe aan Gods hand en aan de gebeden zijns vaders.

"Nooit," zei hij veel jaren later, "komt mij dit voorval voor de geest, zonder dat mij een rilling over het lichaam gaat."

Enige tijd daarna werd hij ter voltooiing van zijn studiën naar de hogeschool van St. Andrew gezonden.

Een andere jongeling, uit een voorname stand, beloofde een uitstekend man te worden in de familie van de Hamiltons, die onder Jakobus III in Schotland een eerste plaats bekleedde. In het graafschap Linlithgow, ten westen van Edinburg geboren, en een weinig jonger dan Alesius, was hij de persoon, die de Hervorming het eerst zou invoeren. Linlithgow was destijds het Versailles van het koninkrijk, maar van een meer ouden oorsprong dan de residentie van Lodewijk XIV. Die vooruitstekende portieken, die houten beeldhouwwerken, die panelen van pleisterwerk, dat massieve hekwerk, die op de straat overhellende daken van de huizen maakten een schilderachtig gezicht. Het kasteel had iets van een paleis, een vesting en een gevangenis; het was de lustplaats, waar het hof verpozing en afleiding zocht. Daar werd Maria Stuart geboren.

In de nabijheid van Linlithgow lag de baronie van Kincavil, die koning Jakobus IV in 1498 aan Sir Patrick Hamilton gegeven had. De vrouw van deze, Catharina Stuart, was een dochter van de hertog van Albany, ook een zoon van Jakobus II. Sir Patrick had twee zoons en een dochter, James, Patrick en Catharina.

Patrick, de door ons bedoelde jongeling was dus van koninklijken bloede, hetzij dan door zijn vader of door zijn moeder; hij werd waarschijnlijk te Kincavil geboren en opgevoed. Hij groeide op onder de moederlijke liefde en verzorging, en van zijn jeugd af was het beeld van zijn moeder diep in zijn hart gegrift. Die tedere moeder, aan welke hij later, op het schavot, zijn laatste gedachten wijdde, bespeurde met blijdschap bij haar zoon de behoefte aan een hogere ontwikkeling, liefde voor de wetenschap, behagen in de geschriften van Griekenland en Rome, en vooral een levendige belangstelling in al wat verheven is, de neiging van de ziel tot God. "

Wat zijn vader, Sir Patrick betreft, hij was beroemd als de voornaamste Schotse ridder, en daar hij een volle neef van koning Jakobus IV was, had hij menigmaal gelegenheid om zijn dapperheid te tonen. Eens dat een Duits ridder in Schotland was gekomen, om zich met de Lords en baronnen. daar te meten, gelukte het Sir Patrick hem met één slag neer te werpen. Tijdens het huwelijk van Margaretha van Engeland met de koning van Schotland, was het weerom Sir Patrick, die zich in de steekspelen het meest onderscheidde; en later toen hij met een ouderen broeder, graaf van Arran, in gezantschap naar Parijs gezonden was, plukte hij in het voorbijgaan te Londen nieuwe lauweren. Men vond er behagen in, deze schitterende daden aan de beide jongens te verhalen, en niets was er dat Jakobus en Patrick prachtiger vonden dan de schitterende wapenrusting huns vaders, die aan de wanden van de feestzaal opgehangen was. De eerezucht gloeide in het hart van de jongste van de beide zonen; maar een heiliger en meer duurzame roem zou hij behalen.

Daar de Hamiltons veel bekende te Parijs hadden, besloot Patrick zijn tweede zoon daarheen te zenden, en op veertienjarige leeftijd vertrok de jongeling naar die vermaarde hoofdstad. Zijn vader die hem voor de voornaamste van de Kerkelijke, betrekkingen bestemde, had vroeger reeds voor hem de titel en de inkomsten verkregen van abt van Ferne, in het graafschap Ross, hetgeen dienen moest tot tegemoetkoming in de reiskosten en studie van de jongeling. Het was het ogenblik, toen het vuur van de Hervorming, dat pas op het vasteland ontstoken was, naar alle kanten zijn vonken verspreidde. Een van die vonken zou in de ziel van Patrick vallen; maar moest Hamilton van uit Parijs in Schotland de eerste steen voor het gebouw aan-

dragen, een andere Schot, een jaar na hem geboren, zou er van uit Genève de kroon op zetten.

In een van de voorsteden van de stad Haddington, bij Edinburg, Gifforts Gate geheten, woonde een eerwaardig burger uit een oud geslacht van het graafschap Renfrew, Knox geheten, die evenals zijn vader en grootvader, onder bevel van graaf Bothwell de wapenen gedragen had. Enige leden van die familie waren op het slagveld gestorven.

Knox kreeg in 1505 een zoon, die John genoemd werd. Het soldatenbloed stroomde door de aderen van hem, die een van de meest onverschrokken kampvechters van het leger van Christus zou zijn. John werd eerst gezonden naar het college van Haddington, en op 14 jarigen leeftijd naar de hogeschool van Glasgow. Hij was werkzaam, moedig, zeer rechtschapen, volmaakt eerlijk, nauwgezet, zeer hartelijk jegens zijn kameraden, maar met een standvastigheid aan stijfhoofdigheid grenzende, een onafhankelijkheid, die op hoogmoed geleek, een zwaarmoedigheid, die de neerslachtigheid nabij was, een strengheid, die sommigen voor ongevoeligheid hielden, en een heftigheid, die ten onrechte, aan een wraakgierigen geest toegeschreven is. Een voorname plaats was voor hem weggelegd in de geschiedenis van zijn land en de Christenheid.

Terwijl God alzo die drie tijdgenoten, Alesius, Hamilton en Knox, en nog andere voorbereidde, om in Schotland het licht des Evangelies te verbreiden, was de troon van de koning door heerszuchtige edelen omringd. De oude graaf van Angus, die zijn twee zonen in de slag van Flodden verloren en hen niet overleefd had, had een kleinzoon nagelaten, een schoon jongmens met weinig wijsheid en ondervinding, maar veel eerzucht, bekwaamheid, levendigheid en dapperheid. De weduwe van Jakobus IV, regentes van het rijk, huwde hem, en maakte door dit onvoorzichtig huwelijk de edelen misnoegd. De Angussen en de Douglassen aan de ene, en de Hamiltons aan de andere zijde voegden bij hun ruwe schermutselingen, roof, moord en brandstichting. "

Een ander regentschap werd noodzakelijk. John Stuart, hertog van Albany, in Frankrijk uit een Franse moeder geboren, en die aan het hof van St. Germain leefde, maar de naaste bloedverwant was van de koning van Schotland, werd daartoe ingeroepen. Hij zond Angus in ballingschap, en deze begaf zich met de koningin naar Engeland. Maar weldra moest Albany naar Frankrijk terugkeren, en koningin Margaretha en haar echtgenoot kwamen in Edinburg terug.

Dadelijk openbaarde zich, weer de oude ijverzucht. Toen het parlement in April 1520 te Edinburg bijeenkwam, verenigden zich de Hamiltons in grote getale in het paleis van de primaat Beaton. Deze liep van het hoofd tot de voeten gewapend, overal rond, om de banier van de tweedracht op te heffen. De bisschop van Dunkeld smeekte hem een botsing te voorkomen.

De primaat legde de hand op zijn hart, en zeide: "Bij mijn geweten, ik kan het niet tegengaan!" En men hoorde zijn maliënkolder klinken. "Ach, monseigneur, riep Dunkeld, dat geluid zegt mij dat gij geen goed geweten hebt!"

Sir Patrick Hamiltons vader van de Hervormer) beval de vrede aan; maar Sir James Hamilton, de natuurlijke zoon van de graaf van Arran, een hartstochtelijk en wreed jong mensa, riep hem toe: "Gij zijt bevreesd om voor uw vriend te vechten."

"Gij liegt, onbeschaamde bastaard? antwoordde hem de fiere baron. Ik zal heden daar vechten, waar gij geen voet zetten durft." Hij verliet daarop dadelijk het paleis en al de

Hamiltons volgden hem.

Graaf van Angus had de hoge stelling ingenomen, en zijn volk, dat achter barricaden stond, weerde hun tegenstanders dapper met hun pieken af. Sir Patrick, door de onverschrokkensten gevolgd, beklimt de verschansing, werpt zich op de hoge stelling, zwaait zijn degen in het rond, en valt doodslijk getroffen neer, terwijl de jeugdige verwaande man, die hem beledigd had, met lossen teugel de vlucht noemt.

Zijn zoon Patrick was niet meer in het verblijf te Kincavil om zijn tranen bij die van zijn moeder te mengen. Hij had de donkere omgeving in Caledonie verlaten, om te Parijs het schitterend licht van de beschaving te gaan genieten, nagenoeg in dezelfde tijd toen de beroemde George Buchanan daar aankwam:

"Heil u," riepen die jonge Schotten bij hun aankomst in Frankrijk, beminnelijke voedstervrouw van de schone letteren, wier atmosfeer zo gezond, wier grond zo vruchtbaar is, wier rijke gastvrijheid de gehele wereld opneemt, en die in ruil daarvoor aan de wereld de schatten van uw verstand uitrekt; gij wier taal zo sierlijk is, gij die het gemene vaderland zijt van alle volken, die God aanbidt in waarheid en zonder u tot uitwendige vormen te verlagen! O, indien ik u niet als een zoon liefheb, indien ik u niet mijn ganse leven eer! Heil u, gelukkig Gallie!"

Het is waarschijnlijk dat Hamilton in het college van Montaigu is gegaan, hetzelfde waarin vier of vijf jaren later Hamilton, opgenomen werd. Toen hij er kwam, werd daar de wijsbegeerte onderwezen door Mayor, die weldra zich naar St. Andrew begeven zou.

Hamilton voegde bij een grote afkeer van de geschriften van de sofisten een grote voorliefde voor de studie van de echte filosofen. Maar weldra schitterde een zuiverder licht dan dat van Plato of Aristoteles hem in de ogen. Sinds 1520 werden de schriften van Luther met gretigheid in Parijs gelezen door de studenten op de scholen; sommigen kozen partij voor, andere tegen de Hervorming. Hamilton leende het oor aan deze twistgesprekken en las de geschriften, die uit Duitsland kwamen, toen hij plotseling de treurigen dood van Sir Patrick vernam. Hij was er diep door getroffen, en begon met nog meer ijver God te zoeken. Hij was een bewijs te meer voor het bekende feit, dat op het ogenblik, waarop al de smarten van het aardse leven een ziel overstelpen, God haar het leven des hemels geeft.

Twee grote gebeurtenissen, de dood van Sir Patrick en de komst van de Hervorming te Parijs, die gelijktijdig plaats grepen, brachten in de ziel van de jongen schot een schok te weeg, waaruit een Goddelijke vonk spatte. Toen het vuur eenmaal in zijn hart was ontstoken, was niets meer in staat het uit te blussen.

Hamilton kreeg de graad van meester in de kunsten tegen het einde van 1520, zoals nog blijkt uit de registers van de universiteit. Misschien bezocht hij Leuven, waar Erasmus zich toen bevond; hij kwam waarschijnlijk in 1522 in Schotland terug.

TWEEDE HOOFDSTUK.

De beweging van de Hervorming neemt een aanvang.

De Hervorming schijnt in Schotland te zijn begonnen met het belijden van de katholieke, maar antipapistische beginselen, die een eeuw vroeger in het concilie van Constanz gehandhaafd waren geworden. Er werden daar doctoren gevonden, die uitgingen van de gedachte, dat er sinds de apostelen altijd geweest is en altijd zijn zal een enige en algemene kerk, in staat om zelf de misbruiken in haar eredienst, de

huichelarij van haar priesters en de despotische aanmatigingen van de voornaamste van haar priesters tegen te gaan. John Mayor was onlangs beroepen aan de hogeschool te Glasgow. John Knox onderscheidde zich bij al zijn hoorders door zijn ijver voor de studie; en niet ver van hem stond een andere jeugdige maar ernstige Schot, met name Buchanan: "De algemene kerk, zo sprak deze discipel van d'Ailly en van Gerson, als concilie verenigd, staat boven de Paus, en kan hem berispen, oordelen, ja zelfs afzetten. De Roomse excommunicatie heeft volstrekt geen kracht, als ze niet geschiedt met gerechtigheid. De heerszucht, de gierigheid, de wereldse weelde van het hof van Rome en de bisschoppen moet ernstig afgekeurd worden."

Bij een andere gelegenheid stapte de hoogleraar van de Godgeleerdheid over naar de staatkunde, en beleed beginselen, die voor zijn tijd zeer ver gingen; hij leerde dat het volk in zijn geheel boven de vorst staat, dat de koning zijn macht ontleent aan het volk, en dat wanneer de vorst handelt in strijd met de belangen van zijn onderdanen, deze het recht hebben hem te ontronen.

Zelfs ging Mayer tot afkeurenswaardige uiterste over, en beweerde dat in sommige gevallen, de koning ter dood gebracht kon worden. Deze staatkundige beginselen, beleden op een Rooms katholieken, zeer scholastieken en zeer bijgelovigen kansel, hadden ongetwijfeld veel invloed op de overtuiging van Buchanan, die later in zijn samenspraak de rechten van het koninkrijk in Schotland, meningen beleed, die hevig werden bestreden, zelfs door Protestanten.

"In het begin," zei hij, "zijn de wettige koningen door ons aangesteld, en zijn wij het, die wetten hebben gemaakt, welke evenzeer voor hen als voor ons verbindend zijn. Deze staatkundige ketterijen van de zestiende eeuw zijn wat in onze tijd als waarheid wordt verkondigd. Wel werden de beginselen van Mayor in hun geheel door Knox niet aangenomen, maar ze konden wel enige invloed hebben gehad op de standvastigheid, waarmee hij het gezag van Gods woord tegenover Maria Stuart handhaafde.

Thans echter had Knox een tegenzin in de dorre, op verschillende punten zeer scholastieke Godgeleerdheid van zijn meester; hij verliet de dorre woestenij van de school en begon de levende wateren van Gods woord te zoeken. Mayor ging in 1523 van Glasgow over naar St. Andrew.

Daarheen begaf zich Parick Hamilton bij zijn terugkomst van het vasteland, nadat hij de treurende familie, van Kincavil bezocht had.

Op 9 Juni van hetzelfde jaar werd hij opgenomen aan de hogeschool van de aartsbisschoppelijke stad, en op 3 October van het volgende jaar werd hij lid van de faculteit van de letteren. St. Andrew had voor hem veel aantrekkelijks. In het ganse rijk was geen hogeschool, die zoveel verlichte mannen bezat, en aan het college van St. Leonard, dat hij bijwoonde, was het onderwijs van de meest liberale strekking. Maar zijn studiën, zijn verkregen kennis en de rang die hij bekleedde, onderscheidden hem van al zijn medeleerlingen.

De in zijn oordeel zo strenge Buchanan beschouwde hem als een jongman van een grote geest en een verbazende geleerdheid. Hamilton had zulk een afkeer van de huichelarij van de monniken, dat hij nooit hun kleding of hun leefwijze wilde aannemen, en ofschoon hij abt van Ferne was, hield hij nooit zijn verblijf in zijn klooster. Hij was bekwaam in de kennis van de muziek, en componeerde een zangstuk in verschillende partijen, dat in de kathedraal werd uitgevoerd en de toehoorders in verrukking bracht. Hij deed meer.

Evenals de Hervormers bij het intreden van hun loopbaan, dacht hij ook aan de mogelijkheid van herstel van de katholieke kerk; hij besloot om de handoplegging te

vragen, ten einde, zoals Fryth, zegt, "het zuivere woord Gods te kunnen preken." Hamilton predikte toen wel niet met de stoutmoedigheid en de kracht van een Luther of een Farel. Hij had de zwakken lief, hij gevoelde zichzelf zwak, en op alleszins voorkomende wijze vergenoegde hij zich rechtstreeks de waarheid te geven, die hij ontvangen had.

Ongeveer een jaar na de slag, waarin Sir Patrick was gesneuveld, was de hertog van Albany teruggekeerd met het doel om Schotland nauw met Frankrijk te verbinden. Margaretha Tudor, die Schotland met Engeland wilde verenigen, en zag dat ze door de komst van die persoon van de macht beroofd was, schreef op 13 September 1523 aan haar broeder Hendrik VIII: "De persoon en het rijk mijns zoons zijn aan de grootste gevaren blootgesteld; kom ons te hulp, kom zo spoedig mogelijk, of het is met mijn zoon gedaan!" Het zou misschien ook met de hervorming gedaan geweest zijn, dat van nog meer belang was. Maar Albany, ofschoon hij het bevel over een schoon leger voerde, ging tot twee malen toe voor het Engelse leger op de vlucht, en verliet door allen veracht Schotland voor altijd in het laatst van Mei 1524.

Nauwelijks had hij zich ingescheept, of de zaak van de Hervorming, die door zijn tegenwoordigheid bedreigd was, kreeg een krachtige stoot. In 1524 en in het begin van 1525 werden boeken van Luther en de andere Hervormers door koopvaardijochepen in Schotland gebracht, en door het land verspreid, hadden deze dezelfde uitwerking als in Frankrijk en Italië. Gawyn Dunbar, de oude bisschop van Aberdeen, was de eerste die dit opmerkte. Op zekere dag ontdekte hij in zijn eigen stad een boek van Luther. Hij was verslagen toen hij zag dat de vurige pijlen, door de hand van de ketter afgeschoten, de zee hadden overgestoken. Daar hetzelfde ontdekt was te Linlithgow, St. Andrew en elders, werd de zaak voor het parlement gebracht. "Verdoemelijke ketterijen zijn in verschillende streken verbreid," zeiden de aanhangers van Rome. "Het koninkrijk Schotland, zijn vorsten en hun onderdanen hebben altijd volhard in het heilig geloof, sedert zij het oorspronkelijk hebben ontvangen; men tracht hen tegenwoordig daarvan af te brengen. Laat ons alle mogelijke maatregelen nemen om de aanval af te slaan."

Die ten gevolge verbood het parlement op 17 Juli 1525 aan ieder persoon, die in enige haven van het rijk aankwam, enig boek van Luther of zijn discipelen in te voeren, en de meningen van die Duitser bloot te leggen, dan alleen om ze te weerspreken, daar Schotland altijd rein was gebleven van alle smet en ondeugd.

Deze acte werd dadelijk door het ganse land afgekondigd, en voornamelijk in al de havens, opdat niemand onwetendheid zou kunnen voorwenden, en ongeveer vier dagen na het sluiten van het parlement ontvingen de sherifs bevel van de koning, om onmiddellijk alle nodig onderzoek te doen tot het ontdekken van personen, die boeken van Luther hadden, of zijn dwalingen beleden. "Gij zult hun boeken verbeurd verklaren," werd er gezegd, "en ze ons overhandigen." De Hervorming, die tot dus ver in deze streken bijna onbekend was, werd plotseling een openbaar feit, door het voornaamste lichaam van het rijk afgekondigd, en zou weldra aller gemoederen vervullen. De tegenstanders van de waarheid bereidden haar de zegepraal.

Het was evenwel de vraag of de jeugdige koning naar de kant van Rome dan wel naar de kant van het Evangelie zou overhellen. Jakobus V, in wiens naam het bevelschrift tegen de Hervorming was uitgevaardigd, had er in de grond van de zaak geen deel aan. Beminnelijk, edelmoedig, maar zwak, en een liefhebber van vermaak, was hij zeer achterlijk in kennis, zodat hij zelfs niet de brieven kon lezen van zijn oom

Hendrik VIII, daar hij het Engels niet kon ontcijferen. Hij was een kind onder voogdij; hij sprak met niemand dan in tegenwoordigheid van een van de raadsleden, en Angus trachtte bij hem de lust naar genot op te wekken, om hem van de staatszaken af te leiden. Die lust was de jonge vorst dan ook zeer eigen. Zijn leven was gewijd aan spelen, vechten en jagen; hij liet aan Hendrik VIII vragen hem degens en schilden te zenden, daar de wapenen in Londen veel mooier waren dan die in Edinburg. Hij gaf de staatszaken nog des te meer prijs voor het vermaak, omdat degenen die hem omringden, in de volkomenste onenigheid leefden.

De drie voornaamste personen in het rijk, de aartsbisschop Beaton, het hoofd van de priesters, Angus het hoofd van de edelen, de koningin-moeder, die tussen de twee partijen doorzeilde, waren openlijk met elkaar in strijd. Margaretha wilde tegelijkertijd zich losmaken van Angus en zich wreken op de aartsbisschop, die haar plannen dwarsboomde. De jonge koning stond midden onder die heerszuchtigen als een prooi, die de gieren elkaar betwisten.

In Mei 1525 was Jakobus, die toen zijn veertiende jaar bereikt had, overeenkomstig de wet van Schotland meerderjarig verklaard. Dit was slechts voor de vorm geschied. Angus, gesteund door de machtigste edelen en het parlement, bewerkte wat de koningin gevreesd had; hij begaf al de betrekkingen aan Douglasssen, terwijl hij het groot zegel aan de aartsbisschop Beaton ontnam en voor zichzelf behield. De verontwaardigde koningin-moeder smeekte haar zeer waarden broeder, de paus over te halen ten behoeve van haar zoon tussen beiden te treden. Alles Tevergeefs; de heerschappij van de heerszuchtige en stoutmoedige Angus werd niet tegengegaan.

Toen wierp zich de jonge vorst, die het juk moede was, naar de overleveringen van zijn voorouders, in de armen van de priesters, en stelde zich, om aan de aristocratie te ontkomen, ter beschikking van de geestelijkheid.

Dit was voor de Hervorming een noodlottig verschijnsel. In het laatst van de zomer van 1526 waren de koningin, de aartsbisschop Beaton en andere leden van de priesterlijke partij in het kasteel van Stirling samenkomen; daar werd het plan overwogen en vastgesteld, waardoor de macht aan de edelen ontnomen en aan de bisschoppen gegeven moest worden.

John Stuart, graaf van Lennox, vriend van Jakobus V, trok op 4 September uit deze vesting aan het hoofd van tien á twaalf duizend man, en trok op Edinburg aan. Maar Angus was reeds ingelicht van hetgeen er te wachten stond, en Arran, die zich met hem verzoend had, was gereed.

Op dezelfde dag, reeds 's morgens vroeg, werd de trompet in de hoofdstad geblazen, en het hoofd van de Douglasssen trok op aan het hoofd van zijn leger, met de jeugdige vorst bij zich. Deze hoopte dat het uur van de verlossing geslagen had; hij ging langzaam achter het leger, niettegenstaande de onbeschofte bedreigingen van Sir G. Douglas, zijn bewaker.

Weldra deed het kanongebulder zich horen; de koning stond stil. George Douglas, menende dat hij wilde ontsnappen, riep: "Meen niet dat gij ontkomen kunt, want als onze vijanden u aan de een zijde vasthielden en wij aan de andere, zouden wij u eerder in tweeën scheuren dan u loslaten." Dit woord vergat de koning nooit. Angus was overwinnaar, Lennox was gedood geworden door de woeste James Hamilton, en diens vader, de graaf van Arran, dit vernemende, had zijn scharlaken mantel op het lichaam van Lennox geworpen, en uitgeroepen: "Hier ligt de moedigste, de machtigste en wijste man, die Schotland ooit bezeten heeft!"

Op het gerucht van dit grote onheil was alles op het kasteel van Stirling in verwarring;

de koningin, die zich verkleed had, ontsnapte en verborg zich; de aartsbisschop Beaton legde zijn priesterlijke kleding af, nam het gewaad aan van een herder en begaf zich onder de herders tip de heuvels van het graafschap Fife, waar hij bijna drie maanden lang een kudde hoedde, zonder dat iemand vermoedde dat dit de Lord kanselier van het rijk was. Alzo was de verwachte zegepraal van de primaat en de priesters, die noodlottig voor de Hervorming geweest zou zijn, in een volkomen nederlaag veranderd, ort werd Schotland een meerdere vrijheid van godsdienst gegeven.

Doch dit was niet genoeg. De Hervorming van de Kerk door de kerk was onvoldoende; hetzelfde was het geval met de Hervorming door, de schriften van de Hervormers. Er was een machtiger beginsel nodig, namelijk het woord van God. Dat woord deelt niet alleen een eenvoudige kennis mede, het bewerkt een wijziging in de wil en in het leven van de mens, en zodra in de een of andere plaats een zodanige verandering bij twee of drie personen heeft plaats gegrepen, ontstaat daar een kerk. De meerdere vrijheid, die in Schotland na de vlucht van de primaat ontstond, begunstigde de invoering van dat machtige woord, dat bestemd was dit land vrij te maken.

Enige kooplieden uit Leith, Dundee, St. Andrew, Montrose en Aberdeen hadden in het begin van de zomer hun vaartuigen met de voortbrengselen van Schotland geladen, en waren naar de havens de het Neerlanden, Middelburg, Antwerpen en andere gestevend, om daar de koopwaren te zoeken, waaraan de Schotten behoefte hadden. Er was volstrekt geen verbod uitgegaan tegen het invoeren van het nieuwe Testament in Schotland; alleen de boeken van Luther en van de andere Hervormers waren verboden. De goede zeelieden maakten daarvan gebruik, en op zekere dag vernam Hacket, die van Hendrik VIII in last had om al de door Tyndal vertaalde nieuwe Testamenten te verbranden, en dat "tot bewaring van het Christelijk geloof" te Bergen op Zoom, waar hij zich bevond, dat Schotse kooplieden veel Evangeliën geladen hadden in vaartuigen, die gereed lagen om naar Edinburg en St. Andrew te vertrekken. Dadelijk vertrok hij naar de hem aangewezen haven.

"Ik zal die boeken in beslag nemen, zei hij, al waren ze reeds in de vaartuigen, en ik zal er een goed vuur van stoken." Hij komt, maar helaas, er zijn geen Schotse vaartuigen meer; daags vóór zijn aankomst zijn ze onder zeil gegaan.

"De fortuin," zei hij, "heeft niet gewild dat ik tijdig genoeg aankwam; welaan, geduld;" en hij gaf goede instructies omtrent deze zaak aan de heer de Bever, admiraal van Vlaanderen en aan de heer Moffit, beschermer val de Schotse natie in dit land.

Terwijl de aartsbisschop Beaton, de grootste vijand van de Hervorming, zijn schapen hoedde op de heuvelen van Fife, in September, October en November 1526, kwamen de nieuwe Testamenten aan en werden in naburige steden en streken verspreid. Schotland en Engeland ontvingen de Heilige Schrift uit dezelfde landen, en bijna tegelijkertijd.

De burgers van Edinburg en de kanunniken van St. Andrew lazen dit verwonderlijke boek evenals de burgers van Londen en de kanunniken van Oxford. Monniken zeiden dat het een slecht boek was, "onlangs door Maarten Luther uitgegeven," maar er bestond geen bevel dat verbood het te lezen.

Te St. Andrew vooral ontstaken de Heilige Schriften weldra het licht des Evangelies in de gemoederen. Daar was een jonge man, die reeds met de grote feiten in dat boek meegedeeld, bekend was geworden, en geschiktheid bezat om het te verspreiden en uit te leggen.

Patrick Hamilton, niet een helder verstand en een Christelijk hart begaafd, wist in een natuurlijke en beknopter stijl waarheden mee te deden, waarvan hij overtuigd was. Hij wist dat de Schriften een wijsheid bevatten, die het menselijk verstand te boven gaat, zodat het licht van de Heilige Geest nodig is om ze te verstaan. Hij geloofde dat bij het geschreven onderwijs ook het mondeling Onderwijs gevoegd moest worden, en dat nu er Testamenten uit de Neerlanden gekomen waren, er in Schotland een woord moest zijn, dat de beangste en dorstige zielen opriep, om daarin het water des levens te zoeken, dat springt tot in het eeuwige leven. God bereidde toen zijn getuigen in Schotland, en de eerste was Patrick Hamilton. Hij opende het nieuwe Testament; de feiten en de leer daarin vervat, werden door hem blootgelegd; hij verdedigde de beginselen des Evangelies. Zijn vader, de eerste ridder van Schotland, had in de steekspelen. Minder lansen gebroken dan Patrick er brak in zijn college, aan de universiteit, met de kanunniken en met allen die zich tegen de waarheid kantten. Daar de vasten van 1527 was ingetreden, predikte hij openlijk in de kathedraal en elders de door Maarten Luther verkondigde leer (ketterijen, zegt zijn vonnis.) Er is ons niets naders omtrent zijn prediking bekend, maar dit is voldoende om ons te doen zien, dat van die tijd af het volk in de oude kerken van Schotland die getrouwen leraar hoorde verkondigen, dat "niet de wet, die verschrikkelijke tiran, zoals Luther zeide, over het geweten moet heersen, maar de Zoon van God, de Koning van de gerechtigheid en des vredes, die als een malse regen uit de hemel neerdaalt en de meest dorren grond vruchtbaar maakt." Luther brief aan de Galaten.

Certain articles preached by him. Klaarblijkelijk werden deze artikelen reeds gepredikt in 1527, voordat Hamilton Schotland verlaten had. Het vonnis luidt: Faithful inquisition being made in Lent at past." Van de laatste, verlopen vasten is er sprake. De vasten van de laatste Februari. De vasten van 1528 was nauwelijks begonnen. Daarenboven luidt het vonnis, dat Hamilton, na gepredikt te hebben; passed for the realm to other parts, het rijk verliet en zich naar andere streken begaf; waardoor de kwestie beslist wordt.

De omstandigheden waren alles behalve gunstig voor de Hervorming. De aartsbisschop Beaton was het spoedig moede geworden het herdersgewaad te dragen en de kudden te hoeden in de eenzame weiden van Bogrian in het graafschap Fife. Het eenvoudige, vermoeiende, eenzame leven van de schapenhoeders was een zeer strenge kastijding voor zulk een heerszuchtige, indringende en wereldse geest; nacht en dag zocht hij dan ook naar een middel van behoud. Hoewel hij toen op de grond sliep, had hij veel geld en uitgestrekte bezittingen; die schatten, waarvan hij wist welk een vermogen ze bezaten, konden, zo zei hij tot zichzelf, hem verlossen uit de lage dienstbaarheid, waarin een staatkundig ongeluk hem gebracht had. Sinds de overwinning van Linlithgow oefende Angus ongehinderd koninklijke macht. Die verschrikkelijke overwinnaar moest dus door Beaton gewonnen worden. De koningin-moeder, die eerst ook op de vlucht gegaan was, had het twee maanden later gewaagd Edinburg te naderen, en was door haar zoon ontvangen en naar het paleis van Holyrood geleid. Dit gaf de aartsbisschop moed.

Zijn neef David Beaton, abt van Arbroath, was even bekwaam en heerszuchtig als zijn oom, maar was met een nog vuriger haat vervuld tegen allen, die weigerden zich aan, de Roomse kerk te onderwerpen. De aartsbisschop herder verzocht hem een onderhandeling over zijn terugkeer aan te knopen; de partij van de edelen toonde zich afkerig; maar daar de abt de provoost van Edinburg, Sir Archibald Douglas, oom van

Angus, voor de zaak gewonnen had, werd de koop gesloten. De aartsbisschop moest twee duizend Schotse marken betalen aan Angus, duizend aan George Douglas, de cipier van de koning, duizend aan de wrede James Hamilton, de moordenaar van Lennox, en de graaf van Arran de abdij van Kilwinning ten geschenke geven. Beaton was verrukt van blijdschap; hij wierp zijn herdersstaf weg, vertrok naar Edinburg, en aanvaardde weer zijn bisschoppelijke betrekking te St. Andrew.

Het was enige tijd na de terugkomst van Beaton dat de neef van de koning in St. Andrew de blij boodschap van de zaligheid uit genade door het geloof in Christus verkondigde. Zulk een leer kon daar niet verkondigd worden zonder enige beweging te veroorzaken. De geestelijkheid maakte zich beangst, priesters en monniken gingen naar het kasteel, verzochten de aartsbisschop de jongen prediker te, tuchtigen, en Beaton beval het instellen van een onderzoek. Dit had plaats, en wel zeer nauwkeurig. De personen, met wie Hamilton geredetwist had, werden verhoord, enige van zijn hoorders deelden de inhoud van zijn redenen mede, en hij werd verklaard een ketter te zijn. Beaton was niet wreed; hij zou zich misschien vergenoegd hebben met door vaderlijke vermaningen den, jeugdige en belangwekkende Hamilton tot de kerk terug te brengen. Maar de primaat was omringd door dweepzieke geesten, vooral zijn neef David, en ze hielden zoolang aan totdat de aartsbisschop bevel gaf dat Hamilton voor hem moest verschijnen, om rekenschap van zijn geloof af te leggen.

Het onderzoek had niet kunnen plaats vinden zonder dat die edele Christen daarvan kennis kreeg; hij begreep welk lot hem wachtte; zijn vrienden begrepen dit eveneens. Verscheen hij voor de aartsbisschop dan was het met hem gedaan. Een ieder was met medelijden bewogen; sommigen zelfs van zijn tegenstanders, bewogen met zijn jeugd, de liefelijkheid van zijn karakter en zijn aanzienlijke geboorte, zagen graag dat hij de dood ontliet. Er was geen tijd te verliezen, want het bevel van het aartsbisschoppelijk hof was reeds getekend; velen bezwoeren hem op de vlucht te gaan. Wat zal Patrick doen? Niets verlangde hij liever, dan aan andere te teelten welk een vrede zijn ziel vervulde; maar tevens wist hij dat hem nog veel ontbrak. Wie waren beter in staat hem te verlichten en te bevestigen en hem in staat te stellen Christus later met kracht te verkondigen, dan de Hervormers in Duitsland. Hij besloot te vertrekken.

Twee van zijn vrienden, Hamilton van Linlithgow en Gilbert Wynram van Edinburg verklaarden zich bereid hem te vergezellen. Op de geheimste wijze werden er voorbereidselen gemaakt tot zijn vertrek. Hamilton nam een knecht mee; de drie jonge Schotten begaven zich heimelijk naar het zeestrand en gingen aan boord van een koopvaardijship. Dit geschiedde in de laatste helft van de maand April 1527.

Dit onverwacht vertrek stelde degenen, die het op het leven van de Evangelist gemunt hadden, zeer te leur. "Het zijn kwade bedoelingen, die hem dringen het rijk te verlaten," zeiden de vrienden van de aartsbisschop. Nee, zijn bedoeling was om onderwezen te worden, en van dag tot dag op te wassen in geestelijk leven. In het begin van Mei landde hij in een van de havens van Nederland.

DERDE HOOFDSTUK.
Hamilton bereidt zich in Duitsland voor, om de Hervorming in
Schotland in te voeren.
(Lente, zomer en herfst van 1527.)

Toen Hamilton op het vaste land aankwam, droeg hij reeds in zijn hart de kiem van de Hervorming van Schotland. Door zijn aansluiting aan de doctoren van Duitsland moest de identiteit blijken van die grote geestelijke beweging, welke overal dezelfde misbruiken bestreed, en opnieuw dezelfde waarheden aan het licht bracht. Naar welke kant zal nu de jonge Christelijke held van Schotland zich wenden? Naar Wittenberg te gaan om Luther, Melancton en de andere Hervormers te ontmoeten, daartoe strekte zich zijn verlangen uit; maar zekere omstandigheden deden hem besluiten eerst naar Marburg te gaan.

Deze stad lag op zijn weg, en een vermaarde boekdrukker, Hans Luft, gaf daar de werken van Tyndal uit. Op 8 Mei 1527, op het ogenblik dat Patrick op het vasteland aankwam, verscheen te Marburg de gelijkenis van de onrechtvaardige mammon, en zeven maanden later, op "December gaf Luft: de was gehoorzaamheid van de Christen in het licht. Maar Hamilton vleide zich in Marburg meer te vinden dan deze geschriften, en wel Tyndal zelf.

De Engelse Evangelische werken moesten toen in Duitsland, en zoveel mogelijk onder het oog van de schrijver, gedrukt worden. De jeugdige schot leefde dus in de hoop van te Marburg de vertaler van het nieuwe Testament, de Hervormer van Engeland, en zelfs Fryth, die bij hem zijn moest, te zullen ontmoeten. Een nog meer besliste reden dwong Hamilton. Hij wist dat Lambert van Avignon, die onder al de Hervormers degene was, wiens inzichten het meest overeenkwamen met die, welke later in Schotland op de voorgrond stonden, door de landgraaf naar Marburg was ontboden. Vines van Hessen zelf was de meest besliste en stoutmoedige van al de Protestantse vorsten. Wat al beweegredenen dus om zich in die stad op te houden.

Een buitengewone omstandigheid bracht de jongen Schot tot beslissing. De landgraaf die een beschermer van de godsdienst en van de letteren was, zou in die stad de eerste Evangelische hogeschool gaan stichten, "tot herstelling van de liberale wetenschappen." De inwijding zou plaats hebben op 30 Mei. Hamilton en zijn vrienden konden er tijdig genoeg aankomen. Ze richtten hun weg naar Hessen en bereikten de oevers van de Lahn.

Bij hun aankomst was er in de kleine stad een ongewone beweging. Zonder zich door die drukte te laten afleiden, ging Hamilton spoedig de Fransman opzoeken, op wie men hem gewezen had, en nog andere geleerden, die ook te Marburg moesten zijn. Hij bevond dat de levendige, vrome, besliste Lambert, evenals de landgraaf, een vijand was van halve maatregelen, en vast besloten was het zo aan te leggen dat de Hervorming niet halverwege bleef steken. De jonge abt van het Noorden en de oude monnik van het Zuiden maakten kennis, verstonden elkaar en leefden weldra in grote vertrouwelijkheid.

Lambert zei hem, dat de verborgene dingen geopenbaard waren geworden door Jezus Christus; dat onze godsdienst zich daarin van alle andere onderscheidt, dat God tot ons gesproken heeft; dat de Schrift voldoende is om ons volmaakt te maken. Hij filosofeerde niet veel, omdat hij overtuigd was, dat naarmate men meer filosofeerde, men van de waarheid afweek. Hij verwierp met gelijke geestkracht het bijgeloof, dat een fabelachtige wonderenleer predikt, als het ongeloof, dat de Goddelijke en bovennatuurlijke werking loochent. "Al wat misvormd is geworden, moet worden

Hervormd," zei Lambert, "en alle Hervorming, die uit iets anders dan uit het woord Gods ontstaat is niets waardig. Al de uitvindingen van de menselijke rede zijn, in godsdienstzaken, niets anders dan, scherts en beuzelarij."

De beweging, die toen onder de bevolking van Marburg heerste, ontstond uit de aanstaande inwijding van de door de landgraaf gestichte hogeschool. Op 30 Mei had de plechtigheid onder leiding van de kanselier plaats. Nooit nog was een hogeschool op dergelijke grondslagen opgericht; men mag het er zelfs voor houden, dat de eenheid die bestaan moet tussen de wetenschap en het geloof daar miskend werd. Er komt in de geschriften van Hamilton niets voor, waaruit blijkt, dat hij in dit opzicht het met Lambert eens was.

Bij een grote Evangelische eenvoudigheid in zaken des geloofs, had de jonge Schot in zijn wijze van uitleggen een bovennatuurkundige bespiegelende richting, die de Schotse geest tamelijk eigen is. De beginselen, die de nieuwe hogeschool moesten kenmerken, waren aldus: "De Heilige Schrift," alzo luidt een document van Marburg dat ons bewaard is gebleven, "moet zuiver en vromelijk worden uit gelegd, en die dat niet doet kan in de school geen onderwijs geven. Uit de wetenschap van het recht moet alles weggelaten worden wat niet Christelijk of goddeloos is. In de faculteit van de rechten, de geneeskunde en van de wetenschap en letteren moeten niet geplaatst worden eenvoudige geleerden, maar mannen, die bij de wetenschap ook kennis hebben van de Heilige Schrift en godvruchtig zijn."

Met de tegenstelling tussen de wetenschap, en het geloof waren dus toen reeds de gemoederen vervuld. De landgraaf hakte de knoop door, doordat hij de wetenschap en de geleerden liet verbannen zodra ze niet in overeenstemming waren met de Schrift, evenals men in latere tijden de Godgeleerdheid en de Godgeleerden heeft willen verwerpen, zodra ze niet in overeenstemming waren met de menselijke rede.

Niemand moet in de theologische scholen iets anders leren dan hetgeen met de Schriften Gods overeenkomt, die het hoogste gezag hebben in de kerk. Die dit beginsel miskent, doet een poging om de kudde Gods te verwoesten. Toch kan de dweepzucht van de school de dweepzucht van de Kerk niet rechtvaardigen. Het is een ernstige zaak de wetenschap te bannen om de gevaren waaraan ze blootstelt. Het vuur uit de haard uit te doven uit vrees voor brand, zou niet verstandig zijn; beter is het, de voorzorgsmaatregelen te nemen, die het gezond verstand aan de hand geeft om het kwaad te voorkomen. Het was middel om de wetenschap en het geloof zonder gevaar te doen samengaan, bestaat daarin, dat het zedelijk beginsel tussenbeide trede. Het aanwezig zijn van zogenaamde vrijgeesten ontstaat uit een zedelijk verval; en daaruit ontstaan soms zekere buitensporigheden van een overdreven orthodoxie. Een verwaande en hartstochtelijke voorbarigheid, waardoor men tegenover de eerste de besten bevestigt en ontkent, is een ernstig gebrek. Hoe dikwijls is het gebeurd, dat een wet of een feit, in een zeker jaar door de wetenschap gebruikt als geschikt om het Evangelie van dwaling te overtuigen, door diezelfde wetenschap een weinig tijds daarna als dwaling moest worden opgegeven. Maar de vrome mensen moeten zich ook wachten voor een traagheid, een lafhartigheid, die er hen toe zou leiden om de wetenschap te verwerpen, uit vrees dat ze meesteres van het slagveld bleef. Ze zouden zich daardoor beroven van de meest geschikte wapenen ter verdediging van hun schatten, van de meest geschikte gelegenheden om ze te verspreiden.

Lambert ging zo ver niet, maar hij was overtuigd, dat als het academisch onderwijs niet bezielde werd door een van boven komende aanblazing, de hogeschool niets anders zou zijn dan een dode inrichting, en de wetenschap, in plaats van een gezonde en verlichte kennis te verspreiden, niet anders zou doen dan de geesten verduisteren en

verderven. Dit is voorwaar een zeer verstandige, zeer praktische gedachte, en het is te betreuren, dat deze niet altijd bij het openbaar onderwijs in het oog is gehouden.

Toen de inwijdingsreden geëindigd waren, opende de rector Montanus, hoogleraar in het burgerlijk recht, de rol van de hogeschool, om de namen van de leden daarop te zetten. Hoogleraren, predikanten, staatsambtenaren, edellieden, vreemdelingen, studenten, in het geheel honderd tien personen, gaven hun namen op. De eerste die zijn naam opgaf was de rector, de tweede was Lambert; daarna kwam Adam Crato, de hoogleraar Ehrard Schnepf, een van de eerste Duitsers, die door Luther tot bekering kwamen; Enricius Cordus, die Luther naar Worms had vergezeld; Herman von dem Busche, hoogleraar in de poëzie en welsprekendheid.

Kort daarop zag men drie jongelingen van een vreemd voorkomen naderen. De eerste liet zijn naam Aldus opschrijven: Patricus Hamilton "Litgovien, Scotus, magister Parisiensis; zijn beide vrienden lieten zich na hem inschrijven.

Van toen af bestudeerden de Fransman en de schot dikwijls samen en met een telkens nieuwe lust de Heilige Schriften. De grote kennis van het woord Gods, die Hamilton had, verbaasde Lambert; de frisheid van zijn denkbeelden en zijn verbeelding bekoorde hem, de rechtschapenheid van zijn karakter boezemde hem een grote achting in, zijn diepzinnige opmerkingen over het Evangelie stichtten hem.

Een weinig later richtte de Fransman zich tot de landgraaf Philips, in de volgende bewoordingen: "Deze jonge mens, uit de beroemde familie van de Hamiltons, die door banden des bloeds nauw verbonden is met de koning en het koninkrijk Schotland, die nauwelijks drie en twintig jaren oud, in de studie van de Schriften een zeer beslist oordeel heeft en Een grote mate van wetenschap bezit, is van het einde van de wereld, uit Schotland, op uw academie gekomen, om daar overvloediger bevestigd te worden in de waarheid Gods. Ik heb bijna geen tweede persoon ontmoet, die met zoveel geest en waarheid zich over het woord des Heeren uitsprak."

Ziedaar het getuigenis, dat in Duitsland, door een Fransman, van de jeugdige Hervormer van Schotland werd afgelegd.

Zal Hamilton te Marburg blijven? Zal hij Luther, Melanchton en de andere leraars van de Hervorming niet ontmoeten? Men heeft het er algemeen voor gehouden, dat hij naar Wittenberg ging; er is niets waaruit dit blijkt, noch in de registers van de hogeschool, noch in de brieven van Luther of Melanchton, en die overlevering komt ons voor van allen grond ontbloot te zijn. Maar dewijl Hamilton toch voornemens was geweest, toen hij Schotland verliet, Luther te bezoeken, welke reden had hij dan om dit plan niet ten uitvoer te brengen?

Het is deze: in het begin van Juli, toen de jeugdige schot zich naar Wittenberg kon begeven, verspreidde zich het gerucht, dat Luther plotseling ziek was geworden. Op 7 Juli had hij zijn bewustzijn verloren; hij lag onbewegelijk, zijn hart sloeg bijna niet meer; zijn vrouw en zijn diepbedroefde vrienden omringden zijn bed, waarop hij als een lijk uitgestrekt lag. Hij kwam echter weer tot bewustzijn, en daar hij meende de geest te zullen geven, gaf hij zich geheel in de hand Gods over, en bad vurig. In die zelfden tijd werd er in Duitsland gezegd, dat de pest te Wittenberg was uitgebroken. Toen Luther weer enigszins hersteld was, schreef hij aan Spalatin: "De Heere ontferme zich over mij en begeve Zijn zondaar niet!"

Spoedig daarop kreeg hij vernieuwde aanvallen. "Ach, zei hij tot zijn vrienden, men verbeeldt zich, omdat de glans van de blijdschap gewoonlijk op mijn gelaat ligt, dat ik op rozen wandel, maar God weet hoe moeilijk het leven voor mij is!"

Eens toen Jonas het avondeten bij hem was komen gebruiken, gevoelde Luther zich onder het eten onpasselijk; hij stond op, en toen hij enige schreden gedaan had, viel hij bewusteloos neer. "Water, water," riep hij, "ik sterf." Naar bed gebracht zijnde, sloeg hij de ogen op en zeide: "O mijn geliefde Heer, Gij zijt de Heer van leven en van dood, doe met mij naar uw welbehagen. Alleenlijk herinner U, dat Gij het zijt, die mij dit werk hebt doen ondernemen, en dat het voor uw waarheid, voor uw woord is, dat ik gestreden heb."

De volgende dag, 's avonds ten zes ure, hoorde Jonas, die opnieuw bij het bed van zijn vriend gekomen was, dat hij de Heere aanriep, dan eens in het Duits, dan eens in het Latijn; de gedachte dat hij niet genoeg gedaan, niet genoeg voor zijn Zaligmaker geleden had, beangste hem. "Ach, zei hij, ik ben niet waardig geacht geworden mijn bloed te storten uit liefde tot Christus, zoals velen van mijn broeders." Weldra werd hij door een invallende gedachte getroost: "De apostel Johannes, zei hij, heeft ook die eer niet gehad, hij die toch tegen het Pausdom een boek (Openbaring) geschreven heeft, dat veel scherper is dan ik het ooit zou kunnen schrijven. Daarop liet hij zijn kleinen Johan bij zijn bed komen, en daarop de moeder van het kind aanzijnde, zei hij: "Gij hebt niets; maar God zal voor uw nooddrift zorgen."

De pest, zeiden wij, was te Wittenberg. Twee personen stierven in het huis van Melancton; een van zijn zonen werd aangetast, en een van de zonen van Jonas verloor het leven. Hans Luft, de drukker van Marburg, die voor zaken te Wittenberg was, werd ziek en waanzinnig. Het bericht daarvan kwam te Marburg, waar Hamilton was.

De ontsteltenis was te Wittenberg algemeen. Allen die konden, vooral de studenten, verlieten de stad; de hogeschool werd verplaatst naar Jena. Luther nodigde de keurvorst uit zich daarheen met zijn familie te begeven; maar, voegde hij er bij, in zulke tijden van rampspoed moeten de herders op hun post blijven. Hij bleef dus, en Melancton; die in Saksen kerkbezoek deed, ontving de last zich naar Jena te begeven, om zijn lessen te hervatten. In die tijd kreeg Luther zijn krachten enigszins terug; hij bezocht de zieken en troostte de stervenden. Binnen de tijd van enige dagen waren er in zijn omgeving achttien doden, en zelfs enigen stierven bijna in zijn armen. Hij nam armen, weduwen, wezen, zelfs met de pest besmetten op; zijn woning scheen een hospitaal te zijn. Zijn vrouw en zijn zoon werden aangetast. "Wat al strijd, riep hij uit, wat al schrik! Maar wat nood, dat de ziekte het lichaam verteert; de zielen worden gered door Gods woord." Zelf werd hij weerom ziek, en daar hij meende te zullen sterven, schreef hij aan Melancton: "Bid voor mij ellendige verachtelijke worm. Ik heb slechts één roem, en dat is dat ik het woord Gods zuiver verkondigd heb. Hij die het werk begonnen heeft, zal het voleinden. Hem alleen zoek ik. Ik dorst alleen naar zijn genade."

Dit waren ongetwijfeld de gebeurtenissen, die Hamilton te Marburg terughielden. Daar hij vernam dat om de pest de lessen ten minste gedeeltelijk naar Jena waren overgebracht, zag hij af van Wittenberg; en daaruit is zeer natuurlijk het gemis te verklaren van oorspronkelijke bescheiden aangaande zijn beweerd verblijf aan de Saksische hogeschool. Een zeer pijnlijk offer werd van hem geëist.

Lambert besloot van die teleurstelling gebruik te maken. Daar hij, een hoge gedachte had van het geloof, het oordeel en de bekwaamheden van Hamilton, verzocht hij hem om stellingen over de Evangelische leer samen te stellen en die in het openbaar te verdedigen. Een ieder ondersteunde dit verzoek; want een academische plechtigheid, waarbij een vreemde Godgeleerde, tot de familie van de koning van Schotland behorende, de, voornaamste plaats zou bekleden, kon niet anders dan een zekere glans

aan de nieuwe hogeschool geven. Hamilton gaf toe. Zijn onderwerp bad hij spoedig gevonden. Daar de godsdienst van een mens naar zijn overtuiging alleen dan gezond was als ze haar bron had in het woord van God en in de inwendige ervaringen van de ziel, die dat woord ontvangt, en door haar In de waarheid geleid wordt, achtte hij het nodig de leer uit dit praktische oogpunt te beschouwen, liever dan zich te verdiepen in de bespiegelende theorieën van een duistere scholastiek.

Op de bepaalde dag begaf Hamilton zich naar de grote zaal van de hogeschool, waar hoogleraren, studenten en een groot aantal andere hoorders bijeen waren. Hij verklaarde dat hij een zeker getal waarheden over de wet en het Evangelie zou stellen, en dat hij die tegenover allen zou verdedigen. Deze stellingen, allen van rechtstreekse toepassing, hadden echter iets van die didactische geest, waardoor later de wijsgerige scholen van Schotland zich onderscheiden hebben, en Waren opgesteld in een zuiveren opschriftenstijl, waardoor deze drieëntwintigjarige Godgeleerde een ereplaats toekomt onder de leraars van de zestiende eeuw.

"Er is een onderscheid en zelfs een tegenstelling tussen de wet en het Evangelie, zei Hamilton; de wet wijst ons op onze zonden, het Evangelie wijst ons op het geneesmiddel. De wet toont ons onze verdoemenis, het Evangelie toont ons onze verlossing, De wet is het woord des toorn, het Evangelie is het woord der genade. De wet is liet woord van de wanhoop, het Evangelie is dat van de vertroosting. De wet is het woord van de beroering, het Evangelie is het woord des vredes. De wet zegt: *Betaal uw schuld*; het Evangelie zegt: *Christus heeft die betaald*. De wet zegt: Gij zijt een wanhopig zondaar, sterf onder het oordeel; het Evangelie zegt: Uw zonden zijn u vergeven, verheug u dan, want gij zijt gered. De wet zegt: Boet voor uw zonden; het Evangelie zegt: Christus heeft voor u geboet. De wet zegt: de hemelse Vader is vertoornd op u; het Evangelie zegt: Christus heeft die toorn gestild door Zijn bloed. De wet zegt: waar is uw gerechtigheid? waar is uw goedheid? waar zijn de voldoeningen, die gij de Heere kunt aanbieden? het Evangelie zegt: Christus is uw gerechtigheid, Christus is uw goedheid, Christus is uw voldoening. De wet zegt: Gij behoort mij toe; gij behoort de hel toe; gij behoort de duivel toe. Het Evangelie zegt: Christus heeft u van hen allen verlost."

De aanval begon, en de verdediging van de jeugdige meester in de vrije kunsten was even belangrijk als zijn optreden. Zelfs wanneer hij de sluitreden gebruikte, schudde hij het stof van de school af, en zette iets beslits en treffende in de plaats. Toen een tegenstander volhield dat de mens door de wet gerechtvaardigd wordt, antwoordde Hamilton met deze sluitreden

- "Wat de oorzaak van de verdoemenis is, kan niet de oorzaak van de rechtvaardiging zijn."
- "De wet is de oorzaak van de verdoemenis."
- "Alzo is ze niet de oorzaak van de rechtvaardiging."

Zijn nette, beknopte, geestige volzinnen, (iets zeldzaams in Duitsland, Luther alleen uitgezonderd) zijn praktisch, helder en nauwgezet Christendom trof allen die hem hoorden.

Voorwaar, zei Lambert; Hamilton heeft zeer Christelijke axioma's vooropgesteld, en heeft ze met veel wetenschap verdedigd.

Hamilton hield nog andere openbare godsdiensttwisten. Daar het geloof in Christus en de rechtvaardiging door hetzelfde het beginsel is, dat het Protestantisme van de andere Christelijke stelsels onderscheidt, meende hij de aard, het belang en de invloed van die

leer te moeten doen uitkomen. Hij geloofde dat het geloof ontstaat in het hart van de mens, wanneer hij het woord Gods horende of lezende, de Heilige Geest, in zijn halt getuigenis geeft aan de hoofdwaarheid, die daarin gevonden wordt, en hem duidelijk aantoonde; dat Jezus werkelijk een almachtige Zaligmaker is. liet geloof was voor de jongen schot een Goddelijk werk, dat hij zorgvuldig van een eenvoudig menselijk geloof onderscheidde. Hij betoogde en verdedigde te die opzichte die volgende stellingen: "Hij die Gods woord niet gelooft, gelooft God zelf niet. Het geloof is de wortel van alles goeds; het ongeloof is de wortel van alle kwaad, Het geloof maakt God en de mensen tot vrienden; het ongeloof maakt hen tot vijanden. Het, geloof doet ons in God een Vader vol van zachtmoedigheid zien; het ongeloof vertoon ons Hem als een vreselijke Rechter. Het geloof maakt dat de mens op de rots gegrond blijft; het ongeloof maakt dat hij altijd waggelt en wankelt. Behouden te willen worden door de werken is zichzelf tot Zaligmaker maken in de plaats van Jezus Christus. zou gij u Gode gelijk willen maken? zou gij niet het minste van Hem willen ontvangen zonder Hem daarvoor de waarde te betalen?"

Fryth, die ongetwijfeld deze discussie bijwoonde, was zo getroffen over deze stellingen, dat hij ze in het Engels vertaalde, en zo zijn ze tot ons gekomen. "De waarheden, die Hamilton uiteengezet heeft. Zei hij, zijn zodanig, dat hij die ze kent het merg heeft van de Godgeleerdheid."

"Die stellingen zijn kort, zeiden andere van zijn hoorders, maar de stof daarin voorhanden is zo overvloedig, dat er genoeg is om grote boekdelen te vullen. Ja Christus is de bewerker van de zaligheid, en het geloof is liet oog dat Hem ziet en Hem ontvangt. Er zijn slechts deze twee dingen: "Christus geslacht, en het oog dat Hem beschouwt. Het oog is wel is waar niet het enige bij de mens; wij hebben daarenboven handen om te arbeiden, voeten om te lopen, oren om te horen en nog andere ledematen, tot onze dienst geschikt. Maar geen van deze ledematen heeft het vermogen om te zien; het oog alleen ziet."

Evenwel te midden van al zijn arbeid dacht Hamilton aan Schotland. Het waren niet de inkomsten, die hij daar had, het was niet St. Andrew, noch de woelige meren, noch de schilderachtige dalen; het was zelfs niet zijn familie of zijn vrienden, waaraan hij het meeste dacht; wat hem nacht en dag bezig hield was de onwetendheid, het bijgeloof waarin zijn landgenoten verkeerden. Wat hem met kracht riep was de behoefte om God te verheerlijken, om wel te doen aan de zijnen. En toch, was het niet een dwaasheid om daarheen terug te keren? Had hij niet de vijandschap van de Schotse geestelijkheid ondervonden? Kende hij niet de macht van de primaat Beaton? Had hij zich niet zes of zeven maanden geleden gehaast zijn vaderland te verlaten? Waarom dan die gedachten aan terugkeren? Daarvoor was een reden. Hamilton was in de geest gesterkt gedurende de tijd, die hij te Marburg had doorgebracht; zijn geloof en zijn moed waren toegenomen; in de omgang met besliste Christenen, die bereid waren hun leven over te geven voor het Evangelie, was hij als het staal in het water, gehard geworden. Wel wachtten hem in Schotland grote gevaren. Zijn twee vrienden, John Hamilton en Wynram begrepen zijn ongeduld niet en waren besloten te wachten. Maar noch hun voorbeeld, noch het aanhouden van Lambert kon de begeerte van de jeugdige held uitdoven. Het kostte hem droefheid van Lambert te scheiden, en het beslist op te geven om Luther en Melancton te zien; maar hij had de roeping Gods gehoord; het kwam er voor hem vooral op aan daaraan te beantwoorden. Tegen het einde van de herfst van 1527 ging hij met zijn getrouwen dienstknecht op een schip, en stevende naar de kusten van Caledonië.

VIERDE HOOFDSTUK.

Evangelieprediking, tegenstand en vrucht van Hamilton in Schotland. (Einde van 1527 tot het einde van Februari 1528.)

De kerk van Rome was in de zestiende eeuw, en voornamelijk in Schotland, ver van apostolisch, hoewel ze zich die titel aanmatigde: haar Wereldsgezinde en soms oorlogzuchtige primaten en prelaten geleken in de verste verte niet op de apostelen Johannes en Petrus. De was opvolgers van de apostelen waren die Hervormers, die de leer van de apostelen verkondigden, die evenals ze arbeidden, evenals ze vervolgd en ter dood gebracht werden. De theocratische en staatkundige bestanddelen, die in Rome samenvloeien, hebben behoudens zei; ere uitzonderingen, de wet, dat is de uitwendige erediens, de ceremoniële instellingen, de bedevaarten, de oefeningen van het ascetische leven in de plaats gesteld van het Evangelie De Hervorming is een krachtige terugwerking geweest van het Evangelische en zedelijke bestanddeel tegen het wettische, priesterlijke, ascetische en ritualistische, dat de kerk had overweldigd. Deze terugwerking zou haar kracht in Schotland openbaren, en Hamilton zou daarvan het voornaamste werktuig zijn.

Reeds vóór zijn terugkomst waren de heilige boeken in grote getale in de voornaamste havens van het rijk aangekomen. De aandacht was gaande gemaakt, maar tegelijkertijd was die onwetendheid, de kwade trouw, de dweepzucht tegen de Evangelische schriften ontwaakt. De priesters zeiden, dat het Oude Testament hét enig ware was, en beweerden, dat het nieuwe onlangs door Maarten Luther uitgevonden en geschreven was.

Dientengevolge had in Augustus 1527, de graaf van Angus, door Dunbar, aartsbisschop van Aberdeen, daartoe aangezet, het bevelschrift van 1525 verscherpt, en bepaald, dat de onderdanen van de koning, die de heilige boeken zouden verspreiden, gestraft zouden worden met dezelfde straffen als de vreemdelingen. Zodra dus een vaartuig te Leith, Dundee, St. Andrew of Aberdeen aankwam, werd het door de officieren van de koning onderzocht, en als er exemplaren van het nieuwe Testament aan boord waren, werd het vaartuig en de lading verbeurd verklaard en de kapitein naar de gevangenis gebracht.

Enige tijd na de uitvaardiging van dit bevelschrift landde het vaartuig, waarop Hamilton zich bevond, en hoewel die jonge Christen zijn nieuwe Testament altijd in zijn zak had, ontscheepte hij. Zonder aangehouden te worden, en begaf zich naar Kincavil. Dit geschiedde in het laatst van 1527. Patrick had zijn moeder en zijn zuster hartelijk lief; iedereen waardeerde zijn beminlijk karakter, de dienstboden en al de burens waren zijn vrienden. Deze zachtmoedigheid maakte zijn werk gemakkelijk. Maar zijn kracht bestond voornamelijk in de diepte en oprechtheid van zijn Christelijk gemoed. "Christus heeft onze zonden op zich genomen en ons verlost door Zijn bloed, dat was de voornaamste snaar, die in zijn ziel trilde. Als hij een onderwerp behandelde, dan bracht hij zijn eigen redeneringen tot zwijgen en liet de bijbel spreken.

Niemand was er, die duidelijker het onderling verband en de tegenstellingen kon aantonen, die de Evangelische leer kenmerken; bij de gave des verstands bezat hij uitstekende zedelijke hoedanigheden; de beginselen, die hij voor waarheid hield, beoefende hij met een onwrikbare getrouwheid; hij zette ze uiteen het een aangrijpende liefde en verdedigde ze met een krachtige beslistheid. Als hij tot een landbouwer, een monnik of een edelman ging, dan was het met de begeerte om hem goed te doen, om hem, tot God te brengen. Hij verzoon alle mogelijke middelen om

getuigenis van de waarheid te geven. "Zijn moed was krachtig, zijn volharding onbuigzaam, en zijn edele deftigheid droeg er toe bij om zijn invloed te vermeerderen."

Wij zagen reeds dat de aristocratie in Schotland een groter rol speelde dan in enig ander land van Europa. De Schotten zouden het vreemd gevonden hebben als een man uit het volk zich zou hebben opgemaakt om de kerk te Hervormen; maar als de man, die tot hen sprak, tot een voorname familie behoorde, kwam de houding die hij aannam, hun voor, wettig te zijn, en waren allen gereed hem het oor te lenen. Dit was het geval met de Hervormer, die God aan Schotland gaf.

De oudste broeder van Patrick, Sir James Hamilton, had de goederen en titels van zijn vader geërfd, en was tot sherif van het graafschap Linlithgow aangesteld. James bezat de gaven van zijn broeder niet, maar hij was zeer oprecht en nederig.

Zijn vrouw Isabella Sempill, stamde af van een oude Schotse familie, en tien jonge kinderen. waren het kroost van dit beminnelijk paar. Catharina, de zuster van Patrick, had enige overeenkomst met hem; ze was zeer eenvoudig, verstandig en beslist. Maar vooral bij zijn moeder, de weduwe van de heldhaftig ridder, zocht en smaakte Patrick de zuivere en krachtige genoegens van het huiselijk leven. Hij opende zijn hart voor al die geliefden; hij maakte hen bekend met de vrede, die hij in het Evangelie gevonden had; van lieverlede kwamen dan ook zijn bloedverwanten tot het geloof, en gaven daarvan later schitterende blijken,

Weldra kon hij de ijver, waardoor hij verslonden werd, niet meer tot zijn familie beperken. Zijn gehechtheid aan het Evangelie bracht alle vrees tot zwijgen, en vol van moed was hij gereed de smaad te verduren, die zijn geloof hem op de hals zou halen. "Het waarachtige licht, dat God in zijn gemoed ontstoken had" begon daaruit overvloedig te voorschijn te treden."

Hamilton trok de omliggende streek rond, waar zijn naam hem overal een hartelijke ontvangst verzekerde. Als men de jongen edelman zag aankomen, verlieten de boeren het land dat ze beploegden, vrouwen kwamen uit de een of andere armoedige hut, allen kwamen eerbiedig rondom hem staan en leenden hem aandachtig het oor.

Priesters, burgers uit de naastbij gelegene stad, aanzienlijke vrouwen, heren die uit hun kastelen kwamen, lieden van allerlei stand voegden zich bij hen. Patrick ontving ze met een welwillenden glimlach en met vriendelijke innemendheid. Hij richtte tot de zielen het eerste woord van het Evangelie Bekeert u! maar hij wees ook op de dwalingen van de Roomse kerk.

Zijn hoorden gingen van hem weg verbaasd over zijn kennis van de Schriften, en het volk dat bewogen werd door de zaligheid, die hij verkondigde, groeide aan bij de dag. Ten zuiden van zijn woning te Kincavil lag een keten van rotsen, wier trotse spitsen en met lommerrijk geboomte versierde hellingen in die streek een schilderachtig gezicht opleverden. Meermalen sprak hij daar over het Evangelie tot de landlieden, die op het heetste van de dag in de schaduw de: rotsen kwamen uitrusten. Soms klom hij op die heuvels en beschouwde hij van die hoogte af de gehele uitgestrektheid van het land, waar hij de blij boodschap verkondigde. Die Craig bestaat nog als een schilderachtig gedenkteken van Hamiltons Evangelische zending.

Weldra begon hij in de eenvoudige kerken van de omliggende dorpen het Evangelie te verkondigen; allengs werd hij moediger en predikte zelfs in het schone heiligdom van St. Michel, te Linlithgow, te midden van menigvuldige en, rijke altaren. Nauwelijks was het gerucht daarvan bekend, of iedereen wilde hem horen; de naam, die hij droeg, zijn vriendelijkheid, zijn kennis, zijn godsvrucht waren oorzaak dat het getal van zijn

hoorders van dag tot dag toenam; sinds lang had men zulk een grote menigte niet ter kerk zien gaan. S

oms schitterde Linlithgow, de geliefde verblijfplaats van het hof, met een ongewone glans. De leden van de koninklijke familie, de beroemdste edelen van het rijk kwamen met de burgers en het volk in de kerk bijeen. Dat schone gehoor, dat het oog strak op hem gericht hield, was niet in staat de drie en twintig jarigen Hervormer onthutst te maken; de eenvoudigheid, de helderheid, die de stijl van Patrick kenmerkten, waren meer dan hoogdravende redevoeringen geschikt om op de gemoederen van de aanzienlijken te werken. "Weet gij," zei hij, "wat dat woord betekent: Christus is voor u gestorven? Dat wil zeggen: dat daar gij de eeuwige dood sterven moest, Christus, om u daarvan te bevrijden, zijn eigen leven in de plaats van het uw gegeven heeft. Gij hebt de misdaad begaan, Hij heeft de straf geleden; daarvoor vraagt Hij van u niets anders, dan dat gij uit liefde tot Hem, werkt aan de zaligheid van andere, gelijk Hij genadiglijk zich uw zaligheid aangetrokken heeft.

Onder zijn hoorders bevond zich een jong meisje uit de adelstand, die verheugd de blij boodschap van de zaligheid aannam. Hamilton ontdekte in haar een ziel, die met de zijn overeenstemde. Ten opzichte van het huwelijk had hij de beginselen van Luther aangenomen; hij was bekend met de gesprekken, die de Hervormer daarover met zijn vrienden had gehad, en die in geheel Duitsland verhaald werden.

"Mijn vader en moeder," zei Luther eens, "hebben in de heilige huwelijksstaat geleefd, en zelfs de aartsvaders en profeten ook; waarom zou ik ook niet zo doen? Het huwelijk is de heiligste van alle verbintenissen en de ongehuwde staat van de priesters is de oorzaak geweest van de schandelijkste zonden. Wij moeten trouwen en alzo de paus trotseren, de vrijheid terugeisen, die God ons schenkt, en die Rome ons wil ontroven."

Trouwen was echter voor Hamilton een stoute stap, *om de aanstaande nood*, zoals de apostel Paulus zegt. Als abt van Ferne, tot de eerste families in Schotland behorende, moest zijn huwelijk in de hoogste mate de toorn van de priesters opwekken. Daarenboven had Patrick een grote beslistheid nodig en een grote genegenheid voor de jonge Christin, om zich met haar als het was in het gezicht van het schavot te verenigen. Toch werd het huwelijk voltrokken, waarschijnlijk in het begin van 1528. "Kort vóór zijn dood," zegt Alesius, "huwde hij met een jong meisje uit de adelstand." Misschien is deze verbintenis niet bekend geworden buiten de familiekring. De geschiedschrijvers zijn daarmee tot op onze tijd onbekend gebleven.

Terwijl Hamilton te Linlithgow predikte, was de aartsbisschop Beaton in het klooster van Dumfermline, aan de overzijde van de Forth, op ongeveer vier mijlen afstand. De prelaat vernemende dat de jonge edelman, die hem vroeger ontsnapt was, terug was gekomen, begreep dat een zendeling, bezielde met de geest van Luther, met de zeden des volks bekend, door de machtige familie van de Hamiltons gesteund, een vreselijke tegenpartijder was. De berichten, die van over de Forth of van Edinburg kwamen, vermeerderde steeds de vrees van de aartsbisschop. Beaton was een beslist vijand van het Evangelie. Daar hij gedurende de minderjarigheid van de koning over Schotland had geregeerd, was hij verontwaardigd bij de gedachte aan de beroeringen, waarmee de prediking van Hamilton de kerk en het rijk bedreigde. De geestelijkheid deelde in de schrik van haar opperhoofd; de stad St. Andrew vooral, die door een Schots geschiedschrijver "de hoofdstad van het koninkrijk van de duisternis" genoemd is, verkeerde ia een grote beroering.

De deken Spence, de rector Weddel, de geestelijke rechter Simson, de kanunnik

Ramsay en de hoofden van verschillende kloosters spraken samen en riepen uit dat het gevaar groot was en men zich volstrekt van zulk een gevaarlijken tegenpartijder moest ontdoen.

De aartsbisschop, zijn neef en andere geestelijken beraadslaagden dus samen over de beste middelen om Hamilton uit de weg te ruimen. Er was veel voorzichtigheid nodig. Men moest zich vergewissen omtrent de gezindheid van Angus, de jonge koning bewerken, daar deze een edelmoedig karakter had en misschien zijn bloedverwant zou willen redden, de Evangelist in de een of andere strik laten lopen, want Beaton vond er geen bezwaar in gewapende mannen te gebruiken, en Patrick te Kincavil in het huis van zijn broeder de sherif vatten.

De aartsbisschop besloot de toevlucht te nemen tot een list dien tengevolge ontving Hamilton, slechts enige dagen na zijn huwelijk, een uitnodiging om te St. Andrew te komen, tot een vriendschappelijk onderhoud met de aartsbisschop over de godsdienst. De jonge edelman, die in het vorige jaar de trouweloze plannen van de geestelijkheid doorzien had, begreep het belang van het bezoek, waartoe hij uitgenodigd werd, en zei tot degenen die hem lief waren, dat hij binnenkort het leven zou verliezen. Zijn moeder, vrouw, broeder en zuster deden alles wat in hun vermogen was om hem terug te houden; maar hij was besloten niet voor de tweede maal te vluchten, en vroeg zichzelf af, of het ogenblik niet gekomen was, waarop een grote slag geslagen en de zegepraal van het Evangelie bewerkt kon worden. Hij verklaarde dus bereid te zijn naar het Rome van Schotland zich te begeven.

Zodra de jeugdige Hervormer te St. Andrew aankwam, liet hij zich bij de aartsbisschop aandienen, die hem op de vriendelijkste wijze ontving. Misschien was die vriendelijkheid oprecht en niet trouweloos, zoals men gemeend heeft. Misschien koesterde Beaton de hoop hem op die wijze in de schoot van de Kerk terug te brengen. Een ieder in het paleis toonde achting voor Hamilton. De prelaat had in de stad een verblijf voor hem laten gereed maken, waar hij hem liet heenbrengen.

Toen Patrick zag, dat hij met zulk een eerbied behandeld werd, kreeg hij nog meer moed om vrijmoedig het geloof, dat in zijn hart was, bloot te leggen. Hij ging weer naar het kasteel, waar de bijeenkomst zou gehouden worden met de aartsbisschop en andere, leraars; allen openbaarden een geest van toenadering; allen schenen de kwalen van de Kerk te erkennen, sommigen schenen zelfs in zekere opzichten de gevoelens van Hamilton te delen. Vol van verwachting verliet hij het kasteel. Het scheen hem toe als was er in de dikke muur van de Roomse vooroordelen een kleine opening gekomen, die door de hand Gods snel kon vergroot worden.

Hij liet geen tijd verloren gaan; daar hij volkomen vrij was, ging hij waar hij wilde, en kon zijn gevoelens verdedigen, zonder dat hem een hinderpaal in de weg werd gelegd. Dit maakte een deel uit van het complot. Als de aartsbisschop enige welwillendheid aan de dag legde, waren zijn neef David en veel andere onverbiddelijk; ze wilden dat Hamilton sprak, dat hij veel sprak; om hem ter dood te durven brengen, moest hij op heterdaad betrappt worden. Zonder dat hij er vermoeden van had, waren er onder degenen die hem hoorden mannen die zijn woorden optekenden en daarvan dadelijk verslag gaven. Zijn vijanden vergenoegden zich niet met hem vrijelijk de particuliere woningen te laten bezoeken, maar stelden zelfs de zalen van de hogeschool voor hem open; hij kou daar "openlijk onderwijzen en redetwisten," zegt een ooggetuige, over de leer. Stellingen, de sacramenten, de gebruiken en het beheer van de Kerk. Velen hoorden graag de jongen edelman, met vergunning van de primaat van Schotland, zulke vreemde leerstukken verkondigen.

"Zij bedriegen zich," zei Hamilton, tot zijn hoorders, "wier godsdienst bestaat in menselijke verdiensten, in overleveringen, in canons en ceremoniën, en die weinig of geen melding maken van het geloof het Jezus Christus. Ze bedriegen zich, die het Evangelie tot een we en Christus tot een Mozes maken. De wet te zetten in de plaats van het Evangelie is niet anders dan een rouwkleed aantrekken op een bruiloft." Verder zei hij zoals hij dit reeds te Marburg, zoals Luther, zoals Jezus Christus dit gedaan had: "De goede werken maken de mens niet goed; maar de goede mens doet goede. werken." Om deze zo Christelijke, zo duidelijke stelling zou hij vooral aangevallen worden.

De vijanden van de jeugdige Hervormer zegevierden toen zij, hem beginselen hoorden belijden, die zozeer in strijd waren met die van Rome. Maar daar zij hem nog meer in gevaar wilden brengen begonnen ze afzonderlijke gesprekken met hem te houden, waarin ze hun best deden om hem te dwingen zijn anti-Roomse overtuigingen tot de uiterste grens op te voeren. Toch waren er onder hen, die hem hoorden, oprechte, diep bewogen mannen, die de jeugdige zozeer met liefde voor God en de mensen vervulden schot liefhadden, tot hem kwamen, hun twijfelingen te kennen gaven en zijn raad en leiding inriepen. Hij ontving ze vriendelijk, nodigde hen dikwijls aan zijn tafel, en trachtte wel te doen aan allen.

Onder de kanunniken van St. Andrew was Alexander Alano, beter bekend onder de Latijnse naam Alesius, die in zijn jeugd de dood op *Arthurs seat* ontkomen was. Deze jonge man, van een zedig karakter, met een gevoelig hart, met een gematigden maar standvastige geest en een heldere kennis, die vooral ontwikkeld. was door de studie van de oude (alen, had grote vorderingen gemaakt in de scholastieke Godgeleerdheid, en had zich reeds vroeg onder de tegenstanders van de Hervorming geschaard. Zijn vurigste begeerte was met Luther een lans te breken. Het twistgesprek met doft. Hervormer was destijds het grote slagveld, waarop de leraars, jong en oud, proeven verlangden te geven van hun dapperheid.

Dan, Alesius zich niet persoonlijk kon meten met hem, die hij aartsketter noemde, had hij diens leer weerlegd in een openbaar twistgesprek aan de hogeschool. De Godgeleerden van St. Andrew hadden hem met loftuiting overdekt.

"Als Luther," zeiden zij, "tegenwoordig was geweest, zou hij genoodzaakt geweest zijn zich over te geven. Men had dan ook van de jeugdige leraar de schoonste verwachtingen. Alesius, die gevoelig voor deze lof en oprecht Katholiek was, meende dat het hem gemakkelijk zou vallen de jongen Hamilton van zijn dwalingen te genezen. Hij had hem gekend vóór zijn reis naar Marburg; hij had hem lief, en was begerig hem te behouden door hem van zijn dwaling terug te brengen.

Met dit doel begaf hij zich tot de jonge edelman. Het gesprek begon, Alesius was gewapend van top tot teen, vol van scholastieke wetenschap en al de formules *quomodo sit, quomodo non sit*. Hamilton had niet anders voor zich dan het Evangelie, en hij beantwoordde al de beweringen van zijn tegenpartij met het duidelijke, levende en diepe Schriftwoord. Het is meer dan eens gezien, dat oprechte mannen de waarheid omhelsden, kort nadat ze zich tegen haar uitgesproken hadden.

Alesius was getroffen, hij stond verlegen, en met gesloten mond; het scheen alsof "de morgenster opging in zijn hart." Niet alleen zijn verstand was overtuigd; de adem des nieuwe levens drong door in zijn hart, en op het ogenblik dat zijn stelsels van sluitreden in duigen viel, trad de waarheid in een schitterend licht voor zijn geest. Hij was niet tevreden met die eerste bijeenkomst, hij kwam Hamilton dikwijls bezoeken, terwijl hij dagelijks meer smaak kreeg in de omgang met hem. Zijn geweten was

gewonnen, zijn verstand was verlicht. Toen hij dan ook in de cel van zijn priors woning teruggekeerde, beschouwde hij met verbazing de weg, die hij afgelegd had. "De uitslag van mijn bezoek is het tegenoverstelde van hetgeen ik verwacht had," zei hij, "ik had gedacht Hamilton tot de leer van Rome terug te brengen, en in plaats daarvan heeft hij mij er toe gebracht om mijn dwaling in te zien."

Op zekere dag kwam een ander zich bij Hamilton aanmelden, om met hem té spreken. Het was een jonge geestelijke, Alexander Campbell, prior van de Dominicanen, die evenals Alesius, zeer begaafd en zeer geleerd was, en een welwillend karakter had. De aartsbisschop, die wist welk een overwicht hij had, verzocht hem Hamilton dikwijls te bezoeken, en alle mogelijke pogingen aan te wenden om hem tot de Roomse leer terug te brengen. Campbell gehoorzaamde zijn opperhoofd; maar terwijl sommige priesters of monniken op listige wijze de jonge leraar ondervroegen met het doel om zijn ondergang te bewerken, stelde de prior van de Dominicanen zich veeleer ten doel hem te redden. Men bedriegt zich, wanneer men hem reeds van het begin af een geheel andere gedachte toedicht. Campbell had, evenals Alesius, een geopend hart voor de waarheid; maar de liefde voor de wereld en haar gunsten voerde bij hem de boventoon, en dit zou hem ten verdere brengen. Hij sprak dikwijls met Hamilton over de was betekenis van de Schriften en erkende de waarheid van Patricks woorden. "Ja, zei de prior, de kerk moet noodwendig in veel dingen Hervormd worden." Hamilton over die bekentenis verheugd, hoopte hem evenals Alesius tot het geloof te brengen, en daar hij niet bevreesd was voor een vriend, die hij reeds bijna als een broeder beschouwde, verborg hij hem geen van zijn gedachten, en verbond hem door zijn oprechtheid nauw aan zich.

Maar na enige samensprekingen kreeg Campbell bevel van de aartsbisschop om hem rekenschap te komen geven van de uitslag van zijn pogingen. Die uitnodiging trof de prior en schokte hem; en toen hij in de tegenwoordigheid van Beaton en zijn raadslieden stond, gevoelde hij dat hij verlegen werd en bevreesd bij de gedachte, dat hij de primaat zon mishagen en de tucht van de Kerk zich op de hals halen. Hij zou de Heer en de bisschoppen tevens hebben willen gehoorzamen, God dienen en eer uitslurpen; maar hij kon geen enkel middel vinden om het Evangelie en de wereld met elkaar overeen te brengen. Daar hij zag dat aller oog op hem gevestigd was, werd hij ontsteld, hij aarzelde, en vertelde alles wat de jonge edelman van Kincavil hem in broederlijke vertrouwelijkheid gezegd had; hij scheen hem te veroordelen, en stemde er zelf in toe een van zijn rechters te worden. Daar Campbell zijn gemak, zijn eer en zijn leven koos boven vervolging, smaad en dood, keerde hij de rug toe aa de waarheid, en liet hij Hamilton varen.

Toen de jeugdige Hervormer vernam dat Campbell hem verraden had, veroorzaakte hem dit een diepe smart. Evenwel hij verloor de moed niet. Integendeel, hij verdubbelde zijn ijver, en gaf, hetzij i zijn vertrek, hetzij aan de hogeschool onderwijs, terwijl hij met d handen en voeten, zoals men destijds sprak, dat is met zijn geheel hart getuigenis gaf aan het woord van God. Geen plaats in het rij was er, die belangrijker was voor het aanvangen van het werk de Hervorming dan St. Andrew.

Hamilton vond er studenten en hoog leraars, priesters, Augustijner, Franciscaner en Dominicaner monniken, kanunniken, dekens, leden van de geestelijke inrichtingen, edele rechtsgeleerden en leken van allerlei rang. Dit was de uitgestrekte en schijnbaar gunstige grond, waarin hij een maand lang overvloedig het Goddelijk zaad uitstrooide. De tegenstanders van het nieuwe Testament, ziende dat Hamiltons leringen veld

wonnen, maakten zich elke dag meer ongerust. Er moet niet meer gedraald worden, meenden zij, alle toegeeflijkheid moet ter zijde gezet en de grote slag geleverd worden. Patri werd gelast op het aartsbisschoppelijk paleis te verschijnen, om zich tegen de ingebrachte beschuldiging van ketterij te verdedigen. Zijn vrienden maakten zich verlegen, en raadden hem te vluchten; schijnt zelfs dat de aartsbisschop met genoegen zou hebben gezien, dat hij weer naar Duitsland vertrok.

Lord Hamilton, graaf van Arran, was tegelijk oom van Patrick en door huwelijksverbanden neef van de primaat; deze wenste dat er enigszins toegeeflijk gehandeld werd met een jongman, wiens familie hij achting toedroeg; maar de hinderpaal zou van de zijde van Hamilton komen. Toen de Noordzee was overgestoken, om naar Schotland te gaan, had hij besloten, om zo het nodig was, zijn leven over te geven, indien slechts Christus in zijn dood mocht worden verheerlijkt. De blijdschap van een goed geweten had zodanig zich in zijn ziel geworteld, dat geen smart des vleses hem die kon ontnemen.

Daar Patrick liet schavot niet wilde ontvluchten, besloten zijn vijanden zich van zulk een vreselijke tegenstander te ontdoen.

Eén ding echter hield hen tegen. Zou de koning, zwak en onnadenkend, maar zachtvaardig en edelmoedig als hij was, toelaten dat dit jonge lid van zijn familie, die zelfs zijn zaken beheerde, om het leven gebracht werd? Jakobus V stelde werkelijk belang in Patrick; hij had hem willen zien en hem vermaand met de bisschoppen tot een vergelijk te komen. Indien in de uiterste ogenblikken de Hamiltons zijn gratie inriepen, hoe zou hij die dan kunnen weigeren? Om die hinderpaal weg te ruimen, besloot de Roomse geestelijkheid de jongen vorst te verwijderen. Zijn vader Jakobus IV deed elk jaar een bedevaart naar de kapel van St. Duthac, die door Jakobus III in het graafschap Ross in het noorden van Schotland gebouwd was. De bisschoppen kwamen overeen de vorst, die toen zeventien jaren oud was, over te halen die ver reis te maken, ofschoon het midden in de winter was.

De koning gaf toe, hetzij dat hij listig door de priesters werd bedrogen, hetzij dat hij, ziende dat ze besloten waren Hamilton uit de weg te ruimen, ze liet begaan en zijn handen daarvan afwaste; hij vertrok naar St. Duthac en de priesters gingen dadelijk aan het werk.

Men heeft deze reis ontkend, niettegenstaande de besliste getuigenissen van Knox, Spotswood en andere. Maar in een brief van Angus aan Wolsey, van 30 Maart 1528 staat, dat de koning toen was in the north country, in the extreme parts of his realm. Dit getuigenis is beslissend.

Het gerucht van het gevaar, dat Patrick dreigde, bracht grote ontsteltenis te weeg in het verblijf te Kincavil. Zijn vrouw, zijn moeder en zuster waren innig bedroefd; Sir James besloot het niet bij onvruchtbare verzuchtingen te laten, en zijn broeder aan de handen van zijn vijanden te ontrukken. Daar hij sherif van Linlithgow, en kapitein van een van de kastelen van de koning was, viel het hem gemakkelijk gewapend volk bijeen te brengen, en vertrok hij naar St. Andrew, aan het hoofd van een klein leger, daar hij zich overtuigd hield, dat als het hem gelukte, Jakobus V bij zijn terugkomst van St. Duthac hem een Bill van schadeloosstelling zou verlenen.

Maar aan de oevers van de Forth genaderd, die hij moest overtrekken, om in het graafschap Fife te komen, woedde daar een hevige storm, die de wateren opzweepte, en was het hem onmogelijk om over te steken. Sir James en zijn volk bleven op het strand staan, met een droeve blik op de golven starende en met smart naar het loeien

van de storm horende. Daar de aartsbisschop vernomen had, dat aan gene zijde van de Forth een bende krijgsvolk optrok, bracht hij een aanzienlijk getal ridders bijeen, om de aanval af te slaan. Ze die Hamilton wilden redden, waren even vurig als degenen die het op zijn ondergang toelieden. Wie van beide zou de overwinning behalen? Dit was de vraag.

VIJFDE HOOFDSTUK.
Verhoor, veroordeling, marteldood.
(Einde van Februari, 1 Maart 1828.)

Als het woord Gods door de mensen gehoord wordt, heeft het tweërlei uitwerking. De eerste, wij zagen dit reeds, is dat er zielen voor God worden gewonnen door de kracht van de Goddelijke liefde, die daaruit openbaar wordt. Maar er is ook nog iets anders. Gods woord geeft niet alleen, maar vraagt ook; het eist vernieuwing van hart en leven. De hoogmoed van de mens komt in botsing met het bevel Gods; het verbitterde hart verzet zich tegen hen, die dat bevel Gods verkondigen, en dringt tot vervolging. Het gaat met het woord des Evangelies als met het scheppingswoord: het scheidt het licht van de duisternis, hen die gehoorzaam zijn van hen die zich verzetten. Dit werd toen in Schotland gezien.

Toen de dag was aangebroken, waarop Hamilton voor de bisschoppelijke raad verschijnen moest, stond hij 's morgens vroeg op. Kalm en toch vurig van geest, brandde hij van verlangen om in die, vergadering de waarheid te belijden. Hij wachtte het bepaalde uur niet af, maar verliet zijn woning, en vertoonde zich onverwacht aan het aartsbisschoppelijk paleis tussen zes en zeven ure, kort na zonsopgang.

Beaton was reeds aan de arbeid, daar hij vóór de zitting zich met de leden van de raad wilde verstaan. Hem werd gezegd dat Hamilton er was en verzocht hem te spreken. De aartsbisschop wachtte zich wel hem een afzonderlijk onderhoud te vergunnen. De verschillende ketterijen, waarvan Hamilton beschuldigd werd, war op schrift gesteld. De gehele raad was het over de acte van beschuldiging eens.

Beaton besloot dadelijk van de haastigheid van Patri gebruik te maken en de zitting te vervroegen. De aartsbisschop bevalt dat het hof zitting zou nemen; ieder nam plaats naar zijn rang, "de beschuldigde werd binnnen geleid." Een van de leden van de raad moest, de jeugdige leraar de lange lijst van de ketterijen voorlezen die hem ten laste gelegd werden.

Hamilton werd binnengebracht, had gedacht vertrouwelijk met Beaton te kunnen spreken, en nu bevond hij zich plotseling voor een rechtbank, met een somber en onheilspellend aanzien; de leeuw opende zijn muil. Toch bleef hij tegenover die rechters, van wie hij wist dat ze besloten waren hem te doden, in een zachte en kalme stemming.

"Gij wordt beschuldigd, zei de rechter commissaris, van het onderwijzen van valse leerstellingen: 1. dat het kind na de doop de erfzonde behoudt; 2. dat niemand uit kracht van zijn vrijen wil enig goed kan doen; 3. dat niemand zoolang hij leeft zonder zonden blijft; 4. dat ieder waar Christen moet weten of hij in de staat van de genade verkeert; 5. dat de mens niet door de werken gerechtvaardigd wordt, maar alleen door het geloof; 6. dat de goede werken iemand niet goed maken, maar dat de goede mens goede werken doet; 7, dat geloof, hoop en liefde nauw verbonden zijn, zodat hij die een dezer deugden niet heeft, ook de andere niet bezit; 8. dat het te verdedigen is, dat God de oorzaak is van de zonde, in die zin, dat wanneer Hij de mens zijn genade

ontneemt, deze niet anders kan doen dan zondigen; 9. dat het een leer 's Duivels is, dat de vergeving van de zonden wordt verkregen door middel van enige boetedoeningen; 10. dat de biecht niet nodig is tot zaligheid; 11. dat er geen vagevuur is; 12. dat de heilige aartsvaders in de hemel waren vóór het lijden van Jezus Christus; 13. dat de paus de Antichrist is, en dat een priester evenveel macht heeft als de paus.

De jeugdige Hervormer van Schotland had aandachtig geluisterd naar die lange in enigszins scholastieke bewoordingen gestelde lijst van beschuldigingen. Er waren in de rechterlijken eis van de priesters leerstellingen, voor wier handhaving Hamilton gereed was zijn leven op te offeren; andere daarentegen, dit erkende hij, waren vatbaar voor bespreking; maar de vrienden van de primaat hadden in hun ijver alles bijeen verzameld wat ze konden vinden, waar en vals, hoofdzaak en bijzaak, en die verwarde massa wierpen ze de jonge man naar het hoofd, om hem te verpletteren. Een van de geestelijken, die hem bezocht hadden, om hem op de een of andere ketterij te betrappen, had gezegd dat de Hervormers God tot oorzaak van de zonde maakten.

Patrick had dit ontkend, en gezegd hetgeen hem onder ede verweten werd dat de zondaar kan komen tot zulk een toestand van verharding, dat God degene, die niet meer naar Hem horen wil, aan zichzelf overlaat. Hamilton maakte dus een onderscheid tussen de verschillende punten van beschuldiging.

"Ik verklaar, zei hij, de zeven eerste punten beslist waar te zijn, en ben bereid dit met opheffing van de handen naar de hemel te bevestigen. Wat de andere punten aangaat, deze kunnen stof opleveren tot bespreking; maar ik kan ze niet voor vals verklaren, zolang men mij geen betere redenen geeft om ze te verwerpen, dan die ik gehoord heb."

De leraars bespraken ieder punt met Hamilton; daarna werden de dertien punten in handen gesteld van een commissie van Godgeleerden, die door de primaat benoemd werden. Een of twee dagen daarna bracht de commissie verslag uit en verklaarde, dat al de punten zonder uitzondering kettters waren, en maakte de primaat, die aan de zaak een bijzondere plechtigheid wilde bijzetten, bekend dat het vonnis uitgesproken zou worden in de kathedraal op de laatste dag van Februari, in tegenwoordigheid van de geestelijkheid, de adel en het volk.

Terwijl de priesters zich gereed maakten om een van de leden van de beroemde familie van de Hamiltons ter dood te brengen, deden edelmoedige leken pogingen om hem te bevrijden. De lieden van Linlithgow hadden zich niet alleen opgemaakt. John Andrew Duncan, Lord van Airdrie, die, zoals wij gezien hebben, in de slag van Flodden door de Engelsen gevangen was genomen, had tijdens zijn gevangenschap in Engeland vrienden gevonden, die hem voor het Evangelie gewonnen hadden. In Schotland teruggekeerd, had hij zijn woning tot een toevlucht gemaakt voor de Evangelischen, en met de Hamiltons omgang aangeknoopt.

Toen hij nu vernam in welk gevaar Patrick verkeerde, en verontwaardigd over het gedrag van de bisschoppen, van verlangen brandende werd om de jonge Hervormer te redden, had hij zijn volk en zijn boeren gewapend, trok op de bisschopsstad aan, was voornemens de stad des nachts binnen te dringen, zijn vriend weg te voeren en hem naar Engeland te brengen. Maar daar de ruiters van de aartsbisschop van de onderneming verwittigd waren, geworden, hadden deze zich op mars begeven, het zwakke troepje van Andrew Duncan omsingeld, het ontwapend en Duncan zelf gevangen genomen.

Het leven van die edele Evangelische Christen bleef gespaard door de tussenkomst

van zijn schoonbroeder, die bevelhebber was van de troep, die hem gevangen genomen had; maar hij moest opnieuw Schotland verlaten.

Deze poging was mislukt op het oogenblik dat de benoemde commissie haar verslag over de vermeende ketterijen van Hamilton opmaakte. De aartsbisschop behoefde nu niets meer te ontzien; hij gaf bevel de jeugdige Evangelist gevangen te nemen. Om elke tegenstand te voorkomen wachtte de kapitein van het kasteel van St. Andrew, die met de uitvoering belast was, de nacht af, en omsingelde toen aan het hoofd van een goed gewapende bende het huis waar Hamilton woonde. Volgens de een geschiedschrijver, was hij reeds naar bed gegaan om wat uit te rusten, volgens andere was hij in gezelschap van vrome en getrouw vrienden. De jonge hervormer, hoezeer de genegenheid en de ijver van zijn vriend Duncan waarderende, verlangde echter niet dat er geweld gebruikt werd om hem te verlossen.

Hij was van mening dat de wapenen evenredig moeten zijn aan de strijd; dat er voor een geestelijken strijd geestelijke wapenen nodig zijn; dat de krijgsknechten van Christus niet anders dan met het zwaard des Geestes, Gods woord strijden moeten. Hij was kalm, omdat hij overtuigd was, dat God zodanig alles bestuurt wat Zijn kinderen overkomt, dat hetgeen de wereld meent iets kwaads te zijn bevonden wordt, hun ten goede te komen.

Op hetzelfde oogenblik dat wrede soldaten zijn woning omsingelden, gevoelde hij dat hij van hechte muren omringd was, omdat hij wist dat God Zijn legermachten schaaft rondom de zijnen, alsof het er op aan kwam een vesting te verdedigen. Op dit oogenblik werd er herhaaldelijk aan de deur geklopt; het was de kapitein van het kasteel.

Hamilton begreep wat dit betekende. Hij stond op, naderde, gevolgd door zijn vrienden, en de deur geopend hebbende, vroeg hij de kapitein wie hij zocht. Toen deze geantwoord had.

Zei Hamilton: "Ik ben het!" en gaf zich in hun handen over. Daarna op zijn vrienden wijzende zei hij: "Laat deze heengaan;" terwijl hij hun verzocht de openbare macht geen tegenstand te bieden. Maar die warme Christenen konden de gedachte niet verdragen hun vriend te moeten verliezen. "Beloof ons, zeiden ze tot de kapitein, "beloof ons hem gezond en wel terug te brengen." De officier gaf geen antwoord en voerde zijn gevangene, weg. Op uitgestrekte rotsen, wier toppen zich boven de zee verheffen, en wier voet onophoudelijk door de golven bespoeld werd, stond destijds het kasteel, waarvan de schilderachtige overblijfselen thans nog tot sein voor de schepeling dienen. Binnen de muren van dit verblijf werd Hamilton gebracht en opgesloten.

Eindelijk naderde de laatste dag van de maand Februari, de door de aartsbisschop aangewezen dag voor de plechtige vergadering, waarin het vonnis moest worden uitgesproken. De primaat, gevolgd door een groot aantal bisschoppen, abten, leraars, hoofden van geestelijke orden en de twaalf leden van de commissie, trad de kathedraal binnen, het werk van veel eeuwen, dat op één dag voor een woord van Knox vallen moest, en waarvan de prachtige bouwvallen nog heden ten dage de reiziger met bewondering vervullen.

Beaton nam plaats op de voorzitterszetel van het hof van onderzoek en al de kerkelijke rechters namen plaats rondom hem. Onder hen merkte men op Patrick Hepburn, prior van St. Andrew, zoon van de graaf van Bothwell, een gemeen en ontuchtig man, die elf onwettige kinderen had en er zich op beroemde verwarring en schande, over de huisgezinnen te brengen. Die grijsaard in de onzedelijkheid, die op de bank van de be-

schuldigen had moeten zitten, maar wiens hoogmoed zijn ongebondenheid nog overtrof, plaatste zich met een schaamteloos voorhoofd op de bank van de rechters. Niet ver van hem zat David Beaton, abt van Arbroath, een jong heerszuchtig mens, die reeds begerig uitzag naar de waardigheid van zijn oom, en die om zich tot een langdurig werk van de vervolging voor te bereiden, krachtig op de veroordeling van Patrick aandrong. Midden onder die huichelaars en dwepers zat een bewogen en beangste ziel, de prior van de Dominicanen, Alexander Campbell met een somber en neerslachtig gelaat. Ede grote menigte kanunniken, priesters, monniken, edelen, burgers en mannen uit het volk vulden de tempel; sommigen begerig verlangend naar het schouwspel dat plaats zou vinden, andere die belang stelden in Hamilton.

"Ik zelf," zegt Alesius, "was ook tegenwoordig en toeschouwer bij dit treurspel."

Weldra hoorde men het getrappel van de paarden: de bende die Hamilton was gaan halen, kwam aan. De jeugdige Evangelist trad de kerk binnen, en moest op een hogen kansel klimmen, waar hij gemakkelijk door de vergadering gezien en gehoord kon worden. Aller oog was op hem gericht.

"O, zeiden de vrome mensen, als die jonge Christen een wereldling was geweest en evenals de andere heren van het hof een leven van verkwisting en ongebondenheid had geleid, zou hij zeer zeker door allen geliefd zijn geworden, en zou die bloem van de jeugd, die wij nu bij hem opmerken, te midden van de loftuitingen en vermaken verwelkt zijn. Maar nu hij bij zijn rang godsvrucht en deugden bezit, zal hij bezwijken onder de handen van de bozen!"

Het rechtsgeding begon.

De commissie legde haar rapport, door al haar leden ondertekend, aan het hof over. Daar stond Alexander Campbell op; de aartsbisschop had hem opgedragen de acte van beschuldiging voor te lezen, en de ongelukkige had zich aan die afgrijselijke taak niet durven onttrekken. Hamilton was bewogen, toen hij zag dat de man die hij voor zijn vriend hield, als zijn beschuldiger optrad; evenwel hoorde hij kalm de acte van beschuldiging aan. Zijn vrede, zijn edele eenvoudigheid, zijn ongeveinsdheid, zijn vertrouwen op de Heer, wekten aller aandacht. "Waarlijk, zegt Alesius, nooit heeft iemand beter dat woord in beoefening gebracht: "Vertrouw op de Heer en doe het goede."

Nu ontstond er een worsteling tussen de prior van de Dominicanen en de jonge Hervormer. De laatste, die beslist zijn geloof tegenover deze grote vergadering wilde verdedigen, wees op de drogredenen van zijn beschuldigers en bracht de waarheid aan het licht door de getuigenis van de Heilige Schriften. Campbell antwoordde; maar Hamilton, voortdurend gewapend met Gods woord, weerhield hem, en bracht zijn beschuldiger tot zwijgen.

De ongelukkige en beangstigde Campbell, die inwendig overtuigd was van de door zijn ouden vriend beleden leer, wist niet meer wat hij beginnen moest. Hij naderde de rechters en vroeg hun bevelen. De bis schoppen en geestelijken, die zich niets aan een openbaar twistgesprek lieten gelegen liggen, gaven Campbell last om zekere dwalingen, die nog niet uitgesproken waren, met luide stem op te sommen, en Hamilton een kater te noemen. Daardoor werd de armen Domini, kaan een nieuwe marteling aangebracht; maar hij moest tot het uiterste gaan. Hij wendde zich tot Hamilton en riep: "Ketter, gij hebt gezegd, dat alle mensen het recht hebben om Gods woord te lezen. Gij hebt gezegd, dat het strijdig is met de wet van God om de beelden te aanbidden. Gij hebt gezegd, dat het aanroepen van de heiligen en van de maagd een ijdel werk is. Gij hebt gezegd, dat het onnut is missen te vieren om de zielen uit het vagevuur te verlossen."

Hier hield de ongelukkige Campbell op.

"Het vagevuur, riep Patrick; door niets anders worden de zielen gereinigd dan door het bloed van Jezus Christus." Bij deze woorden richtte Campbell zich tot de aartsbisschop, en zeide: "Monseigneur, gij hoort het; hij veracht het gezag van onze heiligen vader de paus." Daarop", alsof hij de stem van de edelen en moedigen Christen door beledigingen wilde smoren, riep hij uit: "Ketter, rebel, ellendeling, vervloekte, goddeloze!"

Nu keerde Hamilton zich tot hem en sprak op goedge toon: "Broeder, wat gij daar zegt, denkt gij niet in uw hart!"

Dat was teveel. Dit zo tedere woord ging als een pijl door de ziel van de ongelukkige Dominicaan; met zoveel zachtmoedigheid behandeld te worden door hem wiens dood hij eiste, dat kon hij niet verdragen; een beschuldigende kreet liet zich in het diepste van zijn ziel horen. Campbell geraakte in verwarring en deed zijn mond niet meer open. Door de liefde van Hamilton waren er kolen vuurs op zijn hoofd gehoopt.

Toen werd er gestemd; daar de leden van het hof eenstemmig waren geweest in het veroordelen van de onschuldige, stond de primate op en zei "Christi nomine invocalo. Wij Jakobus, doom de barmhartigheid Gods, aartsbisschop van St. Andrew, primate van Schotland, ten oordeel zittende in onze metropolitaanse kerk, hebben bevonden Patrick Hamilton besmet met de verschillende ketterijen van Maarten Luther, die reeds door de algemene conciliën veroordeeld zijn. Wij verklaren dus de genoemden Hamilton voor ketter, wij veroordelen hem, wij ontnemen hem al zijn waardigheden, orden en beneficiën, en wij geven hem aan de wereldlijken rechter over, om gestraft te worden.

Dit gezegd hebbende legde de primate het door hem gelezen vonnis op de tafel die voor hem stond, en de tegenwoordig zijnde bisschoppen, priors, abten en doctoren kwamen achtereenvolgens het stuk tekenen. Daarop nodigde de primate, daar hij aan deze daad meer gezag wilde geven, de personen die een zekere rang aan de hogeschool hadden, uit er ook hun handtekening op te zetten, en jongens de graaf van Cassilis, bij voorbeeld, die pas dertien jaar oud was behoorden daaronder; de priesters verzekerden hun dat ze op die wijze Gode een dienst bewezen, waardoor die kinderen natuurlijk zeer gestreeld werden. De zitting werd opgeheven, enige duizenden gewapende mannen omringden Hamilton, en brachten hem weer naar het kasteel

Uit dit talrijk geleide bleek duidelijk hoezeer de geestelijkheid bevreesd was. De poging van Duncan was mislukt, maar Sir James Hamilton stond nog aan het hoofd van zijn soldaten; veel andere in Schotland stelden belang in de jonge man; de dood van hun slachtoffer kon alleen de priesters gerust maken. Ze besloten dat het vonnis dezelfde dag zou uitgevoerd worden. De primate had zich van de medewerking van de overheid verzekerd; Angus verzette zich niet tegen die ongerechtigheid. Nauwelijks was da, n ook het vonnis uitgesproken, of men zag de knechten van de beul tegenover de poort van het college van de Heiligen Zaligmaker de brandstapel oprichten, waarop Hamilton moest verbrand worden.

Terwijl het hout bijeengeraapt werd, en de palen in de grond werden geslagen, gebruikte Patrick zijn laatste maaltijd in een van de vertrekken van het kasteel; hij at matig zoals altijd, maar zonder de minste gejaagdheid; een heldere glans lag op zijn gelaat. Goedsmoeds ging hij de dood tegen, dewijl deze voor hem de ingang was in het huis zijns Vaders; hij hoopte zelfs dat zijn marteldood een winst zou zijn voor de kerke Gods. De klok sloeg twaalf; dit was het uur, waarop het vonnis zou voltrokken

worden; Hamilton liet de kapitein van het kasteel roepen. Die officier kwam en scheen diep bewogen te zijn. Zonder van tafel op te staan vroeg Hamilton hem of alles gereed was. De kapitein, wiens hart verbroken was door het zien dat zoveel onschuld en zoveel edelaardigheid met zulk een wrede dood betaald werd, kon er niet toe komen om een woord uit te spreken dat aan de brandstapel deed denken, en antwoordde diep bewogen: Dii meliora! God schenke u een beter lot!"

Hamilton verstond hem, hij stond op, nam zijn Evangelie in de een hand, en greep met de andere de hand van de medelijdende kapitein, en zo ging hij als een lam naar de strafplaats. Enige vrienden vergezelden hem, zijn getrouw dienstknecht volgde, en een talrijke wacht omringde hem. Het kruis van Christus, dat hij toen droeg, verkoos hij boven al de liefelijkheden van het leven. Hij genoot een heerlijke en standvastige vreugde die beter is dan de vreugde der wereld.

Hij kwam op de plek aan; alles was gereed: hout, kolen, bus; kruid en andere brandbare stoffen. Vóór de brandstapel genaderd, ontblootte hij het hoofd, en de ogen ten hemel heffende, bleef hij enige ogenblikken onbewegelijk, in gebed. Daarop keerde hij zich tot zijn vrienden, en gaf een van hun zijn Evangelie. Vervolgens riep hij zijn knecht, ontdeed zich van zijn kleding, zijn rok, zijne muts, en de handen uitstekende, bood hij ze hem aan, en zei "Neem aan, deze kledingstukken kunnen mij in het vuur geen dienst doen, en ze kunnen u nog van dienst zijn. Dat is het laatste ge," schenk, dat gij van mij ontvangt, behalve het voorbeeld van mijn dood, waarvan ik u verzoek de herinnering in uw hart te bewaren. De dood is bitter voor het vlees. Maar het is de ingang in het eeuwige leven, dat niemand kan deelachtig zijn, die Jezus Christus verloochent.

De aartsbisschop, die de machtige familie van de Hamiltons te vriend wilde houden, had enige van zijn geestelijken gelast de jeugdige Hervormer lijfsbehoud aan te bieden, als hij zich aan het onbepaald gezag van de paus wilde onderwerpen.

"Nee," antwoordde Hamilton, "uw vuur zal er mij niet toe brengen om het geloof te herroepen, dat ik beleden heb. Het is beter dat mijn lichaam in uw vlammen verteert, omdat ik de Zaligmaker heb beleden, dan dat mijn ziel zou branden in de hel, omdat ik Hem verloochend had. Van het tegen mij uitgesproken vonnis beroep ik mij op God, en beveel mij aan zijn barmhartigheid."

De beulen naderde om hun werk te verrichten; ze bonden het lichaam van het slachtoffer met een ijzeren ketting aan de paal, die boven de brandstapel uitstak. Daar Hamilton begreep, dat de vreselijke pijnen hem zouden kunnen doen wankelen, bad hij God, dat de vlammen hem toch geen woord mochten ontpersen, waardoor zijn Goddelijke meester kon bedroefd worden. "In de naam van Jezus," voegde hij er bij, "geef ik mijn lichaam over aan het vuur, en mijn ziel in de handen des Vaders." Driemaal werd de brandstapel aangestoken, en driemaal ging het vuur uit, daar het hout vers was.

Plotseling ontbrandde het kruid, dat tussen de takkenbossen gelegd was, en een stuk hout dat tegen Hamilton geslingerd werd, kwetste een gedeelte van zijn lichaam. Maar hij was nog niet dood. Zich tot de beul wendende, vroeg hij hem op zachtmoedigen toon: "Hebt gij geen droog hout?"

Enige mannen gingen naar het kasteel om het te halen. Alexander Campbell was daar, worstelende Met zijn kwaad geweten; hij werd onstuimiger, naarmate hij zich meer angstig en ellendig gevoelde. De knechts van de beul brachten droog hout aan en deden de vlammen opflikkeren.

"Ketter," sprak Campbell, "bekeer u! herroep! roep onze Lieve Vrouw aan, zeg alleen:

"Salve Regina."

"Als gij gelooft dat hetgeen gij zegt waarheid is," antwoordde Patrick, "geef dan daarvan getuigenis door slechts de top van uw vinger te steken in het vuur, dat mij geheel verteert."

De ongelukkige Dominicaan was wel zo wijs dit niet te doen; hij begon de martelaar te beledigen.

Toen zei Hamilton tot hem: "Ga weg van mij, bode des Satans!"

Campbell werd razend; hij sprong als een brullende leeuw rondom het slachtoffer. "Onderwerp u aan de paus," riep hij, "alleen door zich met hem te verenigen wordt men behouden."

Diep smartte het Patrick dat hij moest zien tot welk een graad van verharding zijn oude vriend gekomen was. "Boos mens," zei hij tot hem, "gij weet zeer goed dat het tegendeel waar is; dat hebt gij mij zelf gezegd."

Het edele slachtoffer, dat aan de paal geketend en reeds half verbrand was, gevoelde zich echter ver verheven boven de ongelukkige die hem kwelde, en sprak daarop als een rechter, oordeelde als een koning, en zei tot de Dominicaan: "Ik daag u voor de rechterstoel van Christus."

Bij deze woorden hield Campbell met zijn geschreeuw op, hij bleef verstomd, spoedde zich van de plek en vluchtte verschrikt naar zijn klooster. Zijn geest werd verward, een geweldige woede greep hem aan; hij was als van de duivel bezeten, en kort daarop stierf hij.

De smartelijkste gezindheden in het hart van Hamilton maakten plaats voor de tederste genegenheden. Hartverscheurende scheidings naderde; zijn gedachten, die zich naar de hemel richtten, waren toch ook niet afgewend van de woning te Kincavil. Hij hoopte vader te zullen worden; enige tijd daarna baarde zijn vrouw een dochter, die Issabel genaamd werd, later aan het hof leefde en herhaalde malen gaven van de koninklijke gunst ontving. Hamilton, die altijd de tederste eerbied voor zijn moeder gehad had, vergat haar op de brandstapel niet, en beval haar in de toegenegenheid van zijn vrienden. Na zijn vrouw, na zijn moeder kwam zijn vaderland: "O God," zei hij, "open de ogen mijner medeburgers, opdat ze uw waarheid leren kennen!"

Terwijl alzo de liefde in het hart van de martelaar overvloedde, werd zijn lijden door velen van de ongelukkigen die hem omringden nog verzaard. Een bakker nam een bos strooen wierp dat in het vuur om het te doen opflikkeren; op hetzelfde ogenblik kwam er een windvlaag van de zee kant, die de vlam aanwakkerde tot boven de brandstapel uit. De keten, die om het lichaam van Patrick gebonden was, was geheel gloeiend en had hem reeds bijna tweeën gedeeld. Een van de toeschouwers, waarschijnlijk een Evangelische, riep hem toe: "Als gij nog gelooft, dat de leer, waarvoor gij sterft, waarheid is, geef ons dan daarvan een teken."

Twee vingers van zijn hand waren reeds verteerd; maar nog strekte hij zijn arm uit, hief de drie andere op en hield ze onbewegelijk omhoog ten olijke van zijn geloof. De strafoefening was ten twaalf ure aangevangen, en nu was het reeds bijna zes ure des avonds; Hamilton was geroosterd. Te midden van het geraas hoorde men hem deze kreet slaken: "O God, hoe lang zal de duisternis nog dit rijk bedekken, tot hoe lang zult Gij toelaten dat de tirannie van de mensen zegeviert?"

Het einde naderde, de arm van de martelaar begon te zakken; zijn drie vingers, vielen af.

Hij sprak: Heere Jezus, ontvang mijn geest." Hij boog het hoofd; zijn lichaam viel ineen en de vlammen, hunne woede eindigende, verteerden hem in as.

De menigte ging heen, getroffen door dit groots en smartelijk schouwspel, en nooit werd de herinnering aan de dood van de jeugdige Hervormer uit het geheugen gewist dergenen, die er getuigen van waren geweest. Diep werd ze vooral gegrift in de ziel van Alesius.

"Ik heb, zei hij veel jaren daarna in een stad van Duitsland, "ik heb in mijn vaderland de straoefening gezien van een man van hoge geboorte, van Patrick Hamilton. En daarop verhaalde hij de geschiedenis met enige beknopte en doordringende woorden.

Een zonderling lot van die twee Hamiltons! Vader en zoon stierven een gewelddadige dood, de eerste de heldendood; de laatste de marteldood. De vader was in Schotland de laatste van de ridders van de middeleeuwen geweest, de zoon was daar de eerste van de dienstknechten van Christus in de jongere tijden. De vader eerde zijn familie door dikwijls in steekspelen en gevechten de palm van de overwinning te behalen; de zoon, alzo spreekt een beroemde stem, die van Theodorus de Beza, veredelde het koninklijk geslacht van de Hamiltons, dat later door enige van zijn leden bezoedeld werd, en versierde het met die martelaarskroon, die oneindig kostbaarder is dan al de kronen van de koningen.

ZESDE HOOFDSTUK.

Alesius.

(Laatst van Februari 1528 tot het einde van 1531.)

Nooit misschien werd dat woord van de Christelijke oudheid: "Het bloed van de martelaren is het zaad van de Kerk," treffender verwezenlijkt. De tijding van de dood van Hamilton drong, door de echo's van de Hooglanden weerkaatst, de ganse streek door. Het was alsof het beruchte monsterkanon van het kasteel van Edinburg afgeschoten was en de knal daarvan van de borders (grenzen) tot aan de zeestraat van Pentland had doen weerklinken. Niets was meer geschikt om het aan het leenstelsel onderworpen Schotland voor de Hervorming te winnen als het zo zeer heilig en wreedaardig uiteinde van een van de leden van zulk een beroemde familie. Edellieden, burgers, mannen uit het volk, zelfs priesters en monniken zouden door die marteldood wakker geschud worden. Hamilton, die Hervormer van Schotland werd door zijn leer, werd dit nog meer door zijn dood.

Een langdurig en werkzaam leven zou zo nuttig niet zijn geweest voor het werk Gods, als dit het geval was met zijn verhoor, veroordeling en straoefening, dat alles op één dag afliep. Door zijn aards leven voor een onvergankelijk leven te geven, kondigde hij het einde aan van de zinnelijke eredienst, en wijdde hij de aanbidding in geest en in waarheid in. De brandstapel, waarop de priesters hem gebracht hadden, werd een troon, en als de kronen van de martelaren in Schotland gevierd werden, hief men liederen aan, waarin de martelaar verheerlijkt werd.

Een ieder wilde de reden weten waarom: die jonge edelman zijn leven had moeten verliezen, en schaarde zich aan de zijde van het slachtoffer. "Op het ogenblik, zei Knox, waarop wrede wolven hun prooi dachten verslonden te hebben, werden ze door een grote menigte omringd, die hun rekenschap afvroeg van het, door hen gestorte bloed." "Het geloof, waarom Hamilton verbrand werd, is dat wat wij willen," zeiden velen. Het baatte niet of de schuldigen, door hun geweten veroordeeld, woedend van

toorn waren en zware dreigingen uitspraken, overal werden de misbruiken en dwalingen, die men tot dus ver geëerbiedigd had, in twijfel getrokken. Dit waren de gezegende gevolgen van de dood van Hamilton.

Toen de tijding van die dood in het buitenland bekend werd, had ze daar een zeer verschillende uitwerking. "Wij zijn, zo schreven de leraars van Leuven aan de geestelijkheid in Schotland, evenzeer verrukt over het werk door u verricht, als over de wijze waarop gij het volbracht hebt.

Andere evenwel toonden minder verrukt te zijn over zoveel haat, list en wreedheid. Een Christen schreef uit Engeland aan de edelen in Schotland: Hamilton leeft thans met Christus, die hij voor de oversten dezer wereld beleden heeft, en de stem zijns bloeds, roept evenals het bloed van Abel, tot in de hemel.

Frans Lambert vooral, zijn vriend en metgezel, werd door een hevige smart overvallen; hij zei tot de landgraaf: "Hamilton heeft niet alleen de roem van zijn rang, maar ook de jeugd zijns levens aan God en aan de kerk ten offer gebracht.

Enige dagen daarna kwam de koning terug uit het noorden van Schotland, waar de priesters hem heengezonden hadden, om reliquiën te aanbidden. Hamilton was niet meer. Hoedanig was de gemoedsstemming van Jakobus V toen hij de dood vernam van die edele spruit van het koninklijk geslacht? Niets is er dat ons daaromtrent kan inlichten. De jonge vorst schijnt meer gevoelig te zijn geweest voor de vernedering, die de edelen hem aandeden, dan voor de wreedheid van de priesters.

Daar de afhankelijkheid, waarin Angus hem hield, hem begon te verdrieten, beklagde hij zich daarover bij Hendrik VIII De jacht was zijn enige uitspanning, en om zich daaraan te kunnen wijden, was hij het kasteel van Falkland gaan bewonen. Plotseling kreeg hij echter een afkeer van jachthonden, vossen en herten, en vatte bij het voornemen op zijn vrijheid en gezag te heroveren. Dit kon voor de Hervorming ernstige gevolgen hebben. Als Hamilton ter dood gebracht was in een tijd, toen de edelen de priesterpartij in toorn hielden, wat zon er dan in Schotland ge beuren, als de priesters, op welke Jakobus steunde, opnieuw de macht in handen kregen?

Evenwel de losmaking van de jongen koning ging niet gemakkelijk; honderd mannen, door Angus daartoe uitgezocht, bewaakten hem dag en nacht, en de kapitein van zijn garde, de minister van het koninklijk huis en de Lord kanselier van het rijk hadden in last voortdurend het oog op hem te houden.

Hij besloot een list te gebruiken. Op zekere avond zei hij tot zijn hovelingen: Wij zullen morgen vroeg opstaan, om op de hertenjacht te gaan; maakt dat gij gereed zijt." Allen gingen vroeg ter ruste, maar nauwelijks was de vorst in zijn kamer, of hij riep een van zijn pages, in wie hij een volkomen vertrouwen stelde: Jockie, zo sprak hij tot hem, hebt gij mij lief? "Meer dan mij zelf, Sire." "Wilt gij iets voor mij wagen?" "Mijn leven, Sire,"

Jakobus maakte hem met zijn plan bekend; daarna verkleedde hij zich als stalknecht, en begaf zich met zijn page en een knecht naar zijn stallen. "Wij gaan de paarden gereed maken voor de jacht van morgen," zeiden de drie rijknechts. Er verlopen enige ogenblikken, zonder gedruis verlaten ze het kasteel, en begeven zich in galop naar de vesting van Stirling, waar de koningin moeder woonde. De koning kwam daar zeer vroeg in de morgen aan. "Haal de bruggen op," riep hij, zozeer was hij bevreesd voor degenen, die hem zouden vervolgen; "laat de valpoort neer, zet overal schildwachten uit." Hij was van vermoeidheid uitgeput, daar hij de ganse nacht had te paard gezeten; toch wilde hij niet naar bed gaan voordat de sleutels van al de deuren onder zijn hoofdkussen waren gelegd; toen legde hij zijn hoofd neer en sliep in.

In de ochtendstond, die op deze nachtelijke vlucht volgde, stond George Douglas, de

bewaker van de koning, zonder iets te vermoeden op, geheel bezig met de door Jakobus aangekondigde jacht. Terwijl hij zekere voorzorgsmaatregelen neemt, opdat de koning niet zou ontsnappen, meldt zich een vreemdeling aan, die Sir George wenst te spreken. Het was de drost van Abernetly; hij kwam het vertrek van de koninklijke cipier binnen, en berichtte hem, dat de koning in de afgelopen nacht de brug van Stirling over gegaan was. Sir George, door die onverwachte tijding verschrikt, gaat naar het vertrek van Jakobus, klopt, en daar niemand antwoordt, laat hij de deur opensteken, zoekt in alle hoeken en roept uit: "Verraad! de koning is gevlucht!" Dadelijk waarschuwt hij zijn broeder, graaf Angus, en zendt naar alle kanten boden uit, met bevel om de vorst aan te houden, waar hij ook gevonden werd. Alles Tevergeefs. Toen het bekend werd wat er gebeurd was, begaven de tegenstanders van de Douglassen zich in menigte naar Stirling; zonder tijd te verliezen liet de koning het parlement bijeenkomen, en de verbanning van Angus uitspreken, die alzo plotseling van de hoogste trap van eer neergeworpen met veel moeite en gevaar de wijk nam naar Engeland.

Van die tijd af regeerde Jakobus zelf, in zo ver namelijk de priesters hem dit toelieten. Die vreemdsoortige vorst was onverzadelijk eierzuchtig en buitengewoon zwak, vriendelijk en spraakzaam en tevens met onverzoenlijke wraaklust vervuld; een grote voorstander van rechtvaardigheid en geweldig hartstochtelijk; hij had een vurige begeerte om de zwakken te beschermen tegen de verdrukking van de aanzienlijken en vlagen van woede, wanneer hij zelfs de geringen niet spaarde. De koning heerste, maar de geestelijkheid regeerde. Daar Jakobus V de edelen wilde vernederen, was een nauw verbond met de geestelijkheid voor hem noodzakelijk; en toen hij eenmaal naar de kant van de priesters was overgeslagen ging hij ver. De aartsbisschoppen van St. Andrew en van Glasgow, de bisschop van Dunkeld en de abt van Holyrood werden aan het hoofd van de regering geplaatst; dadelijk daarop werden de sterkst gekleurde leden van de aristocratie gevangen gezet of verbannen. Geen Douglas en zelfs geen, aanhanger van dat huis mocht op minder dan twaalf mijlen afstand het hof naderen. De vervolging strekte zich tegelijkertijd uit tot de Evangelische Christenen; de mannen, die hun vaderland hadden kunnen opheffen, stierven op het schavot, Die wijze van handelen van de priesters bereikte echter het tegenovergestelde doel; de edelen, verbitterd over de tirannie van de bisschoppen, begonnen voor de kerk van Rome dezelfde afkeer te gevoelen als voor de geestelijkheid. Wel maakten ze zich niet los van de Roomse godsdienst, maar alleen van een heerszuchtige en onbarmhartige kerkregering; maar weldra zou men zien, dat de voortdurend meer tegen de geestelijkheid verbitterde edelen gemakkelijk het oor leenden aan de Evangelische leer van haar tegenstanders.

De Hervorming wachtte om haar overwinningen in Schotland te beginnen dit ogenblik niet af; ze telde reeds in kloosters, pastorieën en hutten eenvoudige maar vrome aanhangers. De Augustijner kanunniken te St. Andrew hadden tot hun opperhoofd een onzedelijk man, een vijand des Evangelies, de prior Hepburn; toch begon daar de opwekking. Een van de kanunniken, Alesius, had het Evangelisch geloof aangenomen door het getuigenis, dat Hamilton tijdens het onderzoek van de waarheid had afgelegd, en door de eenvoudige en heldhaftige wijze, waarop deze gestorven was, en waarvan hij getuige was geweest. In zijn klooster teruggekeerd, had hij meer dan ooit behoefte gevoeld aan een Hervorming.

"Ach, zei hij, wat is de toestand van de Kerk ellendig! Ontbloot van leraars, die geschikt zijn om haar te onderwijzen, is ze ver verwijderd van de Heilige Schriften,

die haar in al de waarheid leiden zouden."

Alesius gaf evenwel blijk dat hij zelfs de vervolgers liefhad. "Ik haat de priesters niet, zei hij, ik haat geen van de godsdienstige orden; maar ik sidder als ik zie, dat de leer van Christus onder dikke duisternis wordt verdrukt, en vrome mannen op een afgrijselijke wijze gekweld worden. Laten allen leren welk een kracht de godsdienst op de zielen uitoefent door zorgvuldig haar Goddelijke bronnen te onderzoeken."

De dood van Hamilton was dagelijks het onderwerp van de gesprekken van de kanunniken, en Alesius weigerde beslist hem te veroordelen.

De gemene Hepburn en zijn trawanten konden zo iets niet verdragen. Ze klaagden Alesius bij de aartsbisschop aan, als hebbende het geloof omhelsd, waarvoor Hamilton verbrand was, en voegden er, bij, dat andere kanunniken gezind schenen te zijn dezelfde weg op te gaan. Om zich van de gevoelens van de jonge man te overtuigen, besloot de primaat hem een strik te spannen, en daar er een provinciale synode te St. Andrew bijeen was gekomen, gelastte hij Alesius de openingsrede te houden. Deze beklom de kansel, en terwijl hij alles vermeed wat zijn hoorders onnodig kon beledigen, zette hij de leerstellingen van de waarheid voorop, en bezwoer moedig de geestelijken om het voorbeeld te geven van een heilig leven, en niet door schandelijke ongebondenheid een strik te zijn voor de gelovigen.

Bij het verlaten van de Kerk gaven velen hun goedkeuring te kennen; de aartsbisschop was ernstig en sprak niets, maar Hepburn, een hovaardig, oplopend en heerszuchtig man, wiens ontuchtige handelingen, zegt Bayle overal bekend waren, dacht dat Alesius het op hem gemunt had en zijn superieuren tegen hem had willen opzetten; hij besloot zich op hem te wreken. Zijn vrees was niet ongegrond; het woord van Alesius had indruk op de besten onder de kanunniken gemaakt, en dezen, overtuigd van de noodzakelijkheid om aan de openbare schandalen een einde te maken, kwamen bijeen en besloten een klacht tegen de prior bij de koning in te dienen. Hepburn werd onmiddellijk van dit besluit verwittigd, en "daar zijn karakter meer dat van een soldaat dan van een kanunnik was," nam hij gewapend volk en trad plotseling de zaal binnen, waar de bijeenkomst gehouden werd, tot grote verbazing van de vergadering. "Grijpt die man," zei hij tot zijn krijgsvolk, op Alesius wijzende.

De jonge kanunnik vermaande de prior bedaard te blijven; maar nu was de hoogmoedige Hepburn zichzelf niet meer; hij trok zijn degen, liep op Alesius toe, en zou hem gedood hebben, indien niet twee kanunniken hun opperhoofd waren in de weg getreden en de slag hadden afgewend. De onstuimige prelaat kwam evenwel niet tot bedaren, hij riep zijn krijgsvolk te hulp en vervolgde Alesius om hem te treffen. Deze verbaasd en van schrik bevangen, dewijl hij de dood nabij zag, viel de prior te voet en smeekte hem geen onschuldig bloed te vergieten. Hepburn, die hem wilde tonen hoezeer hij hem verachtte, bewees hem de eer niet, hem met zijn zwaard te doorsteken, maar schopte hem als een woedende stier; maar dit deed hij met, zoveel geweld, dat de arme kanunnik bewusteloos voor de voeten van zijn tegenstander bleef liggen. Toen hij weer tot bewustzijn was gekomen, beval de woedende prior de soldaten hem en al de andere kanunniken naar de gevangenis te brengen, en allen werden in een vuil en akelig hok opgesloten.

De indruk, die de tijding van deze gewelddoefening in de ganse stad maakte, was groot, en de gemoederen waren met verachting en afgrijzen vervuld. Enige edelen vooral, die Hamilton hadden liefgehad, waren diep verontwaardigd; ze gingen naar de koning en smeekten hem aan de onverdraaglijke tirannie van de prior paal en perk te stellen. De

jonge koning beval, dat al de kanunniken op vrije voeten moesten gesteld werden, en voegde er zelfs met goed willigheid bij, "dat hij ze eigenhandig zou gaan bevrijden, als hij niet wist, dat de plaats, waar ze gebracht waren, door de pest besmet was. De prior gehoorzaamde het bevel van de koning, maar niet geheel; hij liet Alesius in een nog stinkender plaats opsluiten. Thans was hij alleen; geen vriend had hij bij zich om hem de hand te drukken; alleen vijandige aangezichten omringden hem. Wel wist hij dat God met hem was, maar de kwelling, die de wrede prior hem aandeed, de morsigheid, de stank, het ongedierte, dat hem begon te kwellen, de sombere en aanhoudende nacht, die in deze afgrijselijke poel van onreinheid heerste, brachten zijn leven in gevaar.

Het was in de stad bekend dat hij ziek was, zelfs werd er eenmaal gezegd, dat hij bezweken was. Zijn vrienden en zelfs de overheid smeekten de koning de woeste onmenselijkheid van de prior van de Augustijnen te beteugelen. Jakobus V liet hem roepen, en beval hem Alesius op vrije voeten te stellen. De huichelachtige prior zweerde bij de heiligen, dat die kanunnik vrij was, en dadelijk daarop: naar het klooster terugkerende, gaf hij bevel de ongelukkige uit het afschuwelijk hol te halen, waar hij reeds twintig dagen lang versmachtte. Alesius kwam er uit bedekt met onreinheid en afschuwelijk om te zien. Hij gevoelde zich echter een weinig verligt, toen hij het daglicht terug zag. Dienstknechten maken zich van hem meester; ze trekken zijn vuile klederen uit, wassen hem zorgvuldig, doen hem daarna zindelijke, zelfs sierlijke klederen aan, en het alzo opgesierde slachtoffer wordt voor Hepburn gebracht, die hem verbiedt aan iemand ter wereld te vertellen hoe hij hem behandeld heeft.

Daarop liet de prior de overheid van de stad roepen, en terwijl hij met een zegevierende blik op de zindelijke, goed gekamde en goed geklede Alesius wees, zei hij: "Daar ziet gij nu de man, van wie men zegt, dat ik hem gevangen gehouden; heb, ja hem zelfs in de gevangenis heb laten sterven. Gaat heen mijn heren, en weerspreekt die lasteringen." De ellendeling voegde bij zijn wreedheid leugen, list en onbeschaamdheid.

De overheidspersonen zich met vriendelijkheid tot degene wendende, drongen er bij hem in naam van de koning op aan, de gehele waarheid te zeggen, en Alesius verhaalde de schandelijke behandeling, die hij ondergaan had. De prior stond verplet, en durfde het feit niet ontkennen, maar verzekerde de provoost en zijn ambtgenoten, dat van dit oogenblik af de gevangene vrij was en vrij bleef; waarop ze vertrokken. Nauwelijks was de deur achter hen gesloten, of de verwoede prior overlaadde Alesius met verwijtingen, en beval dat hij weer in de gevangenis zou worden gebracht. Er verliep een jaar zonder dat de koning of de overheid dit wilde van die de prooi ontrukte, waarop hij zo fel gebeten was. Tevergeefs bracht Alesius zijn beklag in bij de aartsbisschop; deze antwoordde, dat hij in zijn rede enige overhelling tot het Lutheranisme had opgemerkt, en, dat hij de straf verdiende, die hij onderging. Zijn bevrijding scheen onmogelijk te zijn.

Evenwel op een zekere dag verneemt men in het klooster, dat de prior is uitgegaan en enige dagen afwezig zal blijven. Dadelijk gaan de kanunniken naar hun ongelukkige vriend, halen hem uit de gevangenis, brengen hem in de open lucht en bewijzen hem de liefelijkste diensten. Allengs kreeg hij zijn krachten weer, hij, vatte moed, en op zekere dag beproefde hij de dienst aan het altaar te verrichten. Maar die godsdienstoefening werd plotseling verstoord; de prior kwam spoediger dan men verwacht had terug; hij trad de kerk binnen, en zag Alesius, die de dienst verrichtte, en

het kapittel dat hem omringde. Het bloed steeg hem naar het hoofd, en zonder er het minste bezwaar in te maken, dat hij de godsdienstoefening verstoorde, beval hij dat de gevangene van het altaar werd weggesleept en naar zijn stinkend hol gebracht. De kanunniken, door dit bevel geërgerd, stonden van hun koorstoelen op, en gaven hun opperhoofd te kennen, dat het niet geoorloofd was de godsdienstoefening te verstoren. Hepburn liet nu Alesius de dienst voortzetten, maar zodra ze geëindigd was, liet hij hem weer opsluiten in het hok, waaruit zijn medebroeders hem gehaald hadden.

Daar de prior wilde voorkomen dat zijn kanunniken zich opnieuw zulke vrijheden veroorloofden, benoemde hij tot cipier van de gevangenis John Hay, een dweepzieke en wrede priester, die zich kenmerkte door een slaafs opvolgen van de bevelen zijns meesters. De kanunniken, die met Alesius bevriend waren, waren volkomen overtuigd, dat de prior deze post aan die booswicht had opgedragen met het doel om Alesius van kant te maken. Ze waren het daarin eens, dat indien men hem niet onmiddellijk liet ontsnappen, het met hem gedaan zou zijn. Daags voordat Hay zijn betrekking aanvaardde, had de schemering nauwelijks haar eerste schaduwen van de nacht over de oude stad verspreid, of enige van hen begaven zich heimelijk naar het hok; het gelukte hen niet zonder enige moeite tot de gevangene door te dringen; ze deelden hem mede, dat Hay tot zijn cipier was benoemd, en dat hij alzo niet anders kon verwachten dan vreselijke kwellingen en een zekere dood. Ze voegden er bij, dat daar de koning afwezig was, daarvan ongetwijfeld gebruik zou worden gemaakt, om zich van hem te ontdoen, zoals het met Hamilton ook geschied was; dat hij dus alleen zijn leven kon redden door te vluchten en Schotland te verlaten.

Alesius stond verbaasd, zijn vaderland en zijn vrienden te verlaten scheen hem toe een vreselijke zaak te zijn; hij gaf de wens te kennen om eerst te gaan naar degenen, aan wie hij het meest gehecht was, en niet hen te raadplegen wat hem te doen stond. "Doe dat niet, antwoordden de kanunniken; verlaat onmiddellijk het land, zonder met iemand te spreken, want zodra de prior verneemt, dat gij niet meer in uw hok zijt, zal hij ruiters op u afzenden, die u op weg zullen vatten, of u uit de woning uwer vrienden zullen halen."

Alesius kon er niet toe besluiten deze raad op te volgen; de gedachte om Schotland vaarwel te zeggen, misschien voor altijd, vervulde hem met de diepste smart. Zijn vurigste wens was geweest al zijn krachten te wijden aan het heil van zijn landgenoten, wel te doen zelfs aan degenen, die hem beledigden, en thans moest hij er toe besluiten geen Schotse gezichten meer te zien, noch Edinburg met haar valeien, hoge huizen, nauw straten, het kasteel Rolyrood, de vruchtbare vlakten van Caledonie, haar met weiden bedekte heuvels, de door wolken omringde heidevelden en die moerassige eenzame en toch zo poëtische gronden, omringd door de teren van een somberen oceaam, dan eens stil en effen en dan weerom door de kracht van de wind opgezweept. Dat alles moest hij verlaten" en dat had hij toch van zijn kindsheid af zo lief.

"Ach, riep hij uit: wat is er voor rechtgeaarde zielen liefelijker dan hun vaderland!" maar spoedig daarop herstelde hij zich: "De kerk, sprak hij, is het vaderland van de Christen, veel meer dan de plek waar hij geboren werd. De naam van vaderland is zeker liefelijk, maar die van kerk is nog liefelijker."

Hij begreep dat als hij niet vertrok, het met hem gedaan was; en dat als hij heenging, hij zelfs op een afstand, zou kunnen medewerken aan de zegepraal van de waarheid in het land van zijn vaderen, en misschien er later terugkomen.

"Vertrek!" herhaalden de edele kanunniken, die het kostte wat het wilde, zulk een

kostbaar leven wilden redden, "alle goedgezinde mensen verlangen het."

"Welaan, zei Alesius, ik buk voor de noodzakelijkheid, en zal vertrekken."

Dadelijk daarop lieten de kanunniken, die alles in gereedheid hadden gebracht, hem heimelijk uit het klooster, brachten hem buiten de stad, en gaven hem het nodige geld voor de reis. Die edelmoedige mannen, die minder kennis van de Schrift hadden dan hun vriend, begrepen dat ze door ze vertrek van een onwaardeerbare schat beroofd werden; maar ze dachten meer aan hem dan aan zichzelf; ze trachtten zijn droefheid te verdrijven; ze brachten hem de beroemde mannen en de heiligen in herinnering, die evenals hij de toorn van de tirannen hadden, weten ontvluchten.

Eindelijk brak het plechtig oogenblik van afscheid aan, en bij de gedachte dat ze misschien elkaar nooit zouden terugzien, barstten allen uit in tranen. Ze betaalden de tol aan de natuur, want het is zoals Calvijn gezegd heeft: "De volmaakt van de gelovigen bestaat niet daarin, dat ze zich ontdoen van all gevoeligheid, maar dat ze die hebben voor rechtvaardige zaken."

Het was middernacht. Alesius moest te voet het noordelijk gedeelte van het graafschap Fife doortrekken, daarna de golf van het oversteken en naar Dundee gaan, waar een vaartuig tot vertrek gereed lag. Hij ging alleen in een stikdonkere nacht op weg, begaf zich naar de Tay, hebbende op een zekere afstand de zee rechts. Hij ging door Leuchars, en kwam tegenover Dundee te Newport waar hij een boot moest nemen, om over de golf te komen. In die nachtelijke tocht werd hij door de treurigste gedachten overvallen. "O, welk een leven van bitterheid ga ik tegemoet!" zei hij te zichzelf, "zijn familie, zijn vrienden te verlaten, aan grootste gevaren bloot te staan, zolang het vaartuig niet bereikt is, - naar vreemde gewesten te vluchten, waar geen gastvrij dak is om mij op te nemen; al de vooruitzichten en van de ballingschap in het verschiet te hebben; onder vreemde volken te leven, waar ik geen vriend heb, geen; genoodzaakt te zijn met mensen om te gaan, die een vreemde taal spreken; hier en daar op het vasteland te zwerven in een tijd, waarin zoveel landlopers, die om dweepzieke of oproerige meningen uit hun land verjaagd zijn, te recht in verdenking verkeren. Wat al bekommernissen, wat al smarten!" zijn ziel boog zich in hem, maar vol vertrouwen de blik op Christus richtende, werd hij plotseling verlicht, en na een hevige strijd kwam hij de beproeving zegevierend te boven.

Zijn vrees was echter maar al te zeer gegrond. Nauwelijks had de oplopende Hepburn de vlucht van de gevangene vernomen, of hij bracht al zijn ruiters bijeen, had hem vervolgd en was te Dundee aangekomen, van waar hij wist dat een vaartuig naar Duitsland zou vertrekken, Alesius verwachtte hem elk oogenblik te zullen zien. "Wat is de wreedheid van die man, zei hij, schandelijk bij een waardigheidbekleeder van de Kerk! Welk een woede bezielde hem, toen hij zijn degen tegen mij trok! welk een lijden heeft hij mij doen ondergaan, en met welke gevaren heeft hij mij bedreigd!

Het is een waar treurspel!

Alesius kwam 's morgens in de haven van Dundee. Daar hij vreesde, als hij zich daar ophield, de prior in handen te zullen vallen, begaf hij zich onmiddellijk aan boord van het schip, dat onder zeil ging; de kapitein, die een Duitser en waarschijnlijk Protestant was, nam hem vriendelijk op.

De prior en de ruiters, die van St. Andrew waren vertrokken, kwamen kort daarop te Dundee; ze sprongen van hun paarden en begonnen Alesius te zoeken; ze vonden hem nergens, het vaartuig had reeds de haven verlaten. De prior, die woedend was, omdat zijn prooi hem ontsnapte, had behoefte om zijn toorn over iemand uit te storten. "Gij," zei hij tot een burger, die bekend was als voorstander van de Hervorming, "hebt de

kanunnik in staat gesteld om te kunnen ontvluchten." Toen die burger dit ontkende, gaf de provoost of Lord maire Sir James Serymgeour van Dornlope de prior te kennen, "dat hij van ganser harte Alesius een vaartuig zou geleverd hebben, en" voegde hij er bij, "ik zou hem zelfs het benodigde geld gegeven hebben, om hem te verlossen van de gevaren, waaraan hij door uw wreedheid blootstond."

De familie van Seryngeour, waarvan de provoost van Dundee het hoofd was, was talrijk en machtig, en met veel andere edele families in het rijk vermaagschapt. Ze waren niet de enige uit de aanzienlijken stand, die gunstig voor het Evangelie gestemd waren; veel beroemde families hadden de Hervorming reeds van het begin af aangenomen, de Kirkaldies en de Melvilles van Fife; de Serymgeours en de Erskines van Angus; de Foresters, Sandilands van Stirling en van Lothian en nog andere. De prior, die niet verwachtte op zulk een wijze tegengestaan te zullen worden, kwam verbitterd en woedend te St. Andrew terug.

Terwijl het, vaartuig, waarop Alesius zich bevond, naar Frankrijk koers zette, gevoelde de vluchteling zijn zwakheid, en versterkte hij zich in de Heer. "O God, zied "hij, Gij stort de olie van uw barmhartigheid alleen uit in het vat van standvastig en kinderlijk vertrouwen. Waarlijk, ik zou tot de poorten van de hel moeten neerdalen, indien niet al mijn hoop was op uw barmhartigheid."

Het vaartuig was nog niet lang in zee, toen een hevige westenwind het naar het oosten heen dreef, het in het kanaal van Jutland bracht, en de kapitein noodzaakte te landen om te Malmoe in Zweden te repareren.

Alesius werd daar met veel liefde ontvangen door de Schotten, die zich daar gevestigd hadden. Eindelijk kwam hij in Frankrijk, trok langs een gedeelte van de kusten van dat rijk, begaf zich vervolgens naar Keulen in het begin van 1532, en werd door de aartsbisschop Hermann, graaf van Wied hartelijk ontvangen.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

De belijders van het Evangelie en de martelaars vermeerderden in Schotland., (Het einde van 1531 tot 1534.)

De bisschoppen van Schotland schenen te triomferen. Hamilton kas dood, Alesius in ballingschap, geen Evangelische stem liet zich horen. Ze dachten er toen aan om die fiere aristocratie te verplet teren, die beweerde, dat de staatsbetrekkingen de edelen en nis de priesters toekwamen. Reeds waren de bezittingen van de graaf Van Cramford verbeurd verklaard geworden, de graven van Argyll van Bothwell en veel andere waren in de gevangenis geworpen en de graaf van Murray, loid Maxwell, Sir James. Hamilton hun vrienden waren beledigingen aangedaan. De aartsbisschop van Glasgow, kanselier van Schotland, ging verder: hij ontnam de edelen hun oude rechtsmacht en stelde daarvoor in plaats een college van justitie, dat vooral uit geestelijken bestond. De edelen dachten aan niets anders dan om Schotland te verlossen van het juk de geestelijkheid, en besloten de hulp van Hendrik VIII in te roepen. Sommigen onder hen begonnen zelfs enig belang te stellen in die nederige Evangelischen, die evenals ze voorwerpen waren van de haat van de priesters. Die belangstelling zou eenmaal bevorderlijk worden aan de zegepraal van de Hervorming. Er werd besloten dat de graaf van Bothwell onderhandelingen met Hendrik VIII zou aanknopen, en dat wel op het ogenblik, dat die vorst zich van Rome afscheidde; door dat verbond kon men het ver brengen.

De graaf van Northumberland was toen te Newcastle met last van de koning van Engeland om een wakend oog te houden over zijn zaken in het noorden van het rijk. Tot hem wendde Bothwell zich. Daar Northumberland aan Hendrik daarvan verslag had gegeven, werd er overeengekomen, dat de belde graven elkaar des nachts zouden ontmoeten te Dillston, op nagenoeg gelijken afstand van Newcastle en de grenzen van Schotland. In de lange nacht van. 21 December 1531 kwam Bothwell met drie van zijn vrienden op de bepaalde plaats, waar Northumberland hem wachtte. Ze traden onmiddellijk in overleg. Het verstand, de kennis en de fijne manieren van de graaf van Bothwell troffen de Engelsen Lord. "Waarlijk, zo schreef hij aan Hendrik VIII, nooit in mijn leven heb ik zulk een aangenaam heer ontmoet, met zulk een schoon voorkomen." Bothwell, die verbitterd was geworden over de hoogmoed van de priesters, legde hun gedrag bloot ten opzichte van Angus, van Argyll en van Murray. "Zij hebben mij zelf zes maanden lang opgesloten in het kasteel van Edinburg, zei hij, en ze zouden mij ter dood hebben gebracht, indien mijn vrienden niet tussenbeide waren gekomen; ik weet dat ik zulk een lot weer te wachten heb."

Bothwell voegde er bij, "dat als de koning van Engeland de Schotse edelen wilde verlossen van de ellenden, die ze te vrezen hadden, hij Bothwell, bereid was zich met duizend edellieden en zes duizend gewapende mannen bij Hendrik VIII te voegen." "Binnenkort, voegde hij er bij, zullen wij hem in Edinburg kronen." De verbitterde edelen koesterden werkelijk vreemdsoortige gedachten; het enige geneesmiddel voor de kwalen van hun vaderland was naar hun mening, de vereniging van Schotland en Engeland onder de scepter van Hendrik VIII. Schotland zou dan een Hervorming door de koning ondergaan hebben; maar een ander lot was over dat land beschoren: de Hervorming zou daar populair zijn en geschieden door het woord van God.

De koning van Engeland had veel redenen om in Schotland tussenbeide te komen. Jakobus V had een honderdjarig verbond aangegaan met Karel V, de doodvijand van Hendrik VIII, en had zelfs de hand gevraagd van de zuster des keizers, de exkoningin van Hongarije. Deze vorstin had die verbintenis geweigerd, en de keizer had aan Jakobus zijn nicht Dorothea, de zuster van de koning van Denemarken voorgesteld.

Bothwell kon zelfs aan Northumberland in deze nachtelijke bijeenkomst ernstige zaken meedelen. "Een geheime gezant van Karel V, zei hij, Pieter van Rosemberg, is onlangs te Edinburg geweest, heeft daar een langdurig onderhoud met de koning in zijn geheim kabinet gehad, en hem beloofd, dat de keizer hem in staat zou stellen vóór Pasen de titel aan te nemen van prins van Engeland en hertog van York. De Roomse partij, die van Hendrik VIII niets meer verwachtte, wilde zijn kroon overbrengen op zijn neef, de koning van Schotland." Bothwell voegde er bij, "dat toen Jakobus na afloop van de conferentie de kanselier van het rijk en enige edelen ontmoette, hij zich gehaast had, die heerlijke belofte van Karel V hun mee te delen. De kanselier had daarop alleen geantwoord; "Ik bid God, dat Hij mij de dag doe beleven, waarop de paus dit zal bevestigen." De koning antwoordde: "Laat de keizer maar begaan, hij zal wel krachtig voor ons werken!" Niet Jakobus V, maar zijn kleinzoon zou de troon van de Tudors beklimmen.

Het door de Schotse edelen opgevatte plan om Schotland onder de scepter van Engeland te brengen, was niet zo gemakkelijk ten uitvoer te brengen als ze zich wel verbeeldden. De priesters, die meenden, dat ze de uit de Hervorming ontstaande gevaren te boven waren, maakten zich sterk, dat ze evenzeer die zouden afwenden, waardoor de adel hen bedreigde. Maar ze bedrogen zich toen ze meenden het door de Hervorming ontstoken vuur beslist te hebben uitgeblust. Plotseling sloegen er

vlammen uit, juist op de plaatsen, waar men die het minst verwacht had.

Een monnik van die zozeer aan de inquisitie gehechte Dominicaner orde, een biechtvader van de koning, Alexander Seaton, een man van een lange gestalte, oprecht, schrandere van geest, onverschrokken, zelfs stoutmoedig, was aan het hof in groot aanzien. De toestand van de Kerk betreunde hij diep; toen hij dan ook in last had de vasten te preken (1532), in de kathedraal te St. Andrew, besloot hij om moedig in dat Schotse Rome de hemelse leer te belijden, die bannelingen en martelaars maakte. Voor een talrijk gehoor staande, zei hij: "Jezus Christus is het einde van de wet, en niemand kan door zijn werken aan de Goddelijke gerechtigheid voldoen. Een levend geloof, dat de barmhartigheid in Christus aangrijpt, kan alleen de zondaar de vergeving van zonden schenken. Maar sinds hoe veel jaren is de wet van God, in plaats van recht onderwezen, door de overlevering van de mensen verduisterd geworden."

Men was verwonderd over deze rede; sommigen vroegen waarom hij geen woord sprak van het vagevuur, en de kracht van de bedevaarten en andere verdienstelijke werken vergat; maar de priesters zelf durfden geen klacht tegen hem inbrengen. Hij is, zeiden zij, biechtvader van zijn majesteit, en geniet de gunst van vorst en volk."

Toen Seaton na de vasten enige tijd afwezig was, vatten de aartsbisschop en de geestelijkheid moed, ze beoordeelden de door hem gepredikte leer, en benoemden een andere Dominicaan, om hem te weerleggen. Seaton kwam dadelijk terug uit Dundee, waar hij zich bevond, liet de klokken van de kathedraal luiden, beklom de kansel, en herhaalde nog krachtiger en duidelijker wat hij reeds gezegd, had. Vervolgens wees hij er op, hoe volgens Paulus een bisschop moet zijn, en vroeg waar er in Duitsland zulk een te vinden was? De primaat deze rede vernomen hebbende, liet hem voor zich vet schijnen, en verweet hem, te hebben beweerd dat de bisschoppen niet anders dan stomme honden waren. Seaton antwoordde, dat dit een ongegronde beschuldiging was. "Gij vervult ons met blijdschap," riep Beaton uit, Maar de getuigen bevestigden hun aanklacht.

"Dat zijn verzinselen," zei de biechtvader van de koning weer tot de aartsbisschop, "die mensen weten geen onderscheid te maken tussen de apostel Paulus, de profeet Jesaja en mij." Paulus beweert, heb ik gezegd, dat de bisschop meel leren, Jesaja verklaart dat ze die dat niet doen, stomme honden zijn. Maar ik zelf heb niets beweerd, ik heb alleen de woorden van de Geest Gods aangehaald, en een ieder de vrijheid gelaten om die Godspraken al dan niet op zichzelf toe te passen."

Beaton kon er niet aan twijfelen; die onverschrokken leraar blies klaarblijkelijk de trompet van Hamilton en van Alesius. De primaat waagde het om vergunning van de koning te vragen ten einde tegen zijn biechtvader op te treden, en dit ging gemakkelijker dan hij gedacht had. Seaton had evenals Johannes de Doper niet gevreesd om in ongenade te komen bij de koning, en had hem over zijn ongebonden leven berispt. Jakobus had niets gezegd, omdat hij dacht dat hij zijn plicht deed. Maar toen hij zag dat de aartsbisschop Seaton aanklaagde, zei de jonge vorst, die een ongebonden leven leidde, tot de primaat: "O van zijn vermetelheid weet ik meer dan gij;" en van teen af toonde hij een grote koelheid tegenover Seaton. Deze begreep welk lot hem wachtte, hij verliet het rijk, en begaf zich naar Berwick, ongeveer twee jaren na de door hem gepredikte vasten in 1532.

Daar bleef hij niet werkeloos. Hij had een laatste plicht tegenover de koning zijn meester te vervullen. "De bisschoppen in uw rijk, schreef hij hem, verzetten zich er tegen dat wij het Evangelie van Christus verkondigen. Ik bied mij aan om tot uw

majesteit te komen, en de priesters van dwaling te overtuigen."

Daar de koning niet antwoordde, begaf Seaton zich naar Londen, waar hij kapel laan werd van de hertog van Suffolk, de schoonbroeder van Hendrik VIII, en met welsprekendheid voor een groot gehoor predikte.

De koning van Engeland ontving graag de uit Schotland, verbannen Evangelischen. Een priester, die meer dan de andere verlicht was, had zijn collega's kinderen des Duivels genoemd, en zei overluid: "Als iemand hen op hun arglistigheid en valsheid wijst, en hen van onreinheid beschuldigt, zijn ze dadelijk gereed hem van ketterij te beschuldigen. Als Christus zelf in Schotland was, zouden onze vaders Hem met meer smaad overladen dan de Joden eertijds gedaan hebben."

Hendrik liet hem bij zich komen, sprak een lange tijd met hem, en was zeer over hem tevreden. "Het is waarlijk wel jammer, zei hij, dat gij priester geworden zijt."

De geestelijkheid had zich van Hamilton, van Seaton en van Alesius bevrijd, en toch was ze ongerust, omdat ze wist dat de Heilige Schrift in Schotland was. In alle kerspelen werd afgekondigd, dat het verboden was het nieuwe Testament te verkopen en te lezen. Al de exemplaren, die in de winkels werden gevonden, moesten verbrand worden. Alesius, die toen in Duitsland was, was er diep over bedroefd, en besloot te spreken. "Sire, zo schreef hij aan de koning, ik verneem dat de bisschoppen de zielen verwijderen van de godspraken van Christus;; zouden de Turken iets ergens kunnen doen? Zou de zedenleer onafhankelijk zijn van de Schriften? Zou de godsdienst niet anders zijn dan een zekere tucht van de openbare zeden? Dat is de leer van Epicurus; maar wat moet er van de kerk worden als de bisschoppen de leerstellingen van Epicurus verbreiden? God beveelt dat men de Zoon hore, niet als een leraar, die filosofeert over de zedenleer, maar als een profeet, die heilige, voor de wereld onbekende dingen openbaart. Als de bisschoppen de zwaarste straffen willen toegepast hebben op degenen, die zijn woord horen, dan zal de kennis van Jezus Christus verloren gaan, en zal het volk heidense stellingen aannemen.

Doorluchtige koning, verzet u tegen die goddeloze raadgevingen? Ze die in de kracht des levens zijn, de kindsheid en geheel het toekomstig geslacht vragen het u. Wij worden gestraft, wij worden ter dood gebracht. Een zeker man, Euribiades van Sparta een generaal, had eens in een twistgesprek Themistocles met zijn stok geslagen, en hem verboden te spreken, waarop de Athener antwoordde: Sla, maar hoor! Wij zeggen hetzelfde. Wij zullen spreken, want het Evangelie alleen kan de zielen standvastig maken te midden van de oneindige gevaren van de tegenwoordigen tijd."

Noch de koning, noch de priesters antwoordden op de brief van Alesius. Maar een beruchte Duitser, Cochleus, de tegenstander van Luther, nam het op zich, om te zorgen dat Jakobus V zijn oren voor zulke redenen sloot. "Sire, zo schreef hij hem, de rampen, die de door Luther verspreide nieuwe Testamenten over Duitsland gebracht hebben, zijn zo groot, dat de priesters, die hun schapen van die dodelijke weide afgebracht hebben, getoond hebben getrouw herders te zijn. Ontelbare sommen zijn verkwest om honderd duizenden exemplaren van dat boek te drukken. Maar welk voordeel hebben de lezers daarvan gehad? Niet anders dan dat ze gevangen gezet, verbannen of, aan andere verdrukkingen onderworpen zijn. Een decreet is niet voldoende, Sire, er moet gehandeld worden. De bisschop van Trier heeft de nieuwe Testamenten in de Rijn laten werpen met de boekverkopers, die ze verkochten. Dit voorbeeld heeft de anderen verschrikt, en gelukkig, want dat boek is het Evangelie van Satan, en niet van Jezus Christus." Dit was het voorbeeld, dat Jakobus V werd voorgehouden.

In dezelfde tijd trachtte de partij van Rome Schotland met Engeland in onmin te brengen, en begon Jakobus reeds enige schermutselingen. Op zekere dag, onder de schijn van te jagen, wierp hij zich op "ene kleine compagnie" van drie honderd man in de landen, waarvan het bezit hem door zijn oom betwist werd. Kort daarop omsingelden vier honderd Schotten bij zonsopgang de Marchen (grensstreken) en plunderde wat ze er vonden. Northumberland drong ze terug, en bracht degenen die hij gevangen nam, ter dood. De Schotten namen steden van Engeland in en verbrandden ze; de Engelsen omsingelden Schotland en verwoestten steden en velden. De koning van Schotland werd bevreesd; hij wendde zich tot de paus en de koning van Frankrijk en riep met alle kracht om hulp. En om nu zich tegelijk bij de priesters, de paus en François I aangenaam te maken, volgde hij de raad van Cochleus op; alleen met dit onderscheid dat in Schotland het vuur van de brandstapels deed wat de wateren van de Rijn deden.

Een jonge monnik, Hendrik Forrest geheten, die het klooster van de Benedictijnen te Linlithgow bewoonde, een man evenzeer levendig in hetgeen hij voor als in hetgeen hij tegenstond, was getroffen geworden door de woorden van Hamilton, sprak in het openbaar en overal zijn, leedwezen uit over de dood van de jeugdige bloedverwant van de koning, en noemde hem martelaar. Die monnik werd weldra van een nog gruwelijker misdaad overtuigd: hij las het nieuwe Testament. De aartsbisschop liet hem te St. Andrew gevangen zetten. Eens toen een geestelijke door de prelaat gezonden, zich bij hem aanbood, om hem, zoals hij zeide, vertroosting toe te dienen, en hem de biecht af te nemen, wist deze door behendige vragen de jongen Benedictijner monnik er toe te brengen alles te zeggen wat hij dacht over de leer van Hamilton.

Forrest werd dadelijk veroordeeld aan de wereldlijke rechter te worden overgeleverd, om ter dood gebracht te worden, en een geestelijke vergadering werd bijeen geroepen, om hem te degraderen. Nauwelijks was de jeugdige Evangelische de deur binnengetreden van het vertrek, waar deze vergadering gehouden werd, en waar de aartsbisschop zat en de priesters in een cirkel rondom hem, of hij begreep wat hem te wachten stond, en zei op een verachtelijke toon; "Foei, welk een dubbelhartigheid! Foei welke valse priesters, die het geheim van de biecht verraden!"

Toen een geestelijke daarop naderde om hem te degraderen, riep de Benedictijner, over zoveel trouweloosheid geërgerd, uit: "Ontneem mij niet alleen uw waardigheden, maar ook uw doop!"

Hij bedoelde daarmee, zegt een geschiedschrijver, de bijgelovige praktijken, die Rome bij de instelling des Heeren gevoegd heeft. Door die woorden werd de vergadering nog meer verbitterd. "Hij moet verbrand worden, zei de primaat, om al de andere af te schrikken."

Een eenvoudig en oprecht man, die naast Beaton zat, zei tot hem op een schertsende toon: "Monseigneur, als hij verbrand wordt, laat het dan in een kelder geschieden, want de rook van de brandstapel van Hamilton heeft al degenen die er de reuk van gehad hebben, met ketterij besmet."

De raad werd niet opgevolgd. Ten noorden van St. Andrew, in de graafschappen van Forfar en Angus woonden veel mensen, die liet uit Duitsland aangebrachte Evangelie liefhadden. Men vindt nog in die streek het dorp Luthermoor, de beek van Luther, die in de North-Esk uitloopt, de brug van Luther en de molen van Luther. De vijanden van Forrest besloten Zijn brandstapel op te richten op zulk een plaats, dat de bevolking van Forfar en Angus de vlammen kon zien, en alzo begrijpen aan welk een gevaar

men zich blootstelt als men tot het Protestantisme vervalt. De brandstapel werd dus opgericht ten noorden van de kerk van de abdij van St. Andrew, en de gloed daarvan werd gezien in die noordelijke districten, welke later de naam van Luther zouden dragen. Hendrik Forrest was de tweede martelaar in Schotland.

Weldra stond in die zelfde streken de man op, die de derde zou zijn om in Schotland zijn leven voor de Hervorming te geven. Een klein landhuis van een edelman, aan de oevers van de zee nabij de uitwatering van de NorthEsk gelegen, werd bewoond door een van de Straitons van Lauriston, aan welke familie sinds de zesde eeuw de grond van die naam toebehoorde. De leden van deze familie onderscheidden zich door een grote lengte, lichaamskracht en standvastigheid van karakter.

David, de jongste zoon, oudste bewoonde het kasteel van Lauriston, een waardig kind van zijn voorouders, was, ruw en weerbarstig van aard. Hij legde een grote afkeer aan de dag van boeken, vooral godsdienstige, en hield er meer van zijn schuit in zee te brengen, zijn zeilen te hijsen, zijn netten uit te werpen en met wind en golven te worstelen. Weldra had hij andere worstelingen te ondergaan. De prior van St. Andrew, Patrick Hepburn, later bisschop van Murray, een zeer gierig man, vernam dat David zeer gelukkige visvangsten had, en liet hem daarvan de tiende vragen. "Zeg aan uw meester, antwoordde de fiere edelman, als hij dat wil hebben, hij het dan maar zelf moet komen halen." sinds die dag riep hij telkens als hij zijn netten ophaalde, de vissers toe: "Betaalt de tiende aan de prior van St Andrew," waarop deze de tienden vis in zee wierpen.

Toen de prior van St. Andrew vernam op welk een vreemde Boertige wijze er aan zijn eis gevolg gegeven werd, gaf hij de vicaris van Eglesgreg bevel, de vissen in ontvangst te nemen. De vicaris gehoorzaamde; maar toen de ruw edelman zag dat de priester en zijn volk zich zonder aarzeling van het een en ander meester maakten, gaf hij ze zulk een hevige stoot, dat enige van hen in zee vielen.

De prior deed Straiton een proces aan om de misdaad van, ketterij. Nooit was er een concilie gehouden, dat zijn wijze van de tiende te betalen met die naam betiteld had. Hoe dit zij, het woord ketter had toen zulk een vrees aanjagende klank, dat de stoutmoedige edelman begon beangst te worden; zijn hoogmoed, werd geknakt, en daar hij zijn zonden inzag, gevoelde hij behoefte aan God, die de zonden vergeeft. Hij zocht daarom allen op, met wie hij over het Evangelie kon spreken, of die hem daaruit konden voorlezen; want hij kon niet lezen.

Niet ver van zijn woning stond het kasteel van Dun, welks bewoner, de baron Erskine, provoost van Montrose, afstammeling van de graven van Marr, verschillende hogescholen in Schotland en het buitenland had bezocht, en tot het Evangelisch geloof gebracht was.

"God, zegt Knox, had hem wonderbaarlijk verlicht." Zijn kasteel, waar het woord van de profeten en apostelen weerklonk, stond altijd open voor hen die naar waarheid dorstten; de Evangelische Christenen uit de omstreken kwamen daar dan ook menigmaal samen. Erskine bemerkte de verandering, die er in de ziel van zijn ruwen buurman ontstaan was. Hij kwam hem bezoeken, sprak met hem, en vermaande hem zijn leven te veranderen. Weldra bezocht Straiton geregeld de vergaderingen, die op het kasteel. gehouden werden, "en werd, zegt Knox, als door een wonder veranderd." De jeugdige baron van Lauriston, zijn neef, was in het bezit van een nieuwe Testament. Straiton ging dikwijls naar het kasteel, om daar een gedeelte van het Evangelie te horen.

Op zekere dag gingen de oom en zijn neef samen uit, om in de omstreken een wandeling te doen; daarna begaven ze zich naar een eenzame plaats, om daar in het

Evangelie te lezen. De jonge edelman koos het tiende hoofdstuk van Mattheüs. Straften luisterde aandachtig, alsof de Heer tot hem zelf de daarin beschreven rede hield. Toen hij kwam aan dat woord van Jezus: "Zo wie Mij verloochend zal hebben voor de mensen, die zal Ik ook verloochenen voor mijn Vader, die in de hemelen is," werd Straiton zeer bewogen, viel op zijn knieën, hief zijn handen omhoog en sloeg enige tijd, maar zonder iets te zeggen, een ootmoedige en vurige blik ten hemel; hij scheen in verrukking te zijn. Eindelijk kon hij zichzelf niet meer meester blijven, en riep hij uit: "Heere, ik ben slecht geweest, en Gij zou niet anders dan rechtvaardig zijn, als Gij uw genade aan mij onttrekt! Maar om uw barmhartigheidswil, laat niet toe dat de vrees voor het lijden of de dood mij er ooit toe brenge om Uw waarheid te verloochenen."

Van die tijd af begon hij de Meester, wiens grote liefde hij ervaren had, met ijver te dienen. De wereld scheen hem een uitgestrekte zee te zijn, geheel in beroering, waarin de mensen onophoudelijk heen en weer geslingerd werden totdat ze de haven des Evangelies zijn binnengelopen. De visser werd een visser van mensen. Hij vermaande zijn vrienden en bekende God te zoeken, en gaf de priesters besliste antwoorden. Toen ze hem eens uitnodigden om de vrome werken te doen, die verlossen uit het vagevuur, antwoordde hij: "Ik ken geen ander vagevuur dan het lijden van Christus en de rampen van het leven." Straiton werd naar Edinburg gebracht en gevangen gezet.

Hij vond daar een andere Schot, Normen Gourlay, die nadat hij de ordening ontvangen had, naar het vasteland vertrokken, en daar door het woord des Evangelies verlicht was. Overtuigd dat het huwelijk eerlijk is onder allen, was Gourlay toen hij in Schotland teruggekomen was, gaan trouwen, en toen een priester hem opmerkzaam maakte, dat Rome dit verbiedt, antwoordde hij: "De paus is geen bisschop, maar een Antichrist, en heeft in Schotland niets te zeggen."

Op 26 Augustus 1534 werden die twee dienstknechten Gods gebracht in een zaal van de abdy van Holyrood. De rechters waren daar gezeten, en de koning van het hoofd tot de voeten in het rood gekleed, was er ook om hun hand te sterken. Jakobus V drong deze twee bevestigde Christenen, hun leerstellingen af te zweren. "Verbrand uw bill, herroept," zei hij; maar Straiton en Gourlay wilden liever zelf verbrand worden. De koning werd bewogen en geschokt; hij wilde hun gratie schenken; maar de priesters gaven hem te kennen, dat hij daartoe geen recht had, dewijl die mensen door de kerk waren veroordeeld.

Des namiddags van 27 Augustus werd er een grote brandstapel opgericht op de top van Calton Hill, opdat de vlammen ver zouden kunnen gezien worden, en die twee edele Christenen werden door het vuur verteerd.

Dat de Hervorming in Schotland later zo standvastig was, 's daaraan te wijten dat er zulk een heilig zaad was uitgestrooid.

Dit was nog niet genoeg. Al deze ketterijen, zo dacht men, zijn ontstaan door Hamilton, zijn familie moest dus van de Schotse grond gebannen werden. Maar Sir James, een goed edelman, deugdzaam ambtenaar, en die het Evangelie liefhad, was volstrekt niet gezind om zich evenals zijn broeder te laten verbranden. Toen hij dan ook bevel kreeg voor het gerechtshof te verschijnen, wendde hij zich onmiddellijk tot de koning, die hem heimelijk liet weten dat hij niet verschijnen moest. Sir James verliet dus het rijk; hij werd veroordeeld, in de ban gedaan, verbannen, van zijn goederen beroofd, en leefde nagenoeg tien jaren lang in Londen in de uiterste ellende.

Zijn zuster Catharina was een warme Schotse vrouw en tevens een besliste Hugenote. Ze wilde niet vluchten, en verscheen te Holyrood voor het geestelijk gerechtshof en voor de koning zei, ven. "Waardoor, zo vroeg men haar, denkt gij zalig te worden?" "Door het geloof in de Zaligmaker, antwoordde zij, en niet door de werken."

Een van de canonisten, meester John Spence antwoordde daarop zeer breedvoerig: "Er moet onderscheid gemaakt werden tussen de verschillende werken. Vooreerst zijn er werken, waarbij de Goddelijke genade met de vrijen wil des mensen overeenstemt, in de tweede plaats zijn er werken, die tegen de schuld opwegen. De werken van de rechtvaardigen beboeren tot deze soort, en daardoor verdient men het eeuwige leven ex condigno; verder zijn er vrome werken; daarna overtollige werken; en nu verklaarde hij in scholastieke bewoordingen wat dit alles betekende.

Die vreemde beschouwingen klonken in de oren van Catharina als een vals gebrom. Het theologische gebabbel begon haar te vervelen, ze werd warm en riep uit: "Werken hier, werken daar; wat betekenen al die werken!" Eén ding is er dat ik zeker weet: dat ik door geen werk kan behouden worden dan alleen door het werk van Christus mijn Zaligmaker!"

De leraar stond verbluft en antwoordde niets, terwijl de koning tevergeefs moeite deed een zenuwachtige lach te onderdrukken. Hij wilde Catharina graag redden; hij wenkte haar om bij hem te komen, en smeekte haar voor het gerechtshof de verklaring af te leggen, dat ze de kerk eerbiedigde. Catharina, die er nooit aan gedacht had zich tegen de machten te verzetten, liet de koning zeggen wat hij wilde, en begaf zich naar Engeland, daarna naar Frankrijk, waarschijnlijk bij de familie van haar echtgenoot, die in zijn leven Frans officier was in dienst van de hertog van Albany.

Maar die straoefeningen en verbanningen waren niet in staat de storm te bedwingen. Veel andere Evangelische Christenen moesten toen ook Schotland verlaten. Gawyn Logie, kanunnik te St. Andrew, regent van het college St. Leonard, waar Patrick zulk een grote invloed had gehad, had Schriftuurlijke beginselen onder de studenten verspreid, zodat men wanneer men deze of gene als Evangelisch wilde aanduiden, zeide: "Hij heeft gedronken uit de put van St. Leonard."

Logie verliet Schotland in 1534. Johnston, advocaat te Edinburg. Fife, vriend van Alesius, M'Alpine en veel andere moesten tegelijkertijd in ballingschap gaan. De laatste, op het vasteland bekend onder de naam van Makkabeeër, verwierf de gunst van de koning van Denemarken, en werd hoogleraar aan de hogeschool te Kopenhagen.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

De Koning van Schotland maakt zich los van Engeland en verbindt zich met Frankrijk en de Guises. (1534 tot 1539.)

Niettegenstaande François I een liefhebber van de letterkunde en liberaal gezind was scheen de ultramontaanse geest in Frankrijk te moeten zegevieren. Er waren ongetwijfeld meer vrijgeveige en edele neigingen, maar sommige bisschoppen waren meer pausgezind dan de paus zelf, en de koningen vonden het gemakkelijk, zeer inschikkelijk te zijn tegenover de ongebondenheid van de geestelijkheid, mits dat ze hen ondersteunden in hun despotisme. De priesters in Schotland verdubbelden dus hun

pogingen om Jakobus van zijn oom van Engeland los te maken en hem met de oudste dochter van het pausdom te verbinden.

Hendrik VIII, die in zijn rijk veel bannelingen opnam, die genoodzaakt waren hun vaderland te ontvluchten, zag met schrik, dat zijn neef zich in de armen van de opperpriester van Rome wierp. Het was in het belang van Engeland, dat Schotland niet een richting nam, tegenovergesteld met de zijn; geheel Groot-Brittannie moest te gelijkertijd het gezag van de paus verwerpen. Hendrik haakte er naar dit doel te bereiken, en vatte het voornemen op om zijn dochter Maria aan de koning van Schotland uit te huwelijken. Ten einde allengs een toenadering te bewerkstelligen, besloot hij Lord William Howard naar Schotland te zenden, en liet met dat doel zeer uitvoerige instructies opstellen.

"Dadelijk na uw aankomst aan het hof van de koning, mijn neef, zei hij tot de gezant, zult gij hem van onzentwege de liefelijkste grote brengen; gij zult hem bedanken voor zijn schoon geschenk en hem verzekeren, dat de banden des bloeds, die ons verbinden, mij er toe nopen mij te verblijden over alles wat hem gunstigs overkomt. Vervolgens zult gij aan de Lord Tresorier verzoeken u de maat te geven van 's konings gestalte, en voor hem het rijkste en sierlijkste kleed laten maken, door een kleermaker, die gij daartoe geschikt oordeelt. Eindelijk zult gij hem zeggen, dat ik vurig verlang een onderhoud met hem te hebben."

Daar Hendrik VIII met haat vervuld was jegens het pausdom en verlangde te zien dat andere rijken zijn positie versterkten, door zijn voorbeeld te volgen, nodigde hij zijn naaste bureu uit, om even, als hij gedaan had, nationale kerken te stichten, die geen ander opperhoofd erkenden dan de koning. Hij had zijn pogingen in Frankrijk zien mislukken, en verlangde daarom des te meer in Schotland te slagen. Als oom van de koning scheen de zaak hem toe nog al gemakkelijk te zijn. Hij had dan ook besloten daartoe alle middelen aan te wenden, en onder andere trachtte hij hem te winnen door mooie klederen, naar de mode van Londen vervaardigd. Hij zond hem echter ook boeken tegen het door de paus aangematigd gezag.

In October kwam Dr. Barlow, prior van Bisham, een van de raadslieden van de koning, (een man die, zoals Hendrik aan Jacobus schreef, "zeer bedreven was in zekere grote en belangrijke zaken, in Schotland, en de koningin weduwe Margaretha bewerkte voor hem een onderhoud met haar zoon. Onmiddellijk, maakten de aanhangers van de paus zich ongerust, en bezwoeren Jakobus de boeken niet te lezen, die hem door Hendrik VIII gezonden werden. Ze wezen hem op de ongehoorde gevaren, waaraan hij zijn persoon, zijn kroon en rijk zou blootstellen, als hij het voorbeeld van zijn oom volgde. Ze behielden het veld, en Jakobus liet aan Cromwell schrijven, dat voorzeker niets verzuimd zou worden om de vriendschap, die de beide vorsten moest, verbinden, te bevestigen; maar dat men in Schotland het niet eens kon zijn met de koning van Engeland, wat betreft het gezag van de paus en de geestelijkheid. "Er is hier, schreef Barlow aan Cromwell, een overvloed van priesters, allerlei soorten van geestelijken, een menigte monniken, broeders die bij troepen rondlopen, maar er is niemand, die oprecht Jezus Christus predikt!"

"Het zal voor mij even aangenaam zijn deze plaats te verlaten, schreef hij 23 Mei 1536, als het voor Lot begerig was uit Sodom te gaan."

Hendrik verloor de moed niet; hij zond ten tweede mate Lord William Howard in Februari 1535. In een plechtige zitting, die met grote pracht te Holyrood gehouden werd, overhandigde Howard aan Jakobus V de ridderorde van de kousenband die

Karel V, François I en koning Ferdinand reeds ontvangen hadden, en daarbij een verklaring aangaande het oppergezag over de kerk. De koning nam de ridderorde eerbiedig aan en stelde de verklaring aan zijn bisschoppen ter hand, om daarmee naar goedvinden te handelen.

Te vergeefs had Hendrik voor Jakobus het vooruitzicht geopend om de troon van Engeland te beklimmen, door hem zijn dochter Maria ten huwelijk aan te bieden, de priesters en vooral Beaton maakten dat die voorstellen, waarvan ze niets dan kwaad verwachtten, verworpen werden. Ze spiegelde hem het gevaar voor, dat hij liep wanneer hij naar Londen ging om zijn hoofd ter beschikking te stellen van een trouweloze en wrede vorst; en hoezeer zou hij niet door het nageslacht worden bewonderd, wanneer hij in het ogenblik dat de kerk door geheel Europa bedreigd werd, aan het geloof van zijn voorvaderen getrouw bleef.

Bij de Schotse bevolking was een sterke neiging tot het Evangelie; maar daar, evenals in Frankrijk, werd deze, door de priesterschap en de regering onderdrukt. Hoe meer in het zuiden van Brittannië de Staat zich van de paus losmaakte, hoe meer hij zich in het noorden aan hem verbond. De koning, die het rechtstreeks werktuig van de geestelijkheid was geworden, verzocht het parlement de voortgang, die de bijbel in Schotland scheen te hebben, tegen te gaan, en op 8 Juni werden door dit lichaam de vroeger uitgevaardigde wetten verscherpt, en bepaald, dat degene, die in het bezit was van een nieuwe Testament, het zijn bisschop moest ter hand stellen, op straffe van verbeurdverklaring en gevangenis, terwijl alle bespreking van godsdienstige meningen verboden werd. Het parlement gaf echter verlof aan de geestelijken van de scholen, om dal boek te lezen, ten einde de voorstanders daarvan des te beter te kunnen bestrijden. Veel priesters, monniken en studenten lazen dus het nieuwe Testament; maar dat lezen had een geheel tegenovergestelde uitwerking; daardoor kwamen ze er toe om het Evangelie aan te nemen en te verdedigen. Dit moest de koning en zijn priesters verbitteren, en hen nog meer de noodzakelijkheid doen inzien van het sluiten van een verbond met een ultramontaanse macht. De bekering van een kanunnik, die door zijn familie in betrekking stond met het hof, trok vooral hun aandacht.

Op een eilandje van de golf van Forth, in de nabijheid van Miniburg, stond de oude abdij van St. Colme, die door de Augustijner kanunniken bewoond werd. Onder hen onderscheidde zich de zoon van de stalmeester van koning Jakobus IV, Thomas Forret, wel te onderscheiden van de Benedictijner Hendrik Forrest, van wie vroeger is gesproken. Er was een twist ontstaan tussen de abt en de kanunniken; om hun bewering kracht bij te zetten maakten de kanunniken zich, van de akten betrekkelijk de stichting van het klooster meester. De abt dit bemerkende, berispte hen zeer, nam het boek weg, en gaf hun daarvoor een dik boek van Augustinus in de plaats. Deze daarover zeer kwaad, keerden het boek de rug toe, en begaven zich weer naar hun cellen.

Forret bleef alleen, en nam het boek in de hand. Een werk van de grote Augustinus boezemde hem belang in; hij nam het mee in zijn cel, las daarin, en weldra kon hij met de bisschop van Hippo zeggen: "Wat de bedeling van de wet beveelt, wordt door de bedeling des geloofs vervuld. O gelukkig, o gezegend boek! riep hij dikwijls uit, van u heeft God zich bediend, om mijn ziel te verlichten."

De kerkvader Augustinus bracht Forret tot het Evangelie, en weldra maakte hij zijn broeders bekend met de schat, die hij in de Schriften van die kerkvader en in het nieuwe Testament gevonden had. De oudsten sloten daarvoor hun oor: "Helaas, zei de zoon van de stalmeester van de koning, de oude flessen willen de nieuwe wijn niet

opnemen. De oude kanunniken brachten hun beklag bij de abt in, en deze zei tot Forret: "Denk er aan om u zelf te behouden, en spreek als iedereen."

"Eer zal, antwoordde hij met de hand op zijn hart, dit lichaam verbrand worden, en de wind de as daarvan verstrooien, dan dat ik mij terugtrek." De abt, die zich van deze nieuwelings wilde ontdoen, gaf hem de parochie van Dollar.

Forret was een van die mannen, die de hun aangeboden genade niet alleen met liefde, maar met een hevige onstuimigheid aannemen. Terwijl velen in een slapende toestand bleven, maakte hij zich met kracht op, om het koninkrijk Gods te bemachtigen. Er waren bij hem die wonderbare bewegingen te zien die vurige ijver, waarop het Evangelie zinspeelt, als daar staat: "De geweldigers nemen het met geweld."

Van zes tot twaalf ure 's morgens studeerde hij; elke dag leerde hij drie hoofdstukken van de bijbel; des namiddags deed hij huisbezoek, onderwees zijn parochianen en trachtte de zielen tot God te brengen. Wanneer hij des avonds vermoeid van de arbeid in zijn woning terugkwam, zei hij tot zijn knecht: "Kom Andréas," en dan liet hij hem bij zich plaats nemen en zeide. op een vromen toon de drie hoofdstukken op van het woord van God, die hij 's morgens geleerd had, om ze alzo in zijn geheugen en in de ziel van zijn knecht te prenten. Daar er monniken in zijn parochie waren gekomen en er aflaten verkochten, beklom Forret de kansel, en zei evenals Luther: "Gij kunt de vergeving van uw zonden niet ontvangen van de paus, noch van enig schepsel ter wereld, maar alleen door het bloed van Jezus Christus!"

Zijn tegenstanders gingen hem aanklagen bij de bisschop van Dunkeld, en verzochten hem aan zulk een vreemdsoortig gedrag een einde te maken. "Mijn waarde deken Thomas, zei de bisschop, mij wordt verzekerd, dat gij elke Zondag predikt! Dat is teveel. Geloof mij, gij moet dan alleen preken als gij geen goed Evangelie of een goed epistel aantreft, waarin de voorrechten van de heilige kerk duidelijk voorgesteld worden." "Monseigneur, antwoordde Forret, ik zou wel wensen, dat uw Hoogheid ook elke dag des Heeren predikte." "Nee, nee, deken Thomas, zei de verschrikte bisschop, zeg zulke dingen niet." "Wat betreft, zo ging Forret voort, het preken alleen dan wanneer ik een goed Evangelie of een goed epistel heb, waarlijk Monseigneur, ik heb het gehele Oude en nieuwe Testament, al de Evangelien, al de zendbrieven gelezen, en heb er nooit een slecht epistel of een slecht Evangelie in gevonden; maar uw Hoogheid gelieve mij de goede en kwade aan te wijzen, en dan beloof ik u de eerste te preken en de laatste te laten liggen."

De bisschop, die voortdurend meer verschrikte, riep met alle kracht: "Ik dank God, dat ik nooit geweten heb wat het Oude of nieuwe Testament is, en ik wil van niets anders weten dan van mijn ritueel en pontifical."

Voor het ogenblik ontkwam Forret de dood. Het woord van de bisschop werd in Schotland bekend, en nog lange tijd daarna werd er tot een domoor gezegd: "Gij zijt als de bisschop van Dunheid, die noch van de oude noch van de nieuwe wet wilde weten."

De ontevredenheid van het volk over de geestelijkheid nam voortdurend toe, en toen in Maart 1536 een provinciaal concilie te Edinburg bijeenkwam, vroeg Sir James Hamilton daar in naam van de koning verschillende Hervormingen. De mannen van de Kerk waren erover verontwaardigd. "Nooit waren ze zo misnoegd geweest," zegt Angus.

De monniken waren verontrust, en begonnen van de kansels de Hervorming aan te vallen.

Bisschop Barlow, de gezant van Engeland, meende dat het geschikte oogenblik gekomen was voor een Hervorming van Schotland. "Als ik daartoe verlof van de koning bekomen kon, schreef hij aan Cromwell, eerste staatssecretaris van Hendrik VIII, zou ik de waarheid Gods stoutmoedig in hun vergaderingen verkondigen. Ik weet wel, dat de priesters zouden morren, maar een groot aantal leken zou mij met genoegen horen. liet woord Gods moet in hun midden worden geplant, opdat hun huichelachtige beloften zonder uitwerking blijven."

De verwachting van de Anglicaanse bisschop scheen aanvankelijk verwezenlijkt te zullen worden. Het gerucht werd verspreid, dat de koning van Schotland; misnoegd over de wijze waarop zijn vraag door het concilie behandeld was, een onderhoud met zijn oom wilde hebben. De prelaten. begrepen, dat ze verloren waren, als aan dit voornemen gevolg gegeven werd. "Wat wij u bidden mogen, zeiden ze tot de koning, sta niet toe dat de koning van Engeland een enkel woord spreke om u zijn inzichten aangaande de Heilig schriften te doen aannemen."

Jakobus wilde en wilde niet; hij gaf toe; het onderhoud met de vreselijke Tudor had geen plaats. Maar de priesters waren nog geenszins van hun schrik bekomen; ze duchtten de invloed van de gezanten van Engeland en die van de koningin moeder, en vreesden een ander maal niet sterk genoeg te zullen zijn.

Om de vorst standvastiger te maken in zijn besluit, kwamen ze op de gedachte hem over te halen aan de paus een brave te vragen, waarbij hem een ontmoeting met Hendrik VIII verboden werd. De pauselijke oppergeheimschrijver Thompson werd heimelijk deze vreemdsoortige zending opgedragen, en de priesters vonden het aardig, om de koning van Engeland te verzoeken een paspoort te geven aan de man, omtrent wiens zending ze zich wel wachtten hem in te lichten. Hendrik, die geen kwaad vermoedde, stond het verzoek toe, en die listige geestelijken lachten in hun vuistje over hun guitenstreek.

Maar de koningin moeder werd met deze listen bekend, en deed haar zoon daarover zware verwijtingen. Deze, gevoelig en driftig, zoals dit meestal met zwakke mensen het geval is, verloor allen eerbied uit het oog, en verweet zijn moeder, dat ze gaven van de koning haar broeder ontving, om de koning haar zoon te verraden. De verontwaardigde Margaretha verklaarde, dat ze naar Londen zou terugkeren, en de beide Engelse gezanten zelfs haastten zich om Schotland te verlaten. De Schotse geestelijkheid was zeer verschrikt over het plan, dat Hendrik VIII had opgevat, om zijn dochter Maria aan zijn neef te geven; de dochter van Katharina van Arragon zou evenwel genoeg aan de paus onderworpen geweest zijn.

Nu het de partij van de geestelijkheid gelukt was de gehele koninklijke familie, de zoon en de moeder, de oom en de neef met elkaar in onmin te brengen, wilden ze voor altijd de voorgenomen verbintenis beletten, en trachtten de jeugdige vorst te beduiden, dat de oudste dochter van de koning van Frankrijk, de schoonzuster van Catharina de Medicis, voor hem een veel roemrijker en nuttiger partij zou zijn. Dit voorstel lachte Jakobus toe, en toen het gerucht liep dat de keizer Frankrijk zou aantasten, bood de koning. Van Schotland, om zich de gunst te verwerven van de vader van de door hem begeerde echtgenote, hem de hulp van zijn leger aan.

Daarop ging hij de 1 September op reis met zes schepen, bij zich hebbende een gevolg van vijf honderd personen, allen edellieden. Na verloop van tien dagen kwam hij te Dieppe, en zonder daarover zijn oom te raadplegen, vroeg en verkreeg hij de hand van Madame Magdalena, die door haar tante Margaretha van Valois met veel teerheid was opgevoed.

De Schotse priesters waren zeer verblijd; want door die verbintenis met Frankrijk

werd naar hun mening het pausdom in Schotland bevestigd; maar hun blijdschap was voorbarig. De koningen van Frankrijk begonnen tegenover Europa een hogen toon aan te slaan, waardoor een klein, maar fier volk gekwetst werd. Dit werd later nog erger toen de koning van Frankrijk, Hendrik II, zijn zoon met Maria Stuart verbond, en deze vorstin een akte liet tekenen, waardoor het oude Caledonie vernederd werd.

Jakobus had in Magdalena een vorstin gevonden met veel goede hoedanigheden. Haar gezondheid was zwak, maar haar hart was deugdzaam, en haar ziel was aan de godsvrucht van haar tante niet vreemd. Welk een winst voor de Hervorming, als er op de troon van Schotland een koningin zat, die de Hervorming genegen was! Jakobus ging met zijn jonge echtgenote op reis met een vloot van zeventien zeilen. Te Leith zette de beminnelijke koningin, die een edele gestalte maar een ziekelijk voorkomen had, voet aan wal, knielde aan het strand neer, nam een handvol Schots zand, kuste het met diepe aandoening, en smeekte de zegen Gods af over haar geliefden echtgenoot en haar nieuwe vaderland. Magdalena werd te Edinburg door het volk en de edelen met grote geestdrift ingehaald; maar de mannen van de Kerk, beter onderricht dan vroeger het geval was, waren angstig en vreesden dat de vorstin in haar omgeving de Evangelische gevoelens van de zuster van François I zou verbreiden. Dit geluk was Schotland niet beschoren.

De in dit ruw klimaat overgeplante bloem verdorde en viel af; de koningin overleed op de 2de Juli. Allen die haar gekend hadden, behalve de priesters, beweenden haar. Buchanan, getroffen over zoveel roem en zoveel rouw, maakte op haar het volgende grafschrift in Latijnse verzen: "Ik was de vrouw van een koning, de dochter van een koning, die niet van een koning, en naar mijn begeerte en verwachting moest ik ook moeder van een koning zijn. Maar de wrede dood, die niet wilde dat ik het toppunt zou bereiken van de eer, waartoe een sterfelijk mens komen kan, heeft mij in dit graf neergelegd, voordat die schone dag aanbrak."

Dadelijk was de priesterlijke partij er op uit om onderhandelingen aan te knopen over een ander Frans huwelijk, maar dat te gelijkertijd was wat liet eerste niet was geweest, namelijk een Rooms huwelijk; ze wilden niet voor de tweede maal bedrogen uitkomen. De vurige David Beaton, neef van de primaat, die met de koning naar Parijs was gegaan, keerde dadelijk na de dood van de jonge koningin naar Frankrijk terug, om voor Jakobus V een nieuwe verbintenis op te sporen, die de priesters aangenaam was. David, die aan het hof van St. Germain zeer gezien was, werd door Frans tot bisschop van Mirepoix, en later door zijn tussenkomst tot kardinaal benoemd. Zijn gehele leven moest gewijd zijn aan het bestrijden van het Evangelie in Schotland; daartoe nu had hij een dweepzieke koningin nodig, en het viel hem niet moeilijk die te vinden.

Er was destijds aan het Franse hof een familie, die berucht begon te worden door haar ijver voor het pausdom. Claude van Lotharingen, hertog van Guise, gehuwd met Antoinette van Bourbon, had zich bij verschillende gelegenheden en vooral in de slag van Marignan onderscheiden. Omringd door zes zonen en vier dochters, stichtte hij een machtig huis, dat later niets minder beoogde dan de troon aan de Valois en de Bourbons te ontnemen; het laatste woord van François I tot zijn zoon was dan ook: "Wacht u voor de Guises." Het schijnt dat het oog van Jakobus, tijdens zijn verblijf in Frankrijk, gevallen was op de oudste dochter van de hertog, Maria, een jonge drie en twintigjarige vrouw, weduwe van Lodewijk van Orleans. Tot deze wendde Beaton zich. De verbintenis werd dadelijk gesloten. De Schotse geestelijkheid zegevierde; maar de Evangelische Christenen zagen met smart, dat dit "ei uit het bloednest van de

Guisen genomen," in hun vaderland overgebracht werd.

De jonge koningin kwam op 16 Juni 1538 te St. Andrew aan, en deed al het mogelijke om de genegenheid van de koning en haar schoonmoeder te winnen. Het gelukte haar niet de gunst des volks te verwerven; maar de priesters waren hartstochtelijk aan haar gehecht, en daar ze voortaan van de overwinning zeker meenden te zijn, verhieven ze zeer in hun redevoeringen het gezag van de paus.

Deze liet toen door kardinaal Pole de keizer en de koningen van Frankrijk en Schotland uitnodigen een verbond met elkaar te sluiten om Engeland aan te vallen; te gelijkertijd ontnam hij aan Hendrik VIII en zijn opvolgers de titel van beschermers des geloofs en bracht die over op de kroon van Schotland.

Jakobus V door zijn echtgenote en door de priesters tevens beheerst, scheen voor altijd aan de zegewagen van de paus gekluisterd te zijn.

NEGENDE HOOFDSTUK.

David Beaton krijgt invloed. De vervolging wordt weer uitgeoefend. (1539.)

Een man, die reeds bij ons bekend is, zou acht jaren lang een grote rol in Schotland spelen. en daar de Hervorming met kracht bestrijden; het was een van de leden van de familie Fife, David Beaton, de neef van de aartsbisschop James. Hij was een van die mannen: die zich met geestdrift onder een absolute macht scharen, en dan van zulk een macht de verschrikkelijkste werktuigen worden. Daar hij aan het hof van Frankrijk zeer bekend en in aanzien was, had hij de onderhandelingen gevoerd over het huwelijk van de koning eerst met Margaretha van Valois, daarna met Maria van Lotharingen maar hij meende zijn leven aan een meer verheven verbintenis moeten wijden, namelijk die van Schotland met het pausdom. Vurig gehecht aan Gregorius VII, Bonifacius VIII en Innocentius III, ge. loofde hij evenals deze pausen, dat Rorde eertijds heerseres over de heidense, dit nu ook moest worden over de Christelijke wereld; Van haar ging in zijn oog alle macht uit, en hij was besloten haai zijn leven, zijn krachten, alles wat hij bezat, te wijden. Daar hij met vleselijke wapenen wilde strijden, had hij een waardigheid nodig, die hem de macht verschafte, daarvan gebruik te maken. Hij bereikte spoedig zijn doel, Paulus III had met schrik gezien, dat Engeland zich van Rome scheidde, en daar hij bevreesd was dat Schotland, waar een koning regeerde, die een neef van Hendrik VIII was, hetzelfde zou doen, wenste hij in dat land een man te hebben, die hem volkomen toegewijd was.

David Beaton bood zichzelf aan. De paus maakte hem kardinaal in December 1538, en het rood, de door hem zeer geliefkoosde kleur, werd van toen af de zijn en als het was zijn zinnebeeld. Niet dat hij een dweepzieke geestelijke was; hij was evenmin bekwaam in de Godgeleerdheid als sterk in de zedenleer. Hij was een man die dweepte met de hiërarchie (kerkregering.)

Twee dingen vooral hinderde hem in de Evangelischen het een dat ze zich niet onderwierpen aan de paus, het andere dat ze de onzedelijkheid van de priesters bestraffen, want zijn eigen losbandigheid was oorzaak dat die bestraffingen op hem zelf neerkwamen. Hij wilde in Schotland een soort van Wolsey zijn, maar met meer geweld en bloedstorting. Het voornaamste in zijn oog was, dat alles in staat en kerk voor een dubbel despotisme boog, en daar hij begaafd was met een groot vernuft, een volkomen behendigheid en een onbedwingbare geestkracht, ontbrak hem niets om tot het doel te geraken, waarheen zijn geest zich altijd uitstreckte, zonder zich ooit daarvan te laten afbrengen; hartstochtelijk ingenomen met, zijn plannen, was hij volstrekt niet

gevoelig voor de ellende, die daaruit voortvloeide; één zaak was er die hem voortdurend bezig hield: de vernietiging van alle vrijheid. Het pausdom ontdekte dit en maakte hem kardinaal.

Zou Beaton het Christendom des Evangelies onderdrukken, dat het hoogste gezag van Gods woord tegenover de driedubbele pauselijke kroon en haar godspraken handhaafde, dan had hij de koning nodig. Het eerste wat hem dus te doen stond, was zich van hem meester te maken. Dit viel niet moeilijk. De adelstand had rechten, die hij meende te moeten doen eerbiedigen, en die de kroon hem wilde ontnemen. De koning en de kardinaal kwamen natuurlijk tot een samenspanning tegen de Evangelischen en tegen de adel. Daarbij had Jakobus, die van nature naar lichaam en geest goed begaafd was, en een open en zacht karakter had, een sterke neiging tot zinnelijk genot. Om hem van de regeringszaken af te trekken hadden de hovelingen en de regentes bij hem de lust tot avonturen en heimelijke minnehandel aangewakkerd, een kwaal waarvan hij nooit genezen werd, ook niet toen hij gehuwd was. Als wellustig mens, als verkwistend koning en bijgelovig Katholiek, moest hij gemakkelijk onder de heerschappij van de behendige lieden komen, vooral als ze hem goud beloofden, en dit middel wist Beaton aan te wenden.

Hendrik VIII, die evenals zijn neef altijd geld nodig had, had dit gezocht in de kloosters en in andere geestelijke inrichtingen. De koning van Schotland kon in verzoeking komen dit voorbeeld te volgen. Beaton en andere geestelijke waardigheidbekleders, die de vorst omringden, vonden een veilig middel uit om dit te beletten. Laat de koning, zeiden zij, in plaats van het geld van de geestelijkheid dat van de Evangelischen nemen; laat de bezittingen van degenen, die om hun geloof ter dood veroordeeld worden, en zelfs van degenen, die na de Hervorming omhelsd te hebben, haar weder afzweren verbeurd verklaard worden ten behoeve van zijn majesteit. Dit denk beeld was des te verleidelijker, omdat daardoor én de bezittingen van de geestelijkheid haar verzekerd én die van de vrienden van de Hervorming hun ontnomen werden. Dus twee vliegen in één klap.

Dit was een bijzonder kenmerk van de Schotse vervolgingen. De wrede Gardiner zei in Engeland, dat wanneer men op de hertenjacht was, men dan moest schieten op het hert dat aan het hoofd van de kudde liep, en dat hetzelfde moest geschieden als men op de jacht van de Evangelischen was. Men kwam in Schotland overeen, om de arme Christenen, die na hun dood niets nalieten, niet te verontrusten. Waarom zou men die magere schapen grijpen? Op de dikke en vette, die een rijke vacht hebben, moest de schaar gezet worden. *Oorlog aan de rijken*, ziedaar de kreet, welke de partij van de vervolgers slaakte: sinds ongeveer vier jaren was het zwaard niet uit de schede getrokken. De afschuw, die de vervolging van 1534 had veroorzaakt, had naar het schijnt. dat zwaard doen opsteken. Het Evangelie had daarvan voordeel gehad; het getal dergenen, die Christus als hun enige Zaligmaker beleden, was toegenomen; van daar dat de verbittering van de priesters dan ook was ontwaakt.

Martin Balkerley, een rijk burger van Edinburg, werd in het kasteel opgesloten, op liet ogenblik dat David Beaton te Rome kardinaal gemaakt werd. Deze had reeds veel invloed. Als coadjutor van de aartsbisschop van St. Andrew, zijn oom, die toen oud en ziek was, en die hij moest opvolgen, had hij reeds al de kerkelijke zaken in handen. Balkerley, die in de gevangenis gezet was, omdat hij verboden boeken had gelezen, beklagde zich aldus: "Ik heb niets anders gedaan dan dat ik geweigerd heb mijn boek van vroegmetten aan de geestelijken rechter te geven."

De koning zond hem naar Beaton, die de zaak verzond naar de geheime raad. De

Lords, die daarin zitting hadden, beloofden de beschuldigde de vrijheid tegen een borgstelling van duizend pond sterling, een verbazende som, met het oog op de waarde van het geld in die tijd. Deze borgstelling werd gegeven op 27 Februari 1539. Maar Balkerley bleef in de gevangenis. Dit was niet genoeg. Beaton, toen sinds een of twee maanden kardinaal, vroeg een nieuwe borgstelling van het dubbel bedrag.

Drie rijke Schotten verbonden zich daartoe op 7 Maart, en verzekerden daarbij dat de gevangene de wil van de koning zou gehoorzamen. Vijf dagen later werd hij in vrijheid gesteld. Meer dan een miljoen francs, tegenwoordige waarde, werd eindelijk voldoende geacht om de misdaad van in het, Evangelie te lezen te verzoenen.

Beaton meende voortaan niet meer nodig te hebben de hulp van de geheime raad in te roepen. Zijn aanmatiging was toegenomen; hij gedroeg zich op een hovaardige manier. Evenals de consuls van het oude Rome lectoren hadden, die pijlbundels, als teken van hun macht, voor hen uit droegen, zo liet de kardinaal overal waar hij ging het kruis voor zich uit dragen, en dat zinnebeeld van de liefde Gods, dat vergeving betekent, had wanneer het voor Beaton werd uitgedragen de betekenis van veroordeling, en bracht overal ontzetting te weeg. De kardinaal beweerde heerschappij te bezitten over de zielen en over het leven van de mensen. Het door hem zo schandelijk verkregen geld wekte bij hem slechts de begeerte op om door dezelfde middelen nog meer te bekomen. Rijke en aanzienlijke burgers, Walter Stewart, zoon van Lord Ochiltree; Robert Forrester, broeder van de Lord van Armgibbon; David Graham, John Stewart, zoon van Lord Methorn, en nog andere, behorende tot de keur van Schotland, werden gevangen gezet. In de kastelen, in de steden Stirling, Edinburg, Perth en Dundee waren talrijke families in ellende gedompeld.

Hendrik VIII zag in deze regeringsdaden van zijn neef het teken van een aanstaande aanval, en zond een van zijn aanzienlijkste hovelingen, de hertog van Norfolk, naar Berwick en Carlisle, om Schotland te bewaken. Norfolk onderzocht nauwkeurig de toestand van dat land, en ontdekte er twee tegenstrijdige stromingen: "De priesters, zo schreef hij naar Londen, zijn zo bevreesd dat koning Jakobus in Schotland zal doen wat koning Hendrik in Engeland doet, dat ze alles in het werk stellen om de jeugdige vorst er toe te brengen zijn oom de oorlog te verklaren; maar een groot aantal leken verlangt integendeel dat de Schotse koning ons voorbeeld volge, en ik bid God, dat Hij hem de genade schenke dit te doen."

Weldra vernam Norfolk, dat Jakobus V zijn geschut gereed maakte, dat in een proclamatie te Edinburg en in geheel Schotland afgekondigd, alle mannen van zestien tot zestig jaren gereed moesten zijn om te vertrekken, en dat de dweepzieke kardinaal naar het vasteland was vertrokken, om te onderzoeken op welke hulp Schotland kon rekenen, hetzij van de koning van Frankrijk, hetzij van de paus.

Norfolk zag weldra met eigen oog en de treurige uitwerking van de kuiperij van de geestelijkheid. Geen dag ging er voorbij, waarop niet edellieden en priesters, die genoodzaakt waren uit Schotland te vluchten, omdat ze de stoutmoedigheid hadden gehad de Heilige Schrift in het Engels te lezen, hem een schuilplaats kwamen vragen. "Ach, zeiden zij, waren wij gevat, dan had men ons gedood.

Terwijl al die vervolgingen plaats hadden en die voorbereidselen tot de oorlog gemaakt werden, veinsde Jakobus, die in de staatkunde van Rome onderwezen was, de vredelievendste gevoelens. "Wees verzekerd, zei hij aan een van de agenten van Tab; dat ik nooit met de koning mijn oom breken zal."

Maar Norfolk liet zich niet misleiden; hij wantrouwde buitengewoon de invloed van Maria de Guise. "De jonge koningin, schreef hij aan Cromwell, is geheel en al

papistisch."

Dit ongelukkig huwelijk verenigde in zijn oog de familie en het rijk van de Stuarts met Frankrijk en het pausdom.

Norfolk had geen ongelijk. Nu de kardinaal de koning gewonnen had door vleierij en de rijke losgelden, die hij de Evangelischen afgeperst had, haastte hij zich daarvan gebruik te maken om de Hervorming te vernietigen en enige oude veten te wreken. Een monnik, Killen geheten, met dichterlijke gaven bedeed, had, naar het gebruik van die tijd, een treurspel gemaakt op de dood van Christus. 's morgens op een Goeden Vrijdag, waarschijnlijk in 1536, was er een talrijk gehoor bijeen gekomen te Stirling, om het te horen; de koning zelf en het hof waren er ook. Het stuk gaf een treffende schildering van de geest en het gedrag van de Roomse geestelijkheid. Het was opwekkend, de karakters waren goed getekend, de woorden krachtig en soms ruw. Dweepzieke overpriesters, verharde Farizeeën dringen er bij, het volk op aan de dood van Jezus te vragen, en verkrijgen van Pilatus zijn veroordeling. Er was in dit stuk zulk een scherpe tekening, dat de eenvoudigen tot elkaar zeiden: "Zo gaat het bij ons ook; de priesters en monniken laten hen vervolgen, die Jezus Christus liefhebben." De geestelijkheid liet voor het ogenblik Killon ongemoeid, maar nam nota van zijn stoutmoedig treurspel.

Een andere Evangelische had ook zeer slechte herinneringen in het gemoed van Beaton achtergelaten; het was de goede deken Forret, die zo vrij was geweest om te zeggen, dat hij nooit een slecht epistel, of een slecht Evangelie aangetroffen had. De kardinaal wachtte slechts op een gelegenheid om hem, Killon en enige andere te vatten. Die gelegenheid deed zich spoedig voor. De vicaris van Fullybody nabij Stirling was in het huwelijk getreden, en Forret en Billon hadden daaraan deelgenomen, alsmede een monnik, Beverage geheten, de priester Sir Duncan Sympson, een edelman Robin Forrester geheten, en drie of vier andere personen uit Stirling. Aan het bruiloftsmaal, in het begin van de vasten, hadden ze vlees gegeten, naar het woord van Paulus: Eet al wat verkocht wordt.

Op 1 Maart 1539, andere zeggen op de laatste dag van Februari, werden ze allen gevat en gebracht voor de kardinaal en de bisschoppen van Glasgow en Dunkeld, die allen veel misdadiger gewoonten hadden, dan te eten wat daartoe door God geschapen is.

De beschuldiger ex officio, John Lander, een handlanger van Beaton, sprak Forret op ruwen toon aan, en zeide: "Trouweloze ketter, gij hebt gezegd, dat het de geestelijken niet geoorloofd is, tienden en offers te nemen."

En de deken Forret antwoordde: "Ik heb alleen beweerd, dat ze het erfgoed van de Kerk niet zo mogen verteren als ze doen, aan brasserijen, met schone vrouwen, en met kaart of dobbelspel, terwijl ze verzuimen het volk te onderwijzen."

De beschuldiger: "Wanneer een van uw parochianen sterft, geeft gij aan zijn weduwe de schoonste van zijn koeien en zijn laatste kledingstukken terug, terwijl die aan de priesters moeten gegeven worden."

De deken: "Omdat ze die meer nodig hebben dan ik."

De beschuldiger: "Trouweloze ketter! Gij leert uw parochianen het Onze vader, de twaalf geloofsartikelen en de tien geboden in het Engels opzeggen."

De deken: "Omdat ik zag, dat ze onkundig waren, en vooral in het Latijn, heb ik hun het Credo in het Engels laten leren, opdat hun geloof ze in God, in Jezus Christus, zijn Zoon, in zijn dood, in zijn opstanding; de tien geboden, opdat ze die nakomen, en het eigen gebed des Heeren, opdat ze zouden weten hoe ze moeten bidden."

De beschuldiger: "Had onze heilige vader de paus u dat bevolen?"

De deken: Onze Zaligmaker Jezus Christus heeft het mij geboden, en ook Paulus, die zegt: "Ik wil liever in de gemeente vijf woorden spreken met mijn verstand, opdat ik ook andere moge onderwijzen, dan tien duizend woorden in een vreemde taal."

De beschuldiger: "Waar vindt gij dat?"

De deken: "In het boek, dat ik hier in mijn mouw heb."

Bij deze woorden sprong de beschuldiger van zijn zetel op, ontrukte hem het nieuwe Testament, en het omhoog heffende, zei hij met een schelle stem: "Ziet mijn heren! hij heeft het ketterse boek in zijn mouw. Aan dat boek is al het rumoer te danken, dat in onze kerk is gebracht.

De deken: "Noem het Evangelie van Jezus Christus geen kettters boek."

"Er is genoeg reden om u op de brandstapel te brengen," zei de. beschuldiger koeltjes.

Vijf van die vrome mannen werden onmiddellijk ter dood veroordeeld, en dezelfde dag gebracht naar de heuvel van het kasteel, waar de brandstapels waren gereed gemaakt; en de koning, op het voorbeeld van Frans woonde met zijn hof die wrede strafoefening bij.

De eerste, die de brandstapel beklommen, troostten op vrome en wonderbare wijze degenen, die op hen volgen moesten. "In het begin van het jaar 1539, zegt Buchanan, werden velen, die van Lutheranisme verdacht waren, gevat; vijf werden verbrand in het laatst van Februari, negen herriepen en andere werden veroordeeld om verbannen te worden. Op dezelfde dag werd er bevel gegeven de, goederen verbeurd te verklaren van hen die als ketter veroordeeld waren. De koning, de kardinaal en hun dienaars lieten zich voor hun moeite betalen.

De beroemde Buchanan zelf zat toen in de gevangenis. Hij was twee en dertig jaren oud, en na een verblijf aan de hogeschool te Parijs, was hij in Schotland teruggekomen, en benoemd tot onderwijzer van een natuurlijke zoon van Jakobus V, de graaf van Murray. Hij was dichter zowel als geschiedschrijver, en zijn vernuft nam toe en ontwikkelde zich onder de beademing van de klassieke poëzie, die hem zeer bekoorde. Hij had iets scherp, iets dat bijzonder geschikt was tot bijtende scherts; hij had dan ook de geestelijkheid niet gespaard in zijn *Droom* (Somnium), zijn Palinodie, en vooral in zijn satire tegen de Franciscanen.

Om dit laatste gedicht werd hij naar de gevangenis gebracht. De monnikenbende had zijn hekeldicht goed gevoeld, en in geheel Schotland was er niemand, wiens dood meer geëist werd; men zegt dat de kardinaal de koning een aanzienlijke som aanbood om hem in handen te hebben. Hoe dit zij, hij was toen gevangen en werd zorgvuldig bewaakt in de gevangenis van St. Andrew; zelfs des nachts waren er wachten in zijn vertrek. De jonge en reeds beroemde schrijver wist dat het op zijn leven gemunt was; de dood van de vijf martelaren voorspelde hem genoeg welk lot hem zelf wachtte. Op zekere nacht bemerkte hij dat zijn wachters sliepen. Hij loopt op zijn tenen naar het venster, beklimt de muur, het gelukt hem, ofschoon met moeite, die hoogte te bereiken, hij gaat er over heen, komt andere niet minder grote moeilijkheden te boven, en met de hulpe Gods, en aangevuurd door de begeerte om zijn leven te redden, ontsnapt hij aan de woede dergenen, die naar zijn bloed dorstten.

Hij ging naar Frankrijk, gaf gedurende verscheiden jaren onderwijs in het college van Guyenne te Bordeaux, daarna in een college te Parijs. Henri Etienne, bij wie in de laatste stad de eerste uitgave van zijn verklaring van de Psalmen het licht zag, noemt hem op de titel van het boek: *Ontegenzeggelijk de vorst van de dichters onzer eeuw*.

Deze ontvluchting had naar het schijnt plaats in Maart 1539. Zoals wij reeds zeiden,

werd zijn voorbeeld in die zelfde maand door veel Evangelischen gevolgd. Wat hem betreft, hij schijnt in die tijd niets meer geweest te zijn dan die talrijke dichters en prozaschrijvers, die toen de ondeugden en belachelijkheden van de Roomse geestelijkheid aan het licht brachten. Maar terwijl Buchanan het bijgeloof aantastte, verviel hij niet als zo velen tot het ongelooft; later trad hij openlijk tot de Hervorming toe, en Knox legt van hem een schoon getuigenis af.

Tot het ombrengen van veel slachtoffers had Beaton een vuur ontstoken op een verheven plaats, opdat de andere bisschoppen het van ver ziende, niet minder ijver zouden tonen, om "het Goddelijk licht uit te blussen."

Dit sein werd niet tevergeefs gegeven. In de stad Ayr in de rijke streken van een vruchtbaar graafschap, woonde een jong edelman van ongeveer achttien jaren, Kennedy geheten, die een liberale opvoeding had genoten, en met het Evangelie was bekend geworden, zonder dat hij nochtans tot een bevestigd geloof was gekomen, hetgeen met het oog op zijn leeftijd licht te verklaren is. Daar hij enige dichterlijke gaven bezat, had hij daarvan gebruik gemaakt om de onwetendheid van de priesters ten toon te stellen. Kennedy werd gevat en gevangen gezet.

In hetzelfde bisdom (van Glasgow) woonde in een klooster van de Cordelieren een van die verlichte en vrome monniken, die als sterren schitterden in de donkeren nacht van de eeuw. Hij heette Hieronimus Russel, had een goed karakter, een vlug verstand en veel letterkundige kennis. In een schrijven van Morton aan Lord Cromwell, van November 1538, spreekt deze van een zekere broeder Hieronymus, een zeer geleerd man, die op aanzoek van de bisschoppen te Dumfries gevangen gezet, daar met ketenen beladen werd, omdat hij aangaande de wet Gods dezelfde meningen had, als die welke men in Engeland voorstond. Ongetwijfeld is hier sprake van Russel. Dumfries ligt niet ver van Ayr.

De aartsbisschop van Glasgow, Gawin Dunbar, was zulk een vervolger niet als Beaton, en als Lord kanselier was hij met het grootste staatsgezag bekleed. Het was toen de zomer van het jaar 1539, en Beaton, ofschoon tot kardinaal benoemd, had nog niet de pontificale acte ontvangen, waarbij hem die waardigheid werd opgedragen, en hij zou zich niet in het bisdom Glasgow hebben durven vertonen, met het kruis, dat voor hem uitgedragen werd. Maar het was hem niet genoeg, dat de geleerde Russel en de belangwekkende Kennedy in de gevangenis zaten, ze moesten verbrand worden. die ten gevolge zond hij zijn gunsteling Lander naar Glasgow, een man, die goed de kunst verstond om zich in te dringen en buitensporige aanmatigheden wist te gebruiken om zijn doel te bereiken. De behendige notaris Andrew Oliphant en de ijverige monnik Mortman vergezelden hem. Deze hadden in last de aartsbisschop over te halen, om "Zijn handen te dompelen in het bloed van de vrienden Gods." Knox noemt dan ook die drie mannen de sergeanten van de duivel.

Te Glasgow gekomen kruipen de drie bloedzuigers rondom de prelaat kanselier, en vragen van hem veel meer dan wettig kan toestaan; hij moet niet alleen de beide Evangelischen laten verhoren, hij moet ze ter dood laten brengen. Welk een verwijt zou hij zich op de hals halen als hij kettters beschermde! en welk een roem zou hij behalen als hij ijverig is om de kerk te dienen! Gawin gaf toe, en Russel en Kennedy werden in het verhoor gebracht. Ze verschenen voor het hof, waarvan de aartsbisschop zelf voorzitter was, en het proces begon. Aan de vindingrijken ijver van Lander en zijn medegenoten vt as het te danken, dat er talrijke zaken de beschuldigten werden ten laste gelegd.

Kennedy had een oprecht gemoed, maar veel meer een neiging tot het geloof, dan het

geloof zelf. Het indrukwekkende van de rechterlijken praal, het ernstige van de beschuldigingen, het verschrikkelijke van het vonnis dat hem wachtte, en de vreselijke doodstrijd, die dit vooraf zou gaan, dit alles joeg de jongeling angst aan; hij geraakte in verwarring, en daar er sterk bij hem op aangedrongen werd om te herroepen wat hij geschreven had, werd hij bevreesd en struikelde.

Russel daarentegen, wiens geloof, de vrucht van een nauwlettend onderzoek van Gods woord, door langdurige studie ontwikkeld en bevestigd was, toonde geheel beslist te zijn. Hij beantwoordde zijn beschuldigers met wijsheid, verdedigde door krachtige bewijzen de leer die hij beleed, en verwierp met kalmte, waardigheid en onverschrokkenheid de valse beschuldigingen van zijn vijanden. Zijn woorden hadden een onverwachte uitwerking; daardoor ontwaakte het geweten van zijn jeugdige metgezel. De Geest van God, die de Geest van de vertroosting is, werkte in hem. Het nauwelijks aangevangen Christelijk leven ontkiemde in zijn hart. Het was hem alsof hij een nieuwe schepsel werd; een levend geloof vervulde zijn hart; zijn gemoed was veranderd; hij werd bevestigd in zijn overtuiging. Van dit ogenblik af aarzelde hij niet meer om zijn leven te geven voor de waarheid.

Het geluk, dat hij verloren had, kwam terug; zijn gelaat verhelderde, zijn tong werd los, er ging een glans van zijn gehele persoon uit, en op de knieën vallende, riep hij verheugd uit: "O Heere Heere! hoe wonderbaar is Uw liefde jegens de mens, jegens mij ellendig schepsel, ellendiger dan alle andere. Op het ogenblik zelf, dat ik gereed stond U te verloochenen en uw Zoon, onze Heere Jezus Christus, mijn enige Zaligmaker! waar op ik alzo mij in de eeuwige verdoemenis ging storten, hebt Gij, Heere! mij met uw eigen hand uit de diepte van de hel opgetrokken, en mij die hemelse vertroosting gegeven, waardoor die goddeloze vrees verdreven is, die mij bevangen had. Nu daag ik de dood uit!" Daarna opstaande, richtte hij zich tot zijn vervolgers, en zeide: "Doet nu met mij wat gij wilt; ik ben Gode ze dank gereed."

Het gebed van Kennedy had de aartsbisschop getroffen, hij werd geschokt. "Het is beter die mensen gratie te verlenen, zei hij, straf oefeningen, zoals die welke vroeger hebben plaats gehad, doen nadeel aan de zaak, die ze moeten dienen." De gezanten van de kardinaal besloten de prelaat, wiens zwakheid ze kenden, bang te maken, en riepen op stoutmoedige toon: "Zie wel toe wat gij doet, Monseigneur. zou gij veroordelen wat de Lord kardinaal en de andere bisschoppen hebben gedaan? Dan verklaren wij u voor een vijand van de heilige kerk." De vrees maakte zich van de aartsbisschop meester; hij onderdrukte het medelijden, dat bij hem was opgekomen, hij bracht zijn geweten tot zwijgen om zijn goeden naam en zijn gemakkelijk en aangenaam leven te behouden; hij gaf toe.

Russel was tot dus ver kalm gebleven, maar verbitterd over de lasteringen van zijn vijanden, verontwaardigd over de zwakheid van de aartsbisschop, fier op zijn onschuld, sprak hij met waardigheid: "Dit is uw ure en de macht van de duisternis. Thans zit gij als rechters, en wij staan hier voor u als beschuldigen, en gereed om onrechtvaardig veroordeeld te worden. Maar er komt een dag, waarop onze schuld zal aan het licht treden, en gij voor eeuwig zult beschaamd worden. Vervult de mate uwer ongerechtigheid."

Bussel en Kennedy, tot de vlammen veroordeeld, werden onmiddellijk aan de wereldlijke macht overgeleverd.

De volgende dag, toen ze naar de strafplaats geleid werden, meende Russel enige aarzeling bij zijn vriend te bespeuren. "Broeder, zo sprak hij tot hem, Hij die in ons is,

is machtiger dan die in de wereld is. De smart die wij zullen lijden, zal kort en ligt zijn; maar onze vertroosting en blijdschap zullen nimmer eindigen." Ze die hem hoorden waren diep bewogen. Bij de brandstapel gekomen, knielden de beide martelaars neer en baden; daarna opgestaan zijnde, lieten ze zich aan de paal vastmaken zonder een woord te spreken, en verdroegen het vuur met geduld, terwijl ze geen enkel teken van afschrik gaven. "Zij behaalden de overwinning op de dood, gelovig de eeuwige tabernakelen verwachtende," zegt een geschiedschrijver.

TIENDE HOOFDSTUK.
Onbestendigheid van koning Jakobus V.
Onderhandelingen met Hendrik VIII. Ze mislukken.
(1540 tot Januari) 1542.)

De partij van Rome was nog niet voldaan "Zij dacht aan niets anders dan aan moorden in al de streken van het rijk," zegt Knox. Jakobus was omgeven van mensen, die hem die kant uitdreven. Velen van zijn hovelingen, die met hem een ongebonden leven leidden, hitsten hem op tot vervolging, waartoe ze door de priesters betaald werden. Olivier Synclair was de voornaamste van die geheime werktuigen van de geestelijkheid. Er gebeurde toen iets, dat de invloed van de kardinaal deed toenemen. De aartsbisschop James Beaton stierf in de herfst van 1536, nadat hij bij de doop van de oudsten zoon van de koning als getuige was opgetreden. Hij had bij testament zijn aartsbisdom van St. Andrew vermaakt aan zijn neef David, die door de koning bevestigd, van toen af kardinaal en primaat van Schotland was.

Deze omstandigheden drongen Hendrik VIII opnieuw pogingen in het werk te stellen om zijn neef te winnen. Hij kende de kardinaal, en wist in welke verhouding deze tot Frankrijk en het pausdom stond. Sir R. Sacklen werd in het begin van 1540 naar Schotland gezonden. Het ogenblik was goed gekozen. Jakobus V was toen wel gezind om met zijn oom vrede te sluiten. De Lords Murray, Huntley en Bothwell waren in ongenade gevallen; Jakobus schreef aan Hendrik VIII en noemde hem zijn "zeer waarde oom en broeder, aan wie hij zich zeer hartelijk en vriendelijk aanbeval." Hendrik zond hem geschenken en de innemendste boodschappen; hij vroeg met veel belangstelling naar zijn gezondheid, en Jakobus beantwoordde dit alles op de vriendelijkste wijze. Maar Hendrik wilde verder komen, en Thomas Eure, een van zijn gezanten, trachtte te weten te komen hoedanig de koning van Schotland gezind was ten opzichte van de bisschop van Rome en de Hervorming. Een van de raadslieden, Ballenden, antwoordde hem niet veel bevalligheid: "De koning van Schotland en zijn wereldlijke raadslieden zijn geheel en al gezind om de bisschoppen, monniken en priesters in het rijk en hun slecht gedrag te Hervormen. Jakobus gaf daarvan zelfs blijken.

Op het Epifaniëfeest, 6 Januari 1540, was er een groot feest aan het hof; er werd een dramatische voorstelling gegeven in het paleis van Linlithgow. De koning, de koningin en al de geestelijke en wereldlijke raadslieden waren tegenwoordig, en de opvoering van het stuk had ten doel de verwaandheid van de bisschoppen, de ongerechtigheden van de geestelijke rechtbanken, het slechte gedrag van de priesters, in een woord de nietigheid van de godsdienst, zoals die toen was, in het licht te stellen. Misschien had de koning de bisschoppen een preek naar zijn smaak willen doen horen; het is niet waarschijnlijk, dat men zulk een opvoering zonder zijn toestemming zou hebben durven geven. Hoe het zij, Jakobus was er door getroffen,

en toen het stuk geëindigd was, liet hij de aartsbisschop van Glasgow, de kanselier van het rijk en de andere bisschoppen roepen, van wie men ligt begrijpen kan wat er bij die opvoering in hun hart omging. "Ik vermaan u, sprak de koning, uw zeden en levenswijze te Hervormen. Doet gij dit niet, dan zal ik zes van de hoogmoedigsten onder u naar mijn oom van Engeland zenden, en als hij die tot de orde geroepen heeft, zal ik even zo doen met de andere, als ze zich niet verbeterd hebben. De ontstelde kanselier antwoordde zeer nederig: "Een woord uit de mond van uw majesteit is voldoende, om u onmiddellijk te gehoorzamen."

Dadelijk daarop antwoordde Jakobus op toornige wijze: "Ik zal zeer tevreden zijn over elk woord uit mijn mond, dat geschikt is om u te verbeteren." Het denkbeeld om zich tot Hendrik VIII te wenden tot verbetering van zijn bisschoppen was geheel nieuw, en daar de prelaten van Schotland wisten, dat deze opvoedkundige de roede en zelfs het zwaard niet spaarde, beefden ze in merg en been. Ballenden bevestigde de nieuwe gezindheid van Jakobus met tot Thomas Eure te zeggen: "De koning heeft besloten al de geestelijken van welke rang ook, te verbannen, hetzij in zijn huis, hetzij elders." Het schijnt, dat de schrijver van het treurspel en gedeeltelijk ook de oorzaak van de bij de vorst ontstane verandering, was Sir David Lindkay, die tijdens de koning nog kind was, zijn gouverneur en tevens speelgenoot was geweest. Deze stoutmoedige letterkundige maakte verscheiden hekeldichten op de bijgelovigheden van de eeuw en vooral op de onwetendheid en onzedelijkheid van de geestelijken; maar de koning gedoogde nooit dat de kardinaal hem enig kwaad deed.

De overtuiging van Jakobus ging niet diep, en zijn leven was niet van die aard, dat het hem recht gaf dat van de priesters te berispen. De kardinaal schijnt zich onthouden te hebben om tegen de Hervorming vijandig op te treden zoolang die liberale gezindheid bij de vorst aanhield. Hij was verzekerd; dat hij er hem wel van zou afbrengen, en verontrustte zich niet over blijspelen daar hij vast besloten was die met treurspelen te beantwoorden. Het duurde niet lang of hij toonde zijn onbuigzaamheid, en het eigennuttig humeur van de koning moest opnieuw voor zijn onwrikbare standvastigheid buigen. Andere mannen zijn groot, rechtvaardig en goedaardig genoemd geworden, Beaton heeft de naam van vervolger verdiend. Deze bijnaam, die de geschiedenis hem als een smet aanwrijft, scheen hij als een eer te begeren.

Beaton riep te St. Andrew de prelaten en edelen bijeen, die zijn vertrouwen genoten. Een verheven zetel was voor hem in de kathedraal opgericht; hij nam daarop plaats in zijn hoedanigheid van primaat en van kardinaal.

De graven van Huntley, Arran, Montrose ert Marshall, de Lords Erskine, Lindsay, Fleming, Seaton en veel baronnen en mannen van rang, de aartsbisschop van Glasgow en kanselier Gawin, de bisschoppen van Aberdeen, van Galloway en nog andere bisschoppen, abten en priors, dekens en doctoren in de Godgeleerdheid omringden hem. David Beaton, die met trotsheid op die beroemde en schitterende vergadering daar beneden hem neerzag, nam het woord. Met warmte wees hij op de gevaren, waaraan door de vermeerdering van de kettters het Roomse geloof werd blootgesteld; de stoutmoedigheid, waarmee ze hun meningen beleden, zelfs aan het hof, waar ze maar al teveel steun vinden, voegde hij er bij, daarmee zinspelende op de beruchte dramatische voorstelling, die Jakobus zo getroffen had.

Daarop zich haastende om te doen uitkomen hoe ernstig de zaak was, deelde hij mede, dat hij tot deze vergadering opgeroepen had Sir John Borthwick, broeder van de Lord van die naam, die provoost was van Lintlithgow en waarschijnlijk enig aandeel in dit spotachtig drama had. "Die ketter beweert, zei hij, dat de paus niet meer gezag heeft dan de andere bisschoppen; dat zijn aflaten tot niets anders dienstig zijn dan om het

volk te bedriegen, dat de geestelijke orden moeten worden afgeschaft, dat al de geestelijken kunnen trouwen; eindelijk, dat de Schotten, door hun geestelijkheid verblind, het was geloof niet belijden. Hij leest en verspreidt het nieuwe Testament in het Engels, en verschillende geschriften van Melancton, Oecolampadius en Erasmus, en weigert zich aan de pauselijke stoel te onderwerpen."

Borthwick, in plaats van naar St. Andrew te gaan, vertrok in allerijl naar Engeland, en werd daar, goed ontvangen door Hendrik VIII, die hem later benoemde tot een van zijn commissarissen bij de vorsten van Duitsland. Maar al kon Beaton het lam niet naar de slachtbank brengen, zo wist hij toch een middel te vinden om zich van de vacht meester te maken.

Op 28 Mei werd de verbeurdverklaring van de bezittingen van Sir John uitgesproken, en hij in beeltenis verbrand te St. Andrew, en twee dagen later te Edinburg. De vlammen deerden hem niet veel, maar ze gaven ten minste enige betekenis aan de rode van de kardinaal.

Onder de bewerking van de kardinaal had de koning zich opnieuw naar de zijde van Rome gekeerd. Die lichtzinnige, opvliegende, onstuimige, beginselloze vorst draaide met alle winden, en veranderde van gevoelens en van wil op een woord van degenen die hem omringden. Hij had geld nodig, en dat zou hij aangenomen hebben van de een partij zowel als van de andere, van de edelen evenzeer als van de priesters; maar de laatste waren meer doortastend, meer bekwaam om de kronen, die hij nodig had, los te krijgen. "Zij liggen altijd aan het oor van de koning te blazen," zei Sadler, een van de gezanten van Hendrik VIII.

Sir James Hamilton, zijn tesorier, lag aan het linkeroor, en Beaton de kardinaal aan zijn rechter. De tesorier had toen van de kardinaal belangrijke sommen voor de koning ontvangen, en Jakobus, door zulk een bewijsvoering overgehaald, verklaarde zich tegen de vrienden van de Hervorming met dezelfde toorn, die hij vroeger tegenover zijn prelaten geopenbaard had. Sir James Hamilton, broeder van de graaf van Arran, een man van een niet fatsoenlijk karakter, een wreedaard en moordenaar van de graaf van Lennox, werd toen op bevel van de koning bekleed met een waardigheid, gelijk staande met die van inquisiteur.

"Ik gelast u, zei Jakobus, al degenen die verdacht zijn van ketterij, te vatten en na een onderzoek hun de straffen op te leggen, die ze hebben verdiend."

In het vuur van zijn papistische ijver riep hij uit: "Niemand van die soort zal genade bij mij vinden, al was het ook mijn zoon, indien het bewezen werd dat hij onder de schuldigen behoorde. Door dit woord werden velen verschrikt. Er moest een hof van inquisitie zijn, en reeds maakte Hamilton daartoe alles gereed. Maar onverwachts werd hij zelf gezet de gevangenen, waarin hij de vrienden van de Hervorming wilde opsluiten. Terecht of ten onrechte van Verraad beschuldigd, zelfs van een samenzwering tegen het leven van de koning, werd hij gevat, en Jakobus die woedend op hem was, liet hem in Augustus 1540 ter dood brengen.

Jakobus sprak van zijn zoon; hij had er werkelijk een, maar deze had de leeftijd niet bereikt om hem enige vrees in te boezemen voor hetgeen hij ketterij noemde. Het kind was geboren op 22 Mei 1540, en had evenals zijn vader de naam van Jakobus ontvangen. "Hij is schoon en beminnelijk," schreef hij aan zijn oom Hendrik VIII, en zal ons in het rijk opvolgen." Daar hij zeer trots was op die zoon en een erfgenaam in hem zag, meende hij zijn troon meer dan ooit bevestigd te zijn, en begon hij de edelen te verachten. "Zij zullen, zei hij niets meer tegen mijn huis durven ondernemen."

Op 28 Mei werd het kind gedoopt, en de volgende dag ging de koning op reis.

Niemand wist, waaraan dit plotseling vertrek was toe te schrijven. Sommigen zeiden dat hij naar Frankrijk ging, andere naar Ierland, waar de voornaamste mannen, zo ze men, hem tot koning begeerden. "Ik wil alleen de eilanden bezoeken, om daar alles op een goede voet te brengen," schreef hij aan Hendrik. De kardinaal en de prelaten besloten van zijn afwezigheid gebruik te maken. De koning toonde kwalijk gezind te zijn jegens de edelen; allen dus die met betrekking tot de leer verdacht waren, moesten uit de weg worden geruimd.

Maar een wijs man, Jakobus Kirkealdy van Grange, Lord tesorier, van dit plan gehoord hebbende, gaf de koning daarvan bericht, en stelde hem al de ellende voor, waaraan hij zich blootstelde, als hij de hand leende aan deze samenzwering. Jakobus keerde nu plotseling weer om, en was zeer vertoornd over dit in zijn afwezigheid gesmeed complot. De kardinaal, vergezeld van veel bisschoppen, kwam op het paleis van Holyrood om hem te verwelkomen, en bood hem een papier aan, waarop de namen vermeld stonden van de edelen, die van ketterij verdacht werden, en van wie men wel deed zich te ontdoen. Hij wees zelfs op het voordeel, dat daaruit voor de kroon zou voortvloeien.

Jakobus antwoordde met heftigheid: "Gaat heen, valse vromen die gij zijt. Doet uw plichten, brengt een Hervorming in uw eigen leven; wees geen werktuigen tot tweedracht tussen mijn adel en mij; anders, ik neem God tot getuige, zal ik u door harde kastijdingen Hervormen."

De prelaten, over deze toespraak verbaasd, gingen onthutst heen en zagen voor enige tijd van hun voornemen af.

Een tweede zoon werd Jakobus geboren in de stad Stirling, in April 1541, en vermeerde zijn blijdschap en hoogmoed. Toch werd zijn geluk dikwijls verstoord. Een zekere soort mensen trachtte hem onophoudelijk te bedriegen. Het waren hatelijke verklikkers, die deze of gene van zijn graven, baronnen en andere van zijn onderdanen bij hem aanklaagden als samenzweerders tegen zijn leven, en die hem daardoor veel vrees op de hals haalden. Aan de andere kant werd hij door enige van zijn gunstelingen meegesleept tot misdadige handelingen. Hij betaalde zijn gebreken duur en werd met zijn eigen misdaden gestraft. Dikwijls was hij somber en dromerig gestemd.

Thomas Scott van Pitgorno, een hoveling die zijn gunst had genoten, en door hem benoemd was tot Lord van Lefries, daarna in een hoge rechterlijke betrekking geplaatst, had zich aan verschillende misdrijven schuldig gemaakt; onder andere werd hij beschuldigd mensen, die van Lutheranisme verdacht waren, beroofd te hebben, en er werd bijgevoegd, dat de koning daarvan ook genoten had. Die beide ongelukkigen werden door wroeging gekweld.

Op een zekere nacht dat Jakobus te Linlithgow was, verbeeldde hij zich dat Scott tot hem kwam, omringd van een gezelschap duivelen, en met een holle stem tot hem zeide: "Wee de dag, waarop ik u heb leren kennen en bij u in dienst ben gekomen; tegen God, tegen zijn dienstknechten, tegen de gerechtigheid ben ik uw minister geweest; daarom ben ik thans aan de helse pijniging overgegeven."

De koning ontwaakte verschrikt. Met luide stem riep hij om licht, het was middernacht, liet allen die in het paleis waren uit hun bed komen, en sprak: "Thomas Scott is dood! hij is mij verschenen," en hij verhaalde hun zijn afgrijselijke droom. In die zelfden nacht verkeerde Thomas, die toen in Edinburg was, in grote angst. "Ik ben verdoemd," sprak hij, "ik ben verdoemd; dat is het rechtvaardig oordeel Gods! *Justi Dei judicia conderunatus sum.*" Hij stierf te midden van zijn kwellingen.

De volgende morgen vernam Jakobus dit sterfgeval, en werd daardoor nog meer ontsteld. Dit wordt door de kroniek en geschiedschrijvers van Schotland verhaald. Het is niet te ontkennen, dat het verwonderlijk is, maar er zijn nog vreemdsoortiger dingen van die aard gezien.

Jakobus had nog andere redenen om beangst te zijn. In zijn slapeloze nachten was hij onrustig, somber en ontroerd, en zelfs het daglicht was niet in staat de inwendige duisternis bij hem te verdrijven. De doodstraf van Hamilton, die hij op grond van oenig vermoeden, in haast had laten voltrekken, beangstigde hem dikwijls. Die ongelukkige edelman had voor de vorst alles gedaan wat deze wilde, en nu vroeg hij zichzelf af, of hij wel gedaan had met zich van zulk een getrouwen secretaris te ontdoen. Misschien was hij onschuldig. Misschien was hij belasterd.

Op een zekere nacht toen Jakobus te Linlithgow was, zag hij Hamilton in de droom, met een zwaard in de hand naar hem toekomen en hem de rechter en daarna de linkerhand afhouden, waarop hij zeide: "Ziedaar, neem dat aan; weldra zult ge het loon betalen voor al uw goddeloosheid, en het leven verliezen." Jakobus ontwaakte sidderende, en vroeg zichzelf af wat die droom betekende; zijn verbeelding was daardoor ontsteld. Hij peinsde over dit vreemde visioen, en verwachtte dat hem het een of ander groot ongeluk zou overkomen. In die toestand ontving hij een tijding uit Stirling, waarbij hem bericht werd, dat zijn zoon Arthur overleden was; kort daarop kwam er een andere tijding uit St. Andrew, waarin hem werd gemeld dat zijn zoon Jakobus ontslapen was. Die twee jonge prinses, zijn hoop, zijn blijdschap en zijn roem, waren niet meer. Op vier en twintig uren afstand van elkaar, andere zeggen op hetzelfde uur, werden ze hem ontrukkt. Toen begreep hij zijn droom: zijn twee armen waren afgehouden; nu bleef hem niets meer over dan zijn eigen leven te verliezen, en alles zou gedaan zijn. Niets was in staat die aan losbandigheid en aan vervolging schuldigen vorst afleiding te verschaffen; niets kon zijn smart lenigen. Zijn hart was gebroken, zijn geest was verward.

Hij sloot zich op, en de enige die hij wilde zien, was zijnd moeder. Ongelukkige vader! ongelukkige vorst! De koningin weduwe deed alles wat in haar vermogen was om haar zoon en haar schoondochter te troosten. "Ik laat hem nooit alleen, schreef ze aan haar broeder Hendrik VIII op 12 Mei 1541, ik houd hem altijd gezelschap." Het schijnt dat die grote droefheid bij de koning natuurlijke genegenheden deed ontwaken. Hij schreef aan zijn oom dat hij graag zou zien, dat de meest volkomen welwillendheid, vriendschap en vrede tussen hen tot stand kwam.

Terwijl Jakobus met niets anders dan met zijn angst zich bezig hield, maakte de leer van de Hervorming voortgang, en als haar slechts vrijheid gegeven werd, scheen ze spoedig in Schotland te zullen moeten zegevieren. Een grote menigte lieden uit het volk, hetzij op het land, hetzij in de steden, hielden meer of min geheime bijeenkomsten, waar het woord Gods gelezen en zelfs verklaard werd. Veel voorname personen hadden in 1540 de leer des Evangelies aangenomen. De graven van Errol en van Glencairn, de Lords Ruthven, Kilmaurs en hun kinderen; Sir David Lindsay, Sir James Sandislands, Melville van Raith, en een groot aantal andere invloedrijke personen schenen uit oprechte overtuiging het Evangelie te zijn toegedaan.

Hendrik VIII, van het een en ander onderricht, meende daarvan gebruik te moeten maken. Hij had zich vast in het hoofd geprent, dat hij de koning van Schotland moest overhalen zijn land van Rome onafhankelijk te maken, en daar Jakobus zijn neef was,

wanhoopte hij geenszins aan de uitslag. In 1535 had hij Barlow tot hem gezonden met boeken, die tegen het gezag des pausen schreven; de zaak was toen mislukt. Daarop had hij tot Jakobus, die toen nog ongehuwd was, Lord Howard gezonden, om hem de hand van zijn dochter Maria aan te bieden en met haar het vooruitzicht op de troon van Engeland, als hij de koninklijke oppermacht in de kerk erkende. nieuwe tegenspoed. In 1540 had Hendrik Sir Ralph Sadler gelast om Jakobus de voordelen, die hij genieten zou van een Hervorming, uiteen te zetten, en hem een onderhoud aan te bieden. Om de invloed van de kardinaal tegen te gaan, bood Sadler de koning van Schotland brieven aan van die prelaat aan de paus, die door de Engelsen onderschept waren, en waaruit bleek dat Beaton de staat wilde ondergeschikt maken aan de Roomse kerk. De vorst antwoordde glimlachende, dat de kardinaal hem die brieven reeds had laten lezen.

Al de pogingen van de Engelsen gezant waren vruchteloos gebleven. In de grond van de zaak was het doel dat Beaton beoogde niets anders dan de val van Hendrik VIII, en om dit doel beter te bereiken, streefde hij er naar legaat "latere te worden. waardoor hij in Schotland een buitengewone macht zou bekomen, die hij werkelijk verkreeg. Hij deed alles wat in zijn vermogen was, om het vroeger door de paus ontworpen verbond tegen Engeland tot stand te brengen. De Engelse raad van het Noorden (the Council of the North) schreef aan Cromwell: "De kardinaal denkt eerstdaags een reis te maken naar Rome, en het schijnt naar de hierbij gevoegde brief, die gevonden is op een te Bamborough gestrand schip, dat de Schotten iets geheimzinnigs smeden met hun bondgenoten.

Hendrik door deze tijding verontrust, liet bij zijn neef nieuwe pogingen aanwenden. Zijn gezanten beloofden aan Jakobus, dat als hij zich naar York begaf, om met zijn oom te spreken, dit voor hem de gelukkigste gevolgen zou hebben, en hem het meest besliste bewijs zou geven van de liefde, welke koning Hendrik voor hem koesterde. Het schijnt zelfs, dat een hunner, zinspelende op de zwakke gezondheid van prins Eduard, aan Jakobus van Stuart het vooruitzicht voorspiegelde op de kroon van Engeland, en Maria en Elisabeth geheel en al voorbij zag. De edelen van Schotland, de natuurlijke vijanden van de priesters, drongen er bij de koning op aan, dat hij zich met zijn oom verstaan zou.

Er werden artikelen opgesteld in het begin van December 1541, door de commissarissen van Schotland en van Engeland. Deze behelsden, dat koning Jakobus een ontmoeting zou hebben met zijn waarden oom, de koning van Engeland, op 15 Januari 1542, in de stad York, tot onderlinge medelingen, ten doel hebbende hun hartelijke liefde aan te wakkeren, de banden des bloede nauwer toe te halen en de voorspoed van de beide rijken te bevorderen. Deze artikelen brachten Hendrik tot het toppunt van zijn wensen, en dadelijk nam hij de nodige maatregelen, om deze bijeenkomst een buitengewone plechtigheid en glans bij te zetten. De ontmoeting van de beide koningen maakte veel beweging in Schotland, en ook daar maakte men er zich voor gereed. Hendrik VIII vertrok naar York met hoop vervuld. Oom en neef zouden eindelijk elkaar ontmoeten, elkaar verstaan, en beiden zouden inzien, dat deze ontmoeting belangrijke gevolgen zou hebben. Nooit was Schotland zo na er aan toe om een Hervorming te hebben naar de wijze van Hendrik VIII.

Niemand die dit beter begreep dan Beaton. Wat hem bovenal verschrikte was, dat de macht van de Roomse kerk afgeschaft, en het Evangelie daarvoor in de plaats gesteld zou worden. Voor het eerst in zijn leven ondervond de kardinaal, dat men hem vóór was geweest en in behendigheid en invloed had overtroffen. Maar hij verloor de moed niet, en hij en al de lieden van zijn partij gingen met alle kracht aan het werk. Ze zaaiden haat tussen de koning en de edelen. Ze gebruikten alle middelen, die ze

slechts konden bedenken, om de koning van die noodlottige bijeenkomst terug te houden. Eerst zochten ze hem bang te maken. "Als gij naar York gaat, zei de kardinaal, maakt gij u verdacht bij de keizer, maakt gij u uw ouden bondgenoot, de koning van Frankrijk, tot vijand, haalt gij u de ongenade van de paus op de hals. In een woord (en dit was het wat Jakobus liet meest ongerust, gemaakt had) gij stelt u aan de grootste gevaren bloot. Die trouweloze koning zal u in Engeland gevangen houden, zoals dit vroeger met koning Jakobus I ook gebeurd is."

Jakobus antwoordde, dat hij zijn woord gegeven had, dat de koning hem verwachtte, dat als hij niet kwam, daarop een oorlog met Engeland zou volgen, en hij de middelen niet had om die te voeren. De kardinaal stond verbaasd over de onafhankelijkheid, die de koning aan de dag legde; zo iets was hij niet gewoon. Daar zijn bisschoppen en hij begrepen dat het gevaar allengs groter werd zagen ze in, dat er slechts één middel was om Jakobus op zijn besluit te doen terugkomen. Daar die vorst altijd gebrek aan geld had, trachtten ze hem door grote sommen geld te winnen.

Dit middel miste de uitwerking niet. Ze spraken hem dus opnieuw aan, en zeiden: "Sire, er is veel geld in Schotland, en dat kan gemakkelijk verkregen worden. Als de oorlog uitbreekt zullen de geestelijkheid u jaarlijks dertig duizend kronen geven, daarenboven zult gij er nog honderd duizend hebben van het verbeurd verklaren van de bezittingen van de ketters, indien gij slechts de vergunning wilt geven om een rechter tegenover hen aan te stellen, die wij u zullen noemen, en die voor zijn zaak zeer berekend is. zou gij die booswichten sparen? Lezen ze niet het Oude en het nieuwe Testament? Zijn ze niet in opstand tegen de paus en de koninklijke macht? Hebben ze niet door nieuwe en verfoeilijke dwalingen de kerken verontrust, de godsvrucht verwoest, de sinds zo veel eeuwen bestaande instellingen omvergeworpen? Zij, weigeren alle gehoorzaamheid en allen eerbied aan de door God gewijde priesters. Maar er mag volstrekt niet gedraald worden."

Jakobus gaf toe: hij gaf aan de priesters de inquisitie, die ze verlangden, en zond eir James Lermouth, een van de officieren van zijn hof, naar zijn oom, om hem te verontschuldigen. Van al de aarzelingen van Jakobus was deze de gevaarlijkste.

ELFDE HOOFDSTUK.

Oorlog tussen Engeland en Schotland. Dood van Jakobus V. (1542.)

Het is ligt te begrijpen hoe woedend Hendrik VIII was, toen hij te York alleen bleef. Hij had met zijn neef een overeenkomst gemaakt, had Londen verlaten om een onderhoud met hem te hebben, grote toebereidselen gemaakt, zich naar het noorden begeven, en nu blijft die jonge man weg! De toorn, die zich van hem meester maakte, bracht hem buiten zichzelf. Zijn zuster, de moeder van Jakobus, was gestorven in het laatst van November 1541; maar al had ze geleefd, dan is het toch niet waarschijnlijk, dat haar invloed de woede van de koning zou bedaard hebben. Hij was verbitterd, niet alleen omdat zijn geliefkoosd plan mislukte op het ogenblik, dat hij dacht het tot stand te brengen, maar ook over de schandelijke belediging, die de koning van Schotland hem had aangedaan. Hij kon het niet verdragen, en zwoer zijn naam en zijn gedachtenis door een schitterende wraak van die smaad te zuiveren. Hij schreef aan Jakobus brieven met de krachtigste verwijtingen en de geweldigste bedreigingen. "Ik heb nog, zei hij, dezelfde roede in handen, waarmee uw vader gekastijd is!" Die roede

was de hertog van Norfolk, die als graaf van Surrey, te Flodden, waar Jakobus IV gesneuveld was, het bevel gevoerd had. Hendrik gaf dadelijk verlof om zeeroverijen te plegen en invallen op de kusten van Schotland te doen; maar die zeerovers en die benden waren slechts de voorlopers van de kastijdingen, die hij hem toedacht.

Jakobus verschrikte, en daar hij om zijn prelaten te behagen zijn belofte niet gehouden had, eiste hij dat ze de kosten Van de oorlog zouden dragen. Hij zei hun, dat ze oorzaak waren dat hij in oorlog kwam met de koning van Engeland, en nu vroeg hij hun de toelagen, die ze hadden beloofd. "Als gij ze mij niet geeft, voegde hij er bij, zal ik mij verstaan met mijn oom, en aan zijn verlangen voldoen."

Door die bedreiging werden de prelaten bevreesd; ze zouden liever naar de hel gegaan zijn. Wat zou men in Frankrijk zeggen? wat zou de paus zeggen? dacht de kardinaal. De bisschoppen beloofden bergen van goud. Na daarover beraadslaagd te hebben, kwamen ze overeen de koning jaarlijks 50.000 kronen te geven, zoolang de oorlog zou duren. Ze voegden er bij, dat hun dienstknechten en andere van hen afhankelijke personen, die vrij van de dienst waren, de wapenen zouden opvatten.

Die beloften vervulden het hart van de jongen en onvoorzichtige vorst met gerustheid en hoogmoed. Er werden troepen naar Jedborough en naar Kelso gezonden, en men hoorde de priesters en hun gehele partij snoeven op hun rijkdom en hun zaagt, en niet anders spieken dan van hun zegepraal; ze waren gek van blijdschap, en verbeeldden zich reeds Engeland onder de heerschappij van de paus terug te brengen. Voor een ogenblik scheen het alsof ze geen ongelijk hadden. Het parlement van Engeland was niet zo vlug geweest als de geestelijkheid in Schotland, en had, het oor gesloten toen Hendrik VIII om geld vroeg; en daardoor waren de voorbereidselen tot de oorlog vertraagd. Toch waren er enige troepen op de grenzen; deze vatten het voornemen op om zich van Jedborough meester te maken.

De graaf van Angus en Sir George Douglas, zijn broeder, sinds verscheiden jaren uit Schotland verbannen, voegden zich bij deze krijgslieden, ten getale van vier duizend man. Maar de Schotten hadden hun maatregelen genomen. Lord Huntley, aan het hoofd van een aanzienlijke legerafdeling ontmoette de Engelse troepen op 24 Augustus te Haliden. Het gevecht was reeds begonnen, toen een andere troep Schotten verscheen. De Engelsen, ziende dat ze ingesloten zouden worden, trokken af. Er waren weinige doden, maar veel gevangenen.

De vreugde van de prelaten en priesters kende toen geen grenzen meer. Ze moedigden de koning aan; ze beroemden zich alsof ze in eigen persoon een overwinning behaald hadden. In de paleizen van de bisschoppen, in de woningen van de priesters, in de kloosters van de monniken, overal hoorde men zegekreten. "Alles is het onze, zeiden zij; al die mensen zijn niet anders dan ketters; al zouden wij slechts duizend in getal zijn, en ze tien duizend, zo zouden ze ons toch niet durven aanvallen. Frankrijk zal aan de een kant in Engeland komen, en wij aan de andere; dat rijk zal dan ook binnen het jaar veroverd zijn.

Niettegenstaande zijn onvoorzichtigheid gaf Jakobus zich niet aan die dwaze hersenschimmen over. Hij wist dat Hendrik VIII sterker was dan hij; de slag, die de toorn van zijn oom hem gegeven had, deed hem van de linkerzijde naar de rechter overhellen. Hij wilde van het geringe voordeel te Haliden behaald, gebruik maken, om zich met Engeland te verzoenen. De vervolging hield in Schotland op, de vrijheid van geweten werd meer ruim verleend. Daags na het gevecht, toen hij de uitslag daarvan nog niet wist, had hij reeds aan Hendrik geschreven en hem paspoorten gevraagd voor zijn gevolmachtigden.

Op 1 September schreef hij hem opnieuw: "Ik verzeker u, waarde oom, zei hij, dat er in ons rijk geen geestelijke of geen leek is, die in onze gunst en onze vriendschap jegens u enige verandering kan brengen. Maar Hendrik was zo goed niet gezind; de smaad van York woog hem zwaar op het hart, en hij was bedacht daarop wraak te nemen. Hij verbood de gezanten van zijn neef verder dan die stad te komen. In die tussentijd bracht hij allerlei ammunitie en in grotera getale bijeen. Hij bracht een leger op de been, zoals Schotland er sinds lang geen voor zijn poorten gezien had, en gaf het bevel daarover aan die graaf van Norfolk, die thans de zoon moest verslaan, zoals hij de vader verslagen had.

De koning van Engeland wilde ook koning van Schotland zijn, en verlangde dat geheel Groot-Brittannië onder de zelfden vorst stond. Die droom zou eenmaal verwezenlijk worden, maar met dit grote onderscheid, dat niet de koning van Engeland koning van Schotland, maar de koning van Schotland koning van Engeland zou worden. In de staatspapieren vinden wij de volgende depeche, van de geheime raad van Engeland aan de aartsbisschop van York: "Verlangende de rechten van zijn majesteit op het koninkrijk Schotland vollediger en duidelijker blootgelegd te zien voor de gehele wereld, opdat de rechtvaardigheid van onze twist en onze eis krachtig aan het licht trede, hebben wij zekere geleerden aangewezen, om zich daarmee bezig te houden. En dewijl wij ons herinneren, dat Uw Hoogheid in vroeger tijd iets over dit onderwerp gemaakt heeft, verzoeken wij u onderzoek te laten doen naar al uw oude registers en andere stukken, waarin de rechten van zijn majesteit op het koninkrijk van het Noorden zouden kunnen voorkomen. Gij zult ons met die stukken bekend maken, en tevens zult ge ons aanwijzen welke de oude charters en gedenkstukken zijn, die gij met dat doel onderzocht hebt." Het niet afleggen van het beloofde bezoek moest Jakobus de kroon kosten. Had de koning van Engeland zich eenmaal van Schotland meester gemaakt, door zijn soldaten natuurlijk meer dan door zijn charters en gedenktekenen, dan zou hij het pausdom er uit verbannen, en zijn bisschoppen, maar vooral zijn pausdom daarvoor in de plaats stellen.

Hendrik zond een manifest in het licht, waarin hij verklaarde dat zijn neef de aanvaller was geweest. Hij eiste voor de Tudors de kroon van de Stuarts. Hij voelde daarbij altijd de wonde, die hij te York ontvangen had, en de wraak, die hij daarover dacht te nemen, moest gedenkwaardig, revolutionair en wreed zijn. Zo zwak als, de neef was, zoveel geestkracht had de oom, en toen Jakobus nog zeer naïef schreef: "Ik heb u lief," antwoordde Hendrik trots: "Ik haat u."

Norfolk, die vurig verlangde weerwraak te nemen voor de aftocht van Haliden, besloot een inval in Schotland te doen, voordat het ganse leger bijeen was. Hij vertrok van Berwick, in het noordoosten van Engeland, verwoestte de velden, nam verscheiden onbelangrijke plaatsen, haalde zich enige kwade kansen op de hals, kondigde aan dat hij zeer spoedig in Edinburg zou zijn, en keerde acht of tien dagen later terug, nadat hij de borders was overgetrokken. Het was slechts een bezoek zonder complimenten, om het grote officiële aan te kondigen.

Intussen maakte Jakobus zich gereed dit bezoek ridderlijk te ontvangen, en bracht zijn leger voor Edinburg bijeen. Hij had daar ongeveer twintig duizend man, daarenboven tien duizend op de grenzen, onder bevel van graaf Huntley. Maar er was tweedracht onder de troepen. Sommigen die geen liefhebbers waren van de oude leer, verlangden bovenal het ijzeren juk van die kardinaal af te schudden; andere, die gehecht waren aan de Douglassen en Angussen, die in het Engelse leger waren, dachten er weinig aan om tegen hen te vechten; weerom andere, die gevoelden dat het Schotse leger zwakker was, drongen er voortdurend op aan, dat er alleen een verdedigende houding zou

worden ingenomen. Plotseling vernamen de te Fala zich bevindende Schotten, dat de Engelsen gebrek aan mondbehoefden hadden en naar de Tweed terugtrokken. De zo gemakkelijk op te winden Jakobus verzamelde daarop zijn Lords en riep: "Voorwaarts, volgt mij naar Engeland."

Maar zijn woorden werden met een dodelijk stilzwijgen beantwoord. "Wij zijn bereid, Sire, antwoordden hem enige edelen, ons leven en onze bezittingen prijs te geven tot verdediging van uw persoon en uw rijk, maar wij kunnen geen voldoende redenen vinden om Engeland aan te vallen. Onze mondbehoefden zijn uitgeput, onze paarden zijn afgemat, en wat ons betreft, het is zo lang geleden, dat wij onze woningen hebben verlaten, dat het tijd wordt daarheen terug te keren."

Jakobus verborg zijn wrevel; hij nam zelfs de schijn aan alsof hij de voorzichtigheid van de edelen goedkeurde. Maar hij sidderde nu hij zag, dat zijn koninklijk gezag door zijn onderdanen met voeten vertreden werd. Hij was geen meester meer. Zijn onderwerping aan de priesters was zijn ondergang geweest. De edelen en de mannen uit het volk, in plaats van op de Engelsen los te gaan, keerden werkelijk naar hun woningen terug, en de eenzame bijna verlaten koning kwam, verteerd door een verdriet, dat hem allengs ondermijnde, in Edinburg terug.

Het was 2 of 3 November. Dadelijk riep hij een raad in het paleis van Holyrood bijeen; maar daar hij togen de edelen verbitterd was, riep hij daartoe alleen op de bisschoppen, de priesters, hunne

aanhangers, allen die er werk van maakten, de hartstogen, van de vorst te dienen, en geen ander doel hadden dan de geestelijkheid te doen zegevieren. Toen ze bemerkten hoe neerslachtig Jakobus was, en hoe woedend jegens de edelen, zeiden ze tot elkaar, dat het ogenblik gekomen was om met hun vijanden een einde te maken. Dit, dachten zij, zou hun niet moeilijk vallen. De door de publieke opinie geschandvlekte mannen bekommerden er zich niet over wanneer ze geen bewijzen voor hun aantijgingen konden vinden; de enige moeite, die ze zich gaven, was dat ze de onschuldigen elk middel benamen om zich te rechtvaardigen. Ze meenden dat het op dit ogenblik om gehoor te bekomen voldoende was, de een of andere edele van ketterij te beschuldigen, en als getuigen zekere door hen betaalde eerloze mensen te doen optreden. Als een enig man trachtten ze dus de koning tegen de Hervorming en haar vrienden op te hitsen. Onder de leken onderscheidde zich Olivier Synclair, onder de geestelijken Beaton.

"De kardinaal en de priesters, zegt men, wierpen met alle kracht brandhout in het vuur. Ze maakten een lijst op, bevattende de namen van al degenen, van wie ze zich wilden ontdoen. Daarop stonden de namen van ongeveer honderd edelen, waaronder Lord Hamilton, na de koning de eerste persoon in het rijk, de graven van Cassilis, Glencairn, van Marshall en andere edelen, allen goed gezind jegens het woord van God. Daaruit blijkt welke vorderingen de Hervorming reeds in Schotland gemaakt had. Wel waren de meesten van die verdachten geen besliste Evangelische mannen, maar ze hielden toch daartoe over. Jakobus had reeds eenmaal geweigerd zulk een lijst aan te nemen.

Maar nu was het anders; hij nam ze dadelijk aan, en gaf de prelaten zijn spijt te kennen, dat hij zoolang hun raadgevingen in de wind geslagen had. "Ik zie nu duidelijk, zei hij, dat gij gelijk hebt, de edelen bekommeren zich niet om mijn eer noch om de voortdoring van mijn regering; ze hebben geen mijl willen gaan om mijn vijanden te vervolgen. Stelt mij in staat, om zonder dat ze er deel aan hebben, een inval in Engeland te doen, waarvan ik alleen de eer heb, en ik verenig mij voor altijd met u."

De blijdschap van de kardinaal en de zijn kende geen grenzen; ze wensten elkaar geluk; ze klaptten in de handen; het was gewonnen spel; ze beloofden elkaar naarstigheid, geheimhouding en trouw. Toch ontmoetten ze enige moeilijkheden; de koning verlangde vóór alles een inval, en hij wenste tot de edelen te zeggen "Daar waar gij teruggedeinsd zijt, ben ik vooruitgegaan, en heb ik overwonnen." Wat moest er dus gedaan worden om de onderneming te doen gelukken? Men besloot tot slagveld te kiezen niet het oosten, de kant van Berwick, waar de krachten van Hendrik VIII waren, maar het noordwestelijk gedeelte, dat ontbloot, zonder leger en bijna zonder garnizoen was. Carlisle zou spoedig zijn genomen, en Jakobus zou tegelijk op zijn edelen en op de koning van Engeland de zege behalen.

Hij stelde het grootste belang in dit wapenfeit. De koninklijke banier werd heimelijk voorgebracht. Brieven werden gericht aan mannen naar de keus van de priesters, om zich op die dag en op die plaats te bevinden, ten einde daar de koning te ontmoeten. De bisschoppen namen de onkosten van de zaak voor hun rekening. De kardinaal en de graaf van Arran begaven zich, om de vijand in verwarring te brengen, naar het Oosten, alsof de Schotten zich voorstelden daar de grenzen over te trekken, waar vroeger meermalen gevechten tussen de Schotten en Engelsen geleverd waren. De koning was zeer tevreden over al die voorbereidselen; hij twijfelde niet aan de goeden uitslag; hij nam dan ook de noodlottige, door de kardinaal hem aangeboden lijst aan, en stak die in zijn zak. Dadelijk na zijn zegepraal en te midden van zijn roem zouden al de verdachten gevangen genomen en terechtgesteld worden; de Hervorming zou worden uitgedoofd, en Rome ganselijk regeren. Alles moest op de incest geheime wijze geschieden.

De nacht, die de voor de tocht bepaalden dag voorafging, sliep Jakobus te Lochmaben, waar een koninklijk kasteel was. Daar was hij geheel buiten gevaar, zo dicht mogelijk bij de heldendaden, waarvan hij al de eer wilde inoogsten. Van alle kanten kwamen troepen, zonder dat ze wisten, wat men met hen wilde uitvoeren. Op de bepaalden dag, 's middernachts worden de trompetten geblazen, de compagnieën worden samengesteld, en er wordt bevel gegeven om op te rukken, "achter de koning," die men meende dat bij de expeditie was. Bij het aanbreken van de dag neemt de veldtocht, die Schotland in de wrede handen van de kardinaal moet leveren, een aanvang. De Schotten naderen het Engelse grondgebied, ze trekken het water over zonder tegenstand te ontmoeten, steken de huizen en korenvelden die ze ontmoeten, in brand, en de arme landbouwers, plotseling uit de slaap opgeschrikt, zien tot hun grote verbazing voor zich een leger van tien duizend man en vlammen, die van alle kanten opgaan. Ze beven eerst van schrik, en worden daarna wanhopig; ze vragen zichzelf af hoe dit leger zo heeft kunnen voortrukken, zonder dat ze er iets van bemerkten hebben. Van waar komt het? Waar gaat het van uit? Komt het uit de afgrond van de hel?

En werkelijk was alles bij deze expeditie buitengewoon; de Schotten zelf wisten niet, onder wiens bevel ze stonden. Lord. Maxwell, de bewaarder van de westerse markten" was tegenwoordig, en hem kwam die betrekking natuurlijk toe; maar noch hij, noch de troepen, wisten iets daarvan. Ten tien ure heeft er een toneelkunstgreep plaats. Daar de Schotten zich, op Engels grondgebied te Solway bevonden, wordt de trompet geblazen, het leger houdt stand; de koninklijke banier wordt opgeheven en wappert in het midden. De ellendige Olivier Synclair klimt op een soort van schild, gevormd uit de lanssen, die enige soldaten op hun schouders droegen. Hij vertoont brieven, die hem door de koning zijn ter hand gesteld. De vorst namelijk, menende dat die lage hoveling een groot veldheer was, had hem tot opperbevelhebber benoemd. De brieven

werden aan het leger voorgelezen, en de gunsteling liet zich uitroepen tot luitenant generaal, met bevel om hem evenals de koning te gehoorzamen. Volgens het beweren van de hovelingen was dit plaatsnemen van Synclair aan het hoofd van de troepen de waarborg van een onfeilbare overwinning. Jakobus wilde zich aan geen van zijn edelen toevertrouwen; niemand van hun mocht de eer van deze veldtocht hebben, het moest een heldendaad van Jakobus zijn, wie het opperbevel toekwam. Maxwell was bij die plechtigheid tegenwoordig; hij zag en hoorde alles; hij stond verbaasd, dacht veel, maar zei niets.

De andere Lords, die er bij waren, deden hetzelfde. Naauwelijks was deze proclamatie gelezen, of er kwam murmuring, ontmoediging en wanorde in het leger. Tegelijkertijd vatten de Engelsen in allerlei de wapenen op: er waren er tien in een groep, twintig in een andere; Carlisle sloot haar poorten, en weldra verschenen ongeveer vijf honderd ruiters op de naburige hoogten, met het doel om de kracht van de Schotten te meten. Deze meenden dat dit de voorhoede was van het leger van de hertog van Norfolk, en door een panische schrik bevangen, verbraken velen de gelederen; sommigen wilden vechten, andere wilden vluchten; er was niets anders dan wanorde en verwarring. Ze raakten verspreid en vluchtten in alle richtingen. Lord Maxwell, die van het eerste ogenblik af het einde van die dwaze zaak gezien had, was van het paard gestegen, en sprak met enige vrienden.

"Stijg te paard en red u," spraken dezen. "Nee, antwoordde hij, ik geef mij liever over in de hand van God, die mij zenden zal waar Hij wil, dan dat ik naar de mijn terugkeer, om daar opgehangen te worden. De Schotten, zowel ruiters als voetknechten, wierpen hun wapenen weg en namen in allerlei de vlucht. Een groot aantal werd gevangen genomen door de troepen van Hendrik VIII; enige werden door Schotse avonturiers opgevangen en aan de Engelsen verkocht. De soldaten van Jakobus hadden zozeer de moed verloren, dat zij, die niet in de handen van de mannen vielen, in de huizen liepen en zich aan de vrouwen overgaven. Men moest de rivier oversteken, het water was hoog en de rivier diep; velen verdronken en velen van hen die aan het water ontkwamen, zonken in de moerassen. Olivier Synclair, die zeer moedig vluchtte, werd gevat zonder een enkelen slag geleverd te hebben. Men zag de meest beroemde edelen van Schotland, de graven van Cassilis, van Glencairn, de Lords Sommerville, Grey en Oliphant hun wapenen overgeven. Maxwell trof ook het lot, dat hij begeerd had. Die Lords en edellieden werden naar Londen gebracht en in de Tower opgesloten. T

wee dagen later beval Hendrik, dat ze Londen te voet rondgeleid zouden worden en also ten schouwspel voorgesteld aan het volk, evenals de gevangenen, die de zegepraal van de Romeinse generaals verkondigden. Aan het paleis gekomen, werden ze daar ontvangen door de Lord kanselier, die hun veel verwijtingen deed, en hen beschuldigde de traktaten geschonden te hebben, terwijl hij de goedheid en barmhartigheid van Hendrik prees, die hen in verschillende huizen plaatste.

Tijdens het gevecht, als men dit woord daarvoor gebruiken mag, was Jakobus, die zich wel gewacht had daaraan deel te nemen, verborgen gebleven in zijn kasteel van Lochmaben, in het noordoosten van Dumfries. Daar wachtte hij op de uitslag van de beruchte expeditie, die zijn roem moest bevestigen. Hij rekende er op met de eerste slag Carlisle te nemen, dat op enige mijlen afstand van de grenzen lag, dat vroeger een van de voornaamste militaire posten van de Romeinen was, waar destijds de muur van Hadrianus uitliep, en dat meer dan eens belegerd en ingenomen was.

Van daar hoopte hij te York te komen, en zijn waarden oom een gewapend bezoek te brengen. Hij wachtte op de tijding van zijn zegepraal, toen vluchtelingen hem de volkomen aftocht van zijn leger kwamen bekend maken. Door verbazing en vrees

overstelpst kon hij nauwelijks enige woord te uitspreken. Het was nacht toen hij zijn nederlaag vernam, en daar hij zich niet voordat de dag aanbrak op weinig bekende en slecht gebaande wegen durfde wagen, ging hij naar bed, maar zonder de minste rust te vinden, zijn droefheid was grenzeloos; hij leed vreselijke angsten, kon nauwelijks ademhalen en liet van tijd tot tijd enig geschreeuw horen.

De wijze, waarop zijn onwaardige gunsteling zijn verwachting had teleurgesteld, de nederlaag, de vlucht van die valse held, grepen hem evenzeer aan als de overwinning van de Engelsen. Hij sprong uit zijn bed, liep zijn kamer op en neer, en riep uit: "Ach! is Olivier gevlucht? Is Olivier gevangen genomen? Is Olivier gevlucht?" Hij was door een soort van beroerte aangetast. Het voortdurend denken aan die buitengewone nederlaag, aan het gedrag van de verachtelijke man, op wie hij zijn hoop gesteld had, maakte hem enigermate gevoelloos, en tot zijn dood toe, verkeerde hij in een langdurige en smartelijke zenuwspanning, waarbij hij niet ophield uit te roepen: "Ach, is Olivier gevlucht?"

De volgende morgen, 25 November 1542, keerde de koning naar Edinburg terug. Het kostte hem moeite in zijn prachtig paleis zijn schaamte te verbergen. Daar vernam hij iets, dat zijn smart nog vermeerde. Op 44 November waren daar twee gezanten van de hertog van Norfolk aangekomen met een brief voor de koning. De kardinaal had geantwoord, dat hij op de jacht was in het graafschap Fife, en tien dagen later, op een noodlottige dag van Solway, tegen de avond, toen de Engelse gezanten op hun terugtocht Dunbar naderde, was een hunner, J. Fonds, heraut van Somerset, door twee mannen aangevallen en vermoord. Dit vernam Jakobus bij zijn terugkomst, en hij was er over verslagen. Daardoor kon de reeds zo betreurenswaardige toestand grotelijks verergerd worden. Niettegenstaande de treurigen toestand, waarin hij verkeerde, schreef hij dadelijk aan zijn oom: "Wees verzekerd, dat de straf evenredig zal zijn aan de misdaad, en dat geen van de thans levende vorsten meer dan wij bedroefd zou zijn als deze daad ongestraft bleef."

Hij bood aan gezanten en herauten te zenden om verklaring van deze schuldige daad te geven. Dit was waarschijnlijk de laatste brief die de koning schreef.

Jakobus had een pijnlijk onderhoud met de kardinaal gehad, die nu kon inzien tot welk een toestand zijn haat tegen de Hervorming en zijn heerszucht de koning en het rijk gebracht hadden. Toen Jakobus, die meende door het noodlot vervolgd te worden, weer alleen was, ging hij zijn schatten en kostbaarheden opsommen; daarop beschaamd, zwaarmoedig en bevreesd om zich aan iemand in de hoofdstad te vertonen, vertrok hij heimelijk naar het graafschap Fife, en bleef te Hallyards, waar hij met geestdrift ontvangen werd door mevrouw de Grange, een eerwaardige en vrome vrouw, wier man toen niet te huis was. Deze dame bemerkte aan de maaltijd dat de vorst in een sombere zwaarmoedigheid verkeerde; ze trachtte hem daarom te troosten en vermaande hem, zich met gelatenheid aan de wil Gods te onderwerpen.

"Mijn deel in deze wereld zal kort zijn, antwoordde Jakobus droevig, over veertien dagen zal ik er niet meer zijn."

Toen enige tijd daarna een van de officieren van zijn hof tot hem zeide: "Sire, het Kersfeest nadert, waar wenst uw majesteit dat feest te vieren?" antwoordde Jakobus met een verachtelijke glimlach: "Dat kan ik u niet zeggen, want op die dag zult gij geen meester en het rijk geen koning hebben."

Door die gedachte gekweld, begaf de koning zich naar het kasteel van Carwey, daarop naar zijn paleis van Falkland, waar hij zich te bed begaf. Het zou natuurlijk geweest zijn, dat hij naar Linlithgow ging, naar de koningin, die op het punt stond een kind ter

wereld te brengen; hij wilde liever ver van haar zijn. Kwade zeden sluiten het huiselijk geluk uit. Niets was er dat zijn aanstaande dood deed verwachten. Toch sprak Jakobus voortdurend: "Op die dag ben ik er niet meer." Zijn verwonderde en bedroefde hovelingen waren van oordeel, dat indien de koningin hem eeren zoon baarde, dit zo zeer begeerde geluk hem zou doen opleven; maar op 8 December beviel ze van een dochter, de beruchte Maria Stuart. Toen Jakobus had vernomen, dat de jonggeborene een dochter was, werd hij opnieuw in zijn verwachtingen teleurgesteld: hij wendde zich naar de muur, en keerde dus de rug toe aan degenen, welke hem die treurige tijding gebracht hadden. "De duivel hale haar! Dat zal eindigen zoals het begonnen is. Het rijk is met een vrouw begonnen en zal met een vrouw ondergaan. Foei!"

Hij zag zijn familie uitsterven, zijn kroon verloren gaan. Andere Stuarts hebben haar na Maria gedragen. Schotland en Engeland weten er ongelukkig iets van. Maar deze omstandigheid het niet bekomen van een zoon, in plaats van de twee die hij verloren had, was een nieuwe en laatste slag voor de ongelukkige Jakobus. Van de een smart verviel hij in de andere.

De kardinaal liet zich op het kasteel aandienen; zijn bezoek op dit ogenblik was natuurlijk; maar die heerszuchtige man verkeerde in de mening, dat de dood van de koning naderde, en nu kwam hij, niet om hem te troosten, maar om zijn positie te verzekeren. Daar de koning in de ernstige toestand waarin hij verkeerde, moeilijk horen kon, schreeuwde de prelaat hem in het oor: "Sire, gij moet orde stellen op de zaken van het rijk. Wie zal tijdens de minderjarigheid uwer dochter regeren?

Mijn diensten zijn u bekend, wat moet er gedaan worden? Zullen er niet vier regenten zijn, waarvan ik de voornaamste ben? Het gelukte de behendige prelaat een geschrift te doen opstellen, dat voor hem gunstig was. De koning was stervende. Maar het gebeurde te Solway kwam hem onophoudelijk voor de geest en verontrustte zijn laatste ogenblikken. "Foei, riep hij uit, is Olivier op de vlucht gegaan? Is Olivier gevangen genomen? Alles is verloren!"

Op 14 December 1542, in de ouderdom van twee en dertig jaren, zes dagen na de geboorte van Maria Stuart, gaf Jakobus V de geest. Toen hij uitgekled werd, werd de beruchte lijst van de ter dood veroordeelden in zijn zak gevonden. Wat zal daarvan nu komen?

Jakobus werd begraven te Holyrood, op 8 Januari, en de kardinaal, die hem op de noodlottige weg had gebracht, waar hij de dood moest vinden, leidde de plechtigheid. De vorst, in de kracht des levens weggenomen, stierf niet aan een ziekte, maar aan verbrijzeling des harten. De droefheid van de wereld baart de dood. Hij had verstand, maar het was weinig ontwikkeld; hij was matig in spijs en drank, maar reeds van zijn jeugd af had men hem met andere ongebondenheden laten kennis maken, waarvan hij niet terugkwam. Men kon hem in de strengste winter dag en nacht te paard zien zitten met het doel om de rovers in hun schuilplaatsen op te sporen, en de armen hadden bij hem gemakkelijk toegang. Maar daar hij weinig nadacht, en geen standvastige beginselen had, werd hij onophoudelijk geslingerd tussen de edelen en, de priesters, en de behendigste van die twee partijen kreeg gemakkelijk de overhand. Hij had veel kwaad gedaan, maar misschien was hem nog meer kwaad aangedaan geworden.

TWAALFDE HOOFDSTUK.
Regentschap van de graaf van Arran. Beaton wordt gevangen ge-
nomen. Vredestraktaat met Engeland.
(1542 Maart 1543.)

De staatkundige en godsdienstige toestand, waarin Schotland bij de dood van Jakobus V verkeerde, was van zulk een ernstigen aard, dat de meest wijze mannen verschrikt waren, en verwachtten een storm te zien losbreken, zoals er nog nooit een beleefd was. Een onverwachte slag, de leeftijd van de vorst in aanmerking genomen, had de natie getroffen. Met het oog op de toekomst spraken de edelen en het volk over hun vrees en hun geringe verwachtingen. In de vlakten, in de Hooglanden, te Edinburg, Glasgow, Stirling en de andere steden van Schotland spraken de mensen met een bleek gelaat en een angstig hart over het lot, dat hun land beschoren was. De schandelijke nederlaag van Solway, die de koning de doodslag had gegeven, had het volk met smart en vrees vervuld. De voornaamste edelen van Schotland waren door de Engelsen gevangen genomen en voor het volk van Londen als het was te pronk gesteld.

Die in Schotland bleven, waren met een hardnekkige haat jegens elkaar vervuld, en door godsdienstige overtuigingen bezielde, die lijnrecht tegenover elkaar stonden, zoo dat men nu verwachtte twisten te zien ontstaan, die lang in toorn gehouden waren geworden, omdat men voor de koning bevreesd was. De kardinaal en de bisschoppen gaven zich teugelloos over aan hun geest van heerszucht, en zouden nu van de dood van Jakobus gebruik maken om het volk aan zich te onderwerpen.

Hendrik VIII, trots op de onverwachte overwinning, die hij behaald had, zou nu zijn neef overleden was, niet in gebreke blijven (en op welk een wijze) zijn rechten op Schotland te doen gelden. Om de orde in het land te handhaven, was er een koningin van acht dagen oud. Hij die na haar de erfgenaam was van haar kroon, Hamilton, graaf van Arran, was noch door, zijn hoedanigheden, noch door zijn verstand, noch door zijn moed in staat, een volk te regeren. Er was in Schotland veel reden tot bezorgdheid; er werd veel geklag gehoord. Door één ding kon het land gered worden: door het Evangelie.

Nu de koning dood was scheen het Beaton toe, dat de openbare ellende hem een gunstige gelegenheid aanbood om meester te worden, de zegepraal van de Franse partij te verzekeren, de Hervorming af te schaffen, en de heerschappij van de geestelijkheid te bevestigen. Nu Schotland vernederd is, zal hij zich verheffen. Er moest haast gemaakt worden. De edelen, die onlangs gevangen genomen en ze die sinds lang naar Engeland gebannen waren, zouden terugkomen. De kardinaal wist dat ze zijn slaafse onderwerping aan de paus, zijn eerzucht, zijn aanmatiging verfoeiden, en hij twijfelde er niet aan, dat ze zich krachtig tegen hem zouden verzetten. De graaf van Arran, na Maria erfgenaam van het rijk, was wel is waar in Schotland, en scheen geroepen te zijn hem het hoofd te bieden, maar daaraan stoorde zich de fiere kardinaal weinig. Hij is niet eerzuchtig, zei hij, heeft geen geestkracht, en al wat hij verlangt is niets te doen te hebben. Daarbij was Arran zijn naaste bloedverwant, de zoon van een van zijn tantes. Nauwelijks had de koning de laatste adem uitgeblazen, of de kardinaal begaf zich stoutmoedig naar Linlithgow, naar de koningin moeder, in het bezit van een geschrift, waarop hij zijn eisen meende te kunnen gronden.

"Goeden dag, miLord, zeide de koningin, die nog alleen wist dat de koning ernstig ziek was, is de koning dood?" Maria de Guise dacht dat de hoogste prelaat van het rijk

alleen kwam om haar de dood van de vorst aan te zeggen. Maar het bezoek van Beaton had een ander doel. Zonder tijd te verliezen opende hij het testament van de koning, bevattende de benoeming van een regentschap, bestaande uit de kardinaal en de graven van Argyll, Huntley en Murray, met bepaling dat de eerste het hoofd van de raad en de voogd van het koninklijk kind zijn moest.

Die acte werd algemeen beschouwd als de stervenden koning afgeperst; velen geloofden zelfs, dat de aanhangers van de kardinaal de hand van de overleden koning hadden bestuurd, en hem een blanco naamtekening hadden laten zetten, waarboven de kardinaal ingevuld had wat hij wilde. Buchanan zegt, dat de kardinaal een zekere priester, Balfour geheten, overgehaald had, om met zijn hulp een vals testament te verzinnen. Knox, Sadler en Lesley spreken evenzo. De kardinaal liet op de markt van Edinburg, des Maandags na de dood van de koning, de voorgewende acte afkondigen, waarbij hij verklaard werd de eerste persoon in het rijk te zijn.

Vele Schotten waren over dit gedrag verontwaardigd, en gaven luide te kennen dat het regentschap en de voogdij van de jeugdige Maria aan Hamilton, graaf van Arran toebehoorden, die zo zei men, als de naaste erfgenaam van de kroon door zijn grootmoeder, maar ter van Jakobus II, koning zou zijn, als de jonge prinses kwam te overlijden; zijn haar twee broeders niet als kind gestorven? De haat, die men de kardinaal toedroeg, de afschuw, die men gevoelde om onder de heerschappij van een priester te leven, bracht er velen toe om het recht van Hamilton te handhaven.

"De fortuin begunstigt u, zeiden zij, laat ze u niet ontsnappen." Lord Grange drong er bij die heer vooral op aan, dat hij zijn rechten liet gelden; maar Arran, was uit gebrek aan karakter wel bereid om er afstand van te doen.

Eindelijk werd er bepaald dat de edellieden in het rijk zouden bijeenkomen, om te beslissen wie de regering toekwam tijdens de minderjarigheid. Op de bepaalde dag kwamen de edelen bijeen. De kardinaal en zijn aanhang verzetten zich met alle kracht er tegen dat de regering van het land aan de graaf van Arran toevertrouwd werd. "De Hamiltons, riep men, zijn hoogmoedig, gierig, vals, verdrukkers, wrede, moordenaars, in één woord, dat zou de ondergang van de Staat zijn."

En werkelijk had Arran zich door weinig achtbare mannen laten beheersen. Hij bleef echter kalm en verachtte die beledigingen. "Beledigd mij zoveel gij wilt," antwoordde hij, maar ontnemt mij mijn recht niet. Wie ook mijn aanhangers geweest zijn, niemand heeft reden zich over mij te beklagen. Ik zal mijn vrienden niet vleien als ze kwaad doen; maar met Gods genade zal ik trachten mijn fouten te verbeteren. Daarom, myLord kardinaal, vraag ik u op nieuw, in de naam van God, mij niet te benadelen, door mij te beroven van de titel, die mij toekomt, voordat mijn regering de proef heeft doorgestaan."

Deze rede maakte een goeden indruk op de vergadering, en allen riepen uit, dat als men de vreze Gods en zijn gerechtigheid niet met voeten wilde vertreden, die vraag niet kon geweigerd worden. Arran werd dus uitgeroepen tot gouverneur van Schotland, tot spijt van Beaton, en het paleis, de schatten, de edelgesteenten van de koning en andere goede ren van de kroon werden hem overhandigd door de officieren, die het beheer daarover hadden. Dit gebeurde op 10 Januari, enige dagen na de proclamatie van de kardinaal.

Arran onderscheidde zich wel is waar noch door zijn deugden, noch door zijn verstand, maar hij was vrij algemeen bemind, zoals dit gewoonlijk met zwakke mensen het geval is. Graaf Arran, schreef Lord Lisle aan Hendrik VIII, is een goed, zachtzinnig, vroom man, die graag de Schrift leest, maar ongelukkig zijn er onder de

leden van zijn familie, die hem overheersen, en die listig en slecht zijn. Nooit was een regent met zoveel liefde en verwachting ontvangen, omdat men daardoor gelukkig van de kardinaal bevrijd was. Hij zal, zo dacht men, alles wat er in Kerk en Staat is, gaan Hervormen; en zijn eerste daden beantwoordden aan die verwachting. Het in bezit nemen van de macht door Arran verwondert, want hij was zo zwak als Beaton sterk was, en de zwakste wordt altijd verpletterd, zegt men. In dit geval gebeurde het tegenovergestelde. Maar velen dachten dat dit slechts voorbijgaand zou zijn. Arran was de aarden pot uit de fabel, en Beaton de ijzeren pot, en het;as gemakkelijk te voorzien wie van de twee tegen de andere breken zou. Arran gaf weldra een blijk van zijn al te grote goedaardigheid. In plaats van maatregelen te nemen om het rijk aan de invloed van Beaton te onttrekken, stond hij deze zijn verzoek toe om kanselier van Schotland te worden; dit deed hij om hem een vergoeding te schenken voor de teleurstelling, die hij in de vergadering van de edelen ondervonden had. De heerszuchtige kardinaal evenwel behield deze invloedrijke betrekking niet lang.

Vele uitstekende en vrome mannen steunden de zaak van de graaf van Arran; een van zijn eerste daden was, om op hun aanbeveling, twee leraars, die het Evangelie zuiver predikten, tot kapelaans aan te stellen.

Een oude Dominicaner, Thomas William, die zich in zijn orde zeer onderscheiden had, was door het woord Gods tot bekering gekomen en had de monnikskap afgelegd; hij werd beroepen om te Edinburg te preken. De juistheid van zijn oordeel, de zuiverheid van zijn leer, de kracht van zijn welsprekendheid, de helderheid van zijn schriftverklaring en een zekere gematigdheid in zijn weerleggingen, trokken een grote menigte tot zijn gehoor. De regent voegde hem een andere Evangelischen leraar, John Rough toe.

Op zeventienjarige leeftijd in een klooster opgenomen, was hij tweemaal naar Rome geweest, en hevig geschokt van alles wat hij daar gezien had, had hij de Hervorming omhelsd. Hij was minder geleerd dan William, maar eenvoudiger en vuriger tegen het bijgeloof, de goddeloosheid en tegen het gezag van de paus. Arran, door zijn Evangelische vrienden aangespoord, zond die getrouw leraars naar verschillende doelen van het rijk. Onder hun talrijke toehoorders was ook Knox, en door de prediking van William begon de grote Hervormer de waarheid des Evangelies te leren kennen.

Maar terwijl degenen, die een geopend hart voer de waarheid hadden, met blijdschap het woord van de beide kapelaans aannamen, werden ze door de monniken, de priesters en al de vrienden van het pausdom hevig aangevallen. "Ketterij! Ketterij!, schreeuwde een Franciscaner, Scot geheten; William en Rough zullen maken dat de regent zich aan de duivel overgeeft."

En al de monniken en sacristijnen herhaalden: "Ketterij!" Een zekere Watson, tot de huisgenoten van de bisschop van Dunkeld behorende, vervaardigde op de kapelaans en de regent een hekeldicht, dat grote opgang maakte. De kardinaal van zijn kant bewoog hemel en aarde, en drong er bij Arran sterk op aan, dat hij de beiden predikers het stilzwijgen zou opleggen. "Al die mensen, zegt Knox, krasten als raven, of liever huilden en brulden als de duivels in de hel." Voor het ogenblik was dit geschreeuw vruchteloos. Het woord Gods behield de bovenhand.

Terwijl dit in Schotland voorviel, was Hendrik VIII druk bezig in Engeland. De dood van Jakobus had hem getroffen, en zijn eerste gedachte was geweest, dat de erfenis hem toekwam. Hij zal de beide rijken versenige, en het zal voor geheel Groot-

Brittannie een merkwaardig voordeel zijn, onder een enige regering, namelijk de zijn te zijn. Tot dat doel zou het huwelijk van zijn vijfjarigen zoon Eduard met de jonge koningin van Schotland, die enige dagen oud was, vastgesteld werden. Hij liet geen tijd verloren gaan, en in het paleis van Hampton Court, waar hij zich toen bevond, liet hij de voornaamste Schotse gevangenen komen, die weinige dagen te voren aan het volk te Londen vertoond waren, de graven van Cassilis en van Glencairn, de Lords Maxwell, Fleming en Grey. Hij maakte hen met zijn voornemen bekend.

"God, zei hij, biedt u de gunstigste gelegenheid aan, om eendracht en vrede in Groot-Brittannie tot stand te brengen; laat er een contract tussen uw koningin en mijn zoon gemaakt worden. Ik bied u de vrijheid aan, als gij u verbindt, alles in het werk te stellen om de regent en de andere Schotse edelen over te halen hun toestemming tot dit huwelijk te geven."

Dit plan beviel de edelen zeer, want ze zagen daarin een middel niet alleen om zelf de vrijheid te bekomen, maar om een duurzame vrede voor hun land te verzekeren. Er werd overeengekomen dat koningin Maria met prins Eduard zou huwen als ze tien jaren oud was. Daarop vertrokken de gevangen genomen edelen op 29 December, om in Schotland hun inzichten te doen zegevieren.

Hendrik was nog niet genoeg zeker van de uitslag, hij wilde de koningin en andere met haar in handen hebben. Hij vertrouwde Schotland niet, omdat hij wel wist dat dit land gemakkelijk laveerde, onvreesde de behendigheid van de kardinaal. Daarom wendde hij zich op 9 Januari tot de burggraaf Lisle, de Lord bewaarder der militaire grenzen van Engeland. "Het komt er voornamelijk op aan, zei hij, zich meester te maken van het kind, van de persoon des kardinaals, van de voornaamste tegenstanders van ons plan, alsmede van de belangrijkste forten en vestingen.

De vrees van Hendrik was niet ongegrond. Toen Jakobus V stierf was een ieder bevreesd voor een oorlog met de zeer machtige koning van de Engelsen. Maar de Schotse heren, die Hendrik op vrije voeten had gesteld, kwamen op 24 Januari aan. Ze waren vergezeld van de graaf van Angus en zijn broeder Sir George Douglas, die sinds lang in Engeland in ballingschap leefden. Die heren bleven niet in gebreke de zending, door Hendrik VIII hun opgedragen, ten uitvoer te brengen. Toen ze toegelaten waren in de raad, waarvan de regent voorzitter was, deden ze het voorstel tot een huwelijk van de erfgenamen van de beide kronen. Graaf Arran en de grote meerderheid van de raadsleden toonden gunstig gestemd te zijn voor het plan van de koning van Engeland; maar de kardinaal, gesteund door de koningin moeder, verzette er zich krachtig tegen.

Niets was in hun oog gevaarlijker voor Schotland, niets was er dat Frankrijk en Rome meer mishagen kon, en Maria de Guise en Beaton waren daarvan de vertegenwoordigers. Hoe meer het voorstel kans scheen te hebben door de raad aangenomen te worden, hoe meer de kardinaal zich verzette en een hevige tegenstand bood. Elk ogenblik verhinderde hij de beraadslaging, beschuldigde de andere leden, belette hen te spreken en maakte alzo het stemmen onmogelijk. De meerderheid van de raad verzette zich tegen zulk een onvoegzaam gedrag, waardoor het parlement onmogelijk in staat was zijn rechten vrijelijk, uit te oefenen. De andere leden en vooral de uit Engeland gekomen Schotten waren verontwaardigd. Deze vatten een stout plan op, dat bij niemand anders zou zijn opgekomen. Van de onbeschikbaarheid van de kardinaal moest gebruik gemaakt worden, om hem geheel en al op zijde te zetten. Er werd voorgesteld, dat Beaton het verder bijwonen van de vergadering zou ontzegd, en hij in een kamer van het paleis opgesloten zou worden totdat de stemmen zouden zijn

opgenomen; dit werd onmiddellijk aangenomen en ten uitvoer gebracht. Welk een slag voor die hoogmoedige opperpriester! Hij, de primaat, de kardinaal, de legaat van Rome, de naar zijn mening belangrijkste man in het rijk, van de raad uitgesloten en als een gevangene behandeld te worden! Hij moest zelfs niet zo spoedig weer in vrijheid gesteld werden. Nooit misschien werd door een vergadering zulk een onverwachte slag toegebracht. De Schotse heren waren op 24 Januari aangekomen; de beraadslaging en de uitsluiting van de kardinaal hadden ongetwijfeld plaats op 25 of 26 Januari.

De prelaat werd overgebracht naar de gevangenis van Dalkeith. De graven van Huntley, Murray en Bothwell verzochten zijn invrijheidsstelling, en stelden zichzelf borg; maar het werd hun niet vergund. De stemming viel uit ten gunste van het huwelijk en de vereniging met Engeland; er bleef niets anders over dan het besluit door het parlement te laten bekrachtigen.

De uit Engeland teruggekomen Schotse heren, de graaf van Angus, en vooral zijn broeder, hadden tijdens hun verblijf te Londen geleerd de kardinalen en andere Roomse waardigheidsbekleders niet te sparen. De onstuimige verwaandheid van de kardinaal in de raad was oorzaak geweest van de tegen hem genomen maatregel; maar die heren begrepen terecht, dat er in Schotland geen godsdienstige, en zelfs geen burgerlijke vrijheid kon zijn, dan wanneer de kardinaal gevangen gehouden werd. Men kan een krachtig en machtig tiran, zegt Calvijn, zijn heerschappij niet ontnemen, wanneer men hem niet eerst berooft van zijn wapenen, en niet een sterker kracht dan de zijn aanwendt; hij zal anders nooit goedschiks zijn plaats verlaten. Sir George Douglas, broeder van Angus, ging naar Berwick, waar Lord Lisle zich bevond, en maakte hem opmerkzaam, dat ze door de kardinaal gevangen te zetten, een duidelijk bewijs van hun wakkerheid gegeven hadden. Lisle schreef het onmiddellijk aan de hertog van Suffolk, schoonbroeder van Hendrik VIII. Al de vrienden des Evangelies en zelfs de Schotse staatkundige partij beschouwden deze daad als een grote verlossing. Beaton werd echter niet aan Hendrik VIII overgeleverd, hetgeen deze gevraagd had:

Men kan zich niet voorstellen welk een uitwerking deze stoutmoedige daad in Schotland te weeg bracht. Op het vernemen van dit buitengewone feit waren de bisschoppen en priesters buiten zichzelf. De gehele geestelijkheid met afgrijzen vervuld, ging onmiddellijk te werk alsof Schotland door de paus in de ban was gedaan. De kerken werden gesloten, de godsdienstige verrichtingen werden geschorst, de priesters weigerden elke dienst te verrichten. Men zou gezegd hebben, dat dewijl er de een of andere afgrijpselijke misdaad was gepleegd, de gehele natie in de ban was. Schotland was als met een lijkkleed bedekt. De Roomse geestelijkheid beschuldigde degenen, die de hand aan de kardinaal hadden geslagen, niet alleen van ongerechtigheid. Maar van heiligschennis.

Het volk gaf op sommige plaatsen gehoor aan de stem van zijn priesters, en veel Lords schreeuwden met de andere. Argyll verliet Schotland om naar zijn bezittingen te gaan en verzamelde zijn aanhang. Lord Lisle schreef naar Londen op 1 Februari "Sinds de kardinaal gevangen zit, kan niemand in Schotland van een priester verkrijgen dat hij een mis leest, doopt of een lijkdienst verricht.

Het parlement zou op Pasen geopend worden; het ogenblik naderde. In plaats van een, waren er om zo te zeggen twee. De partij van de oppositie, de graven van Huntley, Argyll, Murray, Both een vrij aanzienlijk getal baronnen, ridders, bisschoppen en abten verenigden zich te Perth, een week vóór de dag van de bijeenroeping, en zekere artikelen opgesteld hebbende, zonden ze die aan de regent en aan zijn raad, door de

bisschop van Orkney en Sir John Campbell, oom van de graaf van Argyll. Laat de kardinaal, zeiden zij, op vrije voeten worden gesteld; laat het nieuwe Testament verboden worden; laat de regent ons raadplegen in al de zaken van het rijk; laten er aan de koning van Engeland andere gezanten worden gezonden, die met een andere zending worden belast dan die waartoe besloten is. Op aanraden van zijn raad weigerde de regent "zulke onredelijke eisen" toe te staan. Daarna werd onmiddellijk een heraut van wapenen naar Perth gezonden, om de Lords die daar waren aan te manen, op straf van verraad, te Edinburg te komen tot het vervullen van hun plichten. Deze uitdaging hielp. Graaf Murray, de bisschoppen en abten kwamen daags vóór de opening van het parlement. De andere Lords gingen er later heen. Argyll alleen bleef op zijn landgoed; zijn beide ooms evenwel verontschuldigten hem wegens de staat van zijn gezondheid.

Het parlement werd op Maandag 12 Maart geopend. De vergadering was talrijk bezocht, want allen hadden begrepen dat ze belangrijk zou zijn. "Dit parlement, zegt de graaf van Angus, is het meest substantiële, dat ooit in Schotland gezien is, de drie standen zijn er krachtig vertegenwoordigd, en de menigte van de toeschouwers is zo groot, dat het onmogelijk zou zijn er in de beide steden Edinburg en Leith meer te herbergen."

De eerste resolutie van deze belangrijke vergadering keurde het huwelijk van prins Eduard en de kleine koningin Maria goed, en machtigde de gezanten om in dit opzicht met Engeland te onderhandelen. De tweede resolutiedag) was de bevestiging van de graaf van Arran tot regent. Des Woensdags werden de graaf van Angus en zijn broeder hersteld in de eer en in de bezittingen, waarvan ze gedurende hun vijftienjarige ballingschap waren beroofd geweest. 's Donderdags moest de belangrijkste van al de resoluties van dit lichaam voorgesteld en behandeld worden.

Lord Maxwell, wie door de dwaasheid van Jakobus V het opperbevel was ontnomen in de zaak van Solway, was algemeen bekend als "een man, die goed gezind was ten opzichte van Gods woord." Terwijl de kardinaal de hoogste macht bekleedde had hij de Evangelische leer niet openlijk beleden; maar zijn verblijf in Engeland, hoe kort dan ook, had hem meer beslist gemaakt. Hij stond op en bood een Bill aan, behelzende "dat al de onderdanen van het rijk. De Heilige Schriften in de taal des lands mochten lezen."

De beraadslaging daarover nam dadelijk een aanvang. Dumbar, aartsbisschop van Glasgow, die sinds de gevangenneming van de kardinaal, kanselier van het rijk was geworden, verklaarde zich tegen deze motie voor zichzelf en uit naam van al de prelaten, tot op het oogenblik dat een provinciaal concilie van de gehele geestelijkheid van Schotland de zaak zou hebben beslist. "Waarom antwoordden de vrienden van de Schrift, zou het hun, die het Latijn niet verstaan, niet geoorloofd zijn dat woord van de zaligheid te lezen in de taal die door hen verstaan wordt? De Latijnen lezen het wel in het Latijn; de Grieken in het Grieks; die Hebreuws spreken in het Hebreuws."

"De kerk, antwoordden de priesters, heeft verboden de heilige boeken, in welke taal dan ook te lezen, behalve deze drie."

"Wanneer is dit verboden?" vroegen weerom de vrienden des Evangelies. Heeft Christus niet het bevel gegeven, dat zijn Woord gepredikt moet worden aan alle volken? En is het dan niet nodig dat het vertaald werde in de taal die door hen verstaan wordt? En als het wettig is, dat het woord in alle talen gepredikt wordt, waarom zou het dan niet wettig zijn het in alle talen te lezen? Dit is noodzakelijk, opdat het volk, naar het bevel van de apostel, de geesten zou kunnen onderscheiden.

De prelaten ziende dat ze geslagen waren, verklaarden dat men wel de Heilige Schrift in de landtaal zou kunnen lezen, maar dat de vertaling goed moest zijn. Daarop boden enige leden van de vergadering aan de priesters exemplaren aan van de Heilige Schrift, die ze uit hun zak haalden, en verzochten hun de fouten aan te wijzen, die ze daarin vonden. De prelaten werden zeer verlegen; ze begonnen te zoeken en het boek te doorbladeren, van het begin tot het einde, overal; ze deden alle mogelijke moeite om enige dwaling te vinden; maar ze vonden niets.

Eindelijk zei er een: "Hier is een vervalste plaats: er staat hier *mour* in plaats van *charity*." "Welk onderscheid, antwoordde men hun, is er tussen die twee uitdrukkingen? Gij schijnt het Griekse woord *ágape* niet te begrijpen." De priesters bleven op het Griekse woord het antwoord schuldig.

Toen vroegen de afgevaardigden van de burgers en een gedeelte van die van de adel, "dat het lezen daarvan werd toegestaan, alsmede het lezen van de Christelijke geschriften, totdat de geestelijkheid een betere vertaling van de bijbel gaf. "De prelaten boden nog weerstand, maar eindelijk tot zwijgen gebracht, gaven ze zich over, en bij een acte van het parlement werd besloten, dat "iedere man en iedere vrouw vrijheid had de Heilige Schrift te lezen in de volkstaal, dat wil zeggen in de Engelse taal, en dat alle daarmee strijdige acten afgeschaft waren."

Deze Bill, die op 15 Maart werd vastgesteld, werd op 19 Maart afgekondigd en door het gehele rijk gezonden op bevel van de regent. Dadelijk gingen de priesters nu allen tegen hem uitvaren en noemden hem de patroon van de ketterij.

Dit is de eerste openbare daad in Schotland ten gunste van de godsdienstvrijheid. De overwinning, zegt Knox, die Jezus Christus toen behaalde op de vijanden van de waarheid, was van niet weinig belang. De bazuin des Evangelies gaf dadelijk een niet onzeker geluid van Wigton tot aan Inverness, van het zuiden tot het noorden. Een grote vertroosting werd van toen af aan al de zielen; aan al de huisgezinnen geschonken, die tot nu toe het gebed des Heeren en de tien geboden niet in het Engels hadden kunnen lezen zonder van ketterij beschuldigd te worden. De bijbel, die lange tijd in een afgezonderde hoek verborgen was geweest, werd nu openlijk gelegd op de tafel van de vrome en geleerde mensen. Niet dat het nieuwe Testament niet reeds veel verspreid was, maar velen van degenen die het bezaten, hadden het zich onwaardig betoond, daar ze uit mensenvrees daarin geen tien verzen gelezen hadden,

Zij haalden toen hun nieuwe Testament voor de dag en gaven hun vrienden, die hen omringden, daarmee een slag op de wang. "Daar, zeiden zij, dat boek is gedurende de tien laatste jaren. onder mijn bed verborgen gebleven."

Andere daarentegen riepen verheugd uit: "O wat ben ik dikwijls in gevaar geweest voor dit kostbare boek! hoe dikwijls ben ik midden in de nacht zachtkens uit mijn bed gegaan, opdat mijn vrouw het niet zou bemerken, om dan daarin in dat eenzame en stille uur te lezen!"

Andere, die van alles partij trokken, maakten een grote vertoning van hun blijdschap ten einde in gunst te komen bij de regent, die thans als de vurigste Protestant van Europa beschouwd werd. "Maar over het algemeen, zeggen de geschiedschrijvers, nam de kennis Gods wonderbaarlijk toe door de Heilige schriften, en de Heilige Geest werd overvloedig uitgestort in de harten van de eenvoudigen."

Tegelijkertijd werden in Schotland veel geschriften uitgegeven, om de misbruiken van de Roomse kerk in het licht te stellen; andere kwamen uit Engeland. Deze belangrijke acte van het parlement werd nooit weer ingetrokken.

Terwijl in Schotland heilzame maatregelen werden genomen scheen het verbond van

dit land met Engeland hechter te worden, en al kon daarvan geen geheel Evangelische Hervorming worden verwacht, zo moesten daardoor toch de banden worden verbroken, die de kerk aan Rome kluisterden. In de namiddag van Zondag 18 Maart, daags nadat de zittingen van het parlement gesloten waren, kwam Sir Ralph Sadler, gezant van Hendrik VIII aan, die zich die zelfden avond naar Holyrood begaf, waar hij van de regent vernam welke besluiten er genomen waren. Hij had in last de zaak van het huwelijk van Eduard met Maria te bewerken, alsmede het ontwerp van een eeuwigdurend verbond tussen de beide landen. Sadler, die zich met alle kracht aan zijn opdracht wijdde, bemerkte weldra, dat de Schotten niet zo ver zouden gaan als zijn meester.

"Ik geloof," schreef hij 27 Maart, "dat al de edelen, al de leken in dit koninkrijk het huwelijk begeren, en met ons in volmaakte vriendschap wensen te leven, gereed om hun verbond met Frankrijk te verbreken. Maar ze zouden zich liever aan de grootste gevaren blootstellen dan zich aan Engeland onderwerpen. Ze willen dat hun koninkrijk vrij ze en willen overeenkomstig hun wetten en gewoonten leven. Dit was niet wat Hendrik verlangde. Na de dood van de jonge prinses zouden, volgens hem, de Tudors haar rijk erven.

Het tractaat werd evenwel gesloten, en op 1 Juli toekenden de graaf van Glencairn, Sir G. Douglas, Lermouth en 13alnaves voor Schotland te Greenwich, het verbond van huwelijk en vrede.

De 25e Augustus werd het tractaat plechtig gelezen in de abdij van Holyrood, getekend, vergezeld en goedgekeurd door de regent en de edelen. De koningin moest tot de leeftijd van 10 jaren in Schotland blijven; dan zou ze zich voor haar opvoeding naar Engeland begeven.

Drie Schotse heren zouden als gijzelaars aan Hendrik gegeven worden, en tot bevestiging van dit verbond werd een hostie gebroken, overeenkomstig een Rooms gebruik, tussen de regent en Sir R. Sadler, vertegenwoordiger van Hendrik VIII. Ze ontvingen en aten ieder daarvan de helft ten teken van hun eenheid en onderpand van hun trouw. Een wonderlijke manier om een verbond te sluiten, dat ten doel had het Roomse bijgeloof uit te roeien. Dit tractaat werd overal afgekondigd als grondslag van eeuwigdurende eendracht; maar de vereniging van de beide volken had nog veel stormen te verduren.

DETIENDE HOOFDSTUK.

Beaton komt uit de gevangenis en maakt zich meester van het gezag.

Het tractaat wordt verbroken. nieuwe vervolgingen.

(Maart tot de zomer van 1544).

Alles ging evenwel in Schotland goed, en men verlangde slechts dat die toestand voortduurde. Er was aan het hof van de regent niets, dat het scherpziendst oog kon afkeuren; en hij legde zoveel gematigdheid in de regering aan de dag, dat er geen enkele klacht over zijn beheer gehoord werd. Arran werd zo geëerbiedigd en gehoorzaamd, als dit slechts met een koning het geval kan zijn. Een ieder stelde zich een gerust leven voor, toen een plotselinge windvlaag alles omverwierp.

Er was een partij, die woedend, was. Het verbond van Schotland met Engeland, de gevangenneming van de kardinaal, het regentschap van Arran, de vrijheid om de Heilige Schrift te lezen, dat alles vervulde de vrienden van het pausdom in Rome, Frankrijk en Schotland met ontroering en afschuw. De graaf van Lennox was uit Parijs gekomen, om de Franse partij in Schotland te steunen, en vleide zich regent gemaakt

te worden en zelfs de koningin weduwe te huwen. De paus had de legaat Marco Grimani naar Schotland gezonden, met bevel zich te voegen bij de kardinaal, bij de graaf van Lennox en bij al de andere tegenstanders van Arran, banbliksems 1;0 slingeren, en alle andere middelen aan te wenden, die hij zou kunnen bedenken om de regent te verdrijven en de kardinaal te verheffen. Ilrimani en Lennox dachten de brandstoffen geheel gereed te zullen vinden, zodat het hun gemakkelijk zou vallen ze in brand te steken; ze bedrogen zich niet geheel; de Ultramontanen in Schotland waren "woedend" tegen de regent en de Lords, die het met hem eens waren. Hun plan was de kardinaal op vrije voeten te stellen, die zich dan met de lieden van zijn partij naar Linlithgow zou begeven, zich meester zou maken van de jonge koningin en de regent afzetten.

Lennox en Grimani waren niet de enige, die van het vasteland aangekomen waren. Twee Schotse priesters, die lange tijd in Frankrijk hadden gewoond, en daar het sterkste Rooms katholicisme hadden ingezogen, kwamen in Schotland in de maand April, en zouden misschien meer doen dan al de andere tot herstel van het ultramontanisme. Het waren John Hamilton, abt van Paisley, natuurlijke broeder van de regent, en meester David Panter, die later bisschop van Ross werd. Er werd veel gesproken van hun wetenschap, van hun nederigheid, van hun godsdienst, en men dacht dat hun komst zeer ten gunste zou komen van de kerke Gods. "Zij zullen weldra de kansel beklimmen, zei men, en Jezus Christus zuiver verkondigen."

De abt van Paisley werd in de vertrouwelijkheid van de regent opgenomen; hij was elk uur voor de abt te spreken, en deze trachtte stuk voor stuk de Evangelische gevoelens van Arran te niet te doen en zijn verbintenis met Engeland te verbreken. Het kwam er boven alles op aan zich van de twee Evangelische kapelaans te ontdoen. De beide priesters begonnen dus dadelijk na hun aankomst de prediking van William en van Rough in een kwaad daglicht te stellen. De abt van Paisley vond er altijd iets in af te keuren. "De reden zijn ketters en schandelijk," zei hij tot zijn broeder, die zwak van aard, zich liet vangen.

William kreeg bevel zijn prediking te staken en vertrok naar Engeland. Rough werd naar Kyle gezonden om te preken; daar woonden reeds van ouden datum vrienden des Bijbels. Dit was niet genoeg. De regent was omringd van mensen met een juist oordeel en was godsvrucht, die veel tot de algemenen voorspoed en vrede hadden bijgedragen; deze moesten ook verwijderd worden.

Wie zou, zegt Knox, kunnen zeggen welk een schrik, welke beloften, welke "tovermiddelen" die twee priesters uit Frankrijk hadden medegebracht! Hoe het ook zij, arglistige middelen werden bij de een, trouweloze beschuldigingen bij de ander aangewend om zich van hen te ontdoen. "Als gij blijft, is uw leven er mee gemoeid," werd hun gezegd.

Tegelijkertijd wierpen de aanhangers van de geestelijkheid, die tot dus ver zich van het hof verwijderd hadden, er zich op met uitgespreide vleugelen, als raven op een lijk!

Op zekere dag dat er een grote bijeenkomst op Holyrood was. en de regent evenzeer omringd was van zijn getrouw dienstknecht ten, wie Schotland veel verplicht was, als van de dweepzieke aanhangers van de kardinaal, zei een van de laatste, zó dat Arran en al de omstanders het konden horen: "De Lord regent en zijn vrienden zullen niet tot vrede en op hun gemak komen voordat een twaalftal van die schurken, die misbruik van zijn gunst maken, opgehangen zijn. Van toen af zag men degenen, wier werken zo nuttig waren geweest, voor Schotland, Durham, Barthwick, Bothwell, Grange,

Balnaves, Ballanden en Sir David Lindsay zich van het hof verwijderden, terwijl de man, die hem met de galg bedreigd had, voor zijn stoutmoedig woord een lijfrente ontving.

De invrijheidstelling van de kardinaal kon niet lang meer uitblijven. Op 26 Januari te Dalkeith gevangen gezet, was hij van daar overgebracht naar Setoun, daarop naar het kasteel Blackness, aan de Forth, en eindelijk naar St. Andrew, waarvan hij aartsbisschop was; daar werd hij op vrije voeten gesteld, vooral op verzoek van de koningin moeder, die niet opgehouden had voor hem tussen beide te treden. Nu die hoovaardige man, verbitterd over de hem aangedane schande, eenmaal vrij was, dacht hij aan niets anders dan om zich weer van het gezag meester te maken, en de zaak van het pausdom te herstellen.

In zijn menigvuldige briefwisseling met Maria de Guise, toont hij zich met haar verontwaardigd over de gunsten, waarin de uit Engeland teruggekeerde Schotten deelden, die uit de verbanning tot de meest invloedrijke betrekkingen geraakt waren. Ze besloten alles in het werk te stellen, om het verbond met François I en de paus te herstellen. De kardinaal haalde de graaf van Bothwell, de Lords Home, Backlaigh en andere tot zijn partij over. Degene onder hen, die op de grenzen waren, spoorde hij aan, om invallen te doen op Engels grondgebied. Op 6 Juli riep hij te St. Andrew de graven van Lennox, Argyll, Huntley, Bothwell, Lord Home en de andere pausgezinde edellieden bijeen; en in die conferentie besloten ze zich te verzetten tegen de regent, die in plaats van hun raadgevingen op te volgen, aan niet anders dacht dan om de ketterse meningen te begunstigen.

In dezelfde tijd vond Beaton een middel om geheime bijeenkomsten te houden met de broeder van de regent, die toen alles in handen had, want de bastaard was even sterk van karakter als de wettige zoon zwak was. De kardinaal achtte het niet voldoende onder de hogen stand alleen met kuiperijen te werk te gaan, hij was er ook op uit, de grote menigte te winnen, en gebruikte alle listen om tot dit doel te geraken. Toen hij eindelijk begreep zowel onder de hogen als onder de mindere stand zijn positie gevestigd te hebben, riep hij de geestelijkheid te St. Andrew bijeen. De bisschop, abt en primaat wees in die vergadering op al de gevaren, waarmee Schotland bedreigd werd. "Om die gevaren af te wenden, zei hij, moet gij mild uit uw beurs bijdragen, en al uw vrienden aansporen, hetzelfde te doen. Zeg hun, dat het hier hun eigendommen en hun leven geldt. Wat meer is, riep hij uit, het komt er op aan, de val te voorkomen, waarmee de algemene kerk des pausen bedreigd wordt."

De geestelijkheid verklaarde al haar middelen te van zijn beschikking te zullen stellen, en besloot een algemene collecte te houden. "De kardinaal, alzo schreef de gezant Sadler aan Lord Pan, broeder van de koning van Engeland, de kardinaal heeft bijna het geheel rijk tegen de regent opgezet, en hij denkt aan niets anders dan om tweedracht te zaaien tussen Engeland en Schotland."

Tegelijkertijd predikten de monniken met kracht tegen de vereniging met Engeland, en de door hen opgehitste bevolking kwam in opstand, bedreigde degenen, die tegen de Roomse kerk gekant waren, en beledigde zelfs de Engelsen gezant. Potsenmakers overlaadden hem en zijn gevolg met beledigende uitdrukkingen. Maar de gezant van Hendrik VIII, die wel wist dat zijn meester er veel belang bij had, om te slagen, verdroeg geduldig deze onwaardige behandeling, uit vrees van daardoor een breuk te veroorzaken.

Daar Schotland aan Engeland gijzelaars moest geven tot zekerheid voor de uitvoering van de traktaten, verzette de kardinaal zich daartegen met alle kracht, niet alleen bij de

mannen van zijn partij, maar ook bij die van de tegenovergestelde. Hij deed prachtige beloften aan de ouders en vrienden van de aangewezen gijzelaars als ze zich tegen hun uitlevering aan Engeland verzetten. De regent werd in de zelfden geest bewerkt.

Op de dag, waarop die heren aan de Engelsen gezant moesten uitgeleverd worden, begaf deze zich naar de regent, en na zich beklaagd te hebben over de hem aangedane beledigingen, eiste hij de gijzelaars. De regent verklaarde dat ze die schuldig stonden aan de beledigingen, waarover Sadler zich beklaagde, gestraft zouden worden. "Wat de gijzelaars aangaat, voegde hij er bij, het gezag, waarmee ik bekleed ben, is van aangaat, aard, dat indien ik rechten heb op de onderdanen van de koningin, deze ook rechten hebben op mij. Gij zelf zijt getuige van de verschrikkelijke beweging, die de kardinaal verwekt heeft. Al mijn plannen zijn in duigen geworpen, en door de macht van de woede van het publiek meegesleept, kan ik voor niets meer instaan."

Arran had werkelijk de kracht niet om de door de kardinaal verwekten storm tegen te staan. Zwak van gemoed, bukte hij voor het geweld van hen, die sterke overtuigingen hadden. Sadler, over die weigering verontwaardigd, liet de Schotten, die in Engeland gevangen geweest waren, aanmanen naar hun gevangenis terug te keren, zoals zij zich daartoe in geval van schending van het tractaat verbonden hadden. Kennedy, graaf van Cassilis, was de enige die woord hield hij vertrok naar Londen niettegenstaande zijn vrienden hem daarvan trachtten terug te houden. Hendrik door die daad van getrouwheid getroffen, zond hem naar Schotland terug met zijn twee broeders, die als gijzelaars gebleven waren. Dit is een schone trek in het leven van die vorst.

De tegenwerking van de geestelijkheid werd voortdurend krachtiger. Ten gevolge van de bijeenkomst van 6 Juli verenigden zich de edelen, die de regent vijandig waren bij groepen, en kwamen op 21 Juli, aan het hoofd van tien duizend man te Leith, de haven van Edinburg. Op hetzelfde ogenblik waren Arran, de graaf van Angus, Lord Maxwell en hun vrienden te Edinburg zelf, aan het hoofd van hun gewapende mannen. De geestdrift stond aan beide zijden gelijk; men zou gezegd hebben, dat het twee met elektriciteit bezwangerde wolken waren, waaruit de bliksem zich met een geweldigen knal ontlasten zou. Vijf of zes dagen evenwel bleven de beide vijandelijke troepen werkeloos. "Wat zal het einde daarvan zijn?" schreef Sadler aan Lord Parr, ik kan het niet zeggen, maar ik houd het er voor, dat ze niet zullen vechten, niettegenstaande al hun snoeverijen." En werkelijk, het kwam tot geen gevecht.

De beide koninginnen waren in het paleis van Linlithgow, waar de jonge Maria geboren was. De regent en de kardinaal beweerden beide, dat ze tot hun partij behoorden, maar de gezindheid van de koningin moeder was geheel en al voor de kardinaal. Deze begaf zich, vergezeld van de graven van Argyll, Huntley, Bothwell en veel bisschoppen, naar Linlithgow. In de mening dat de vorstinnen daar niet veilig waren, spoorde hij ze aan, om met hem naar Stirling te gaan; hetgeen ze deden. Deze heren spraken er onderling en met de koningin op hogen toon over, om de regent af te zetten vanwege ongehoorzaamheid aan hun heilige moeder de kerk, waarover Arran zeer verschrikt werd.

Tegelijkertijd werd hij door de abt van Paisley, zijn natuurlijken broeder vervolgd. "Begrijp eens, zei deze laatste; aan welk gevaar gij u blootstelt, door toe te laten dat het gezag van de paus verzwakt wordt, Op dat gezag berust het uwe."

En daar Arran de toorn van Hendrik VIII vreesde, verhief Paisley zeer de macht van de koning van Frankrijk en de grote voordelen, die in een verbond met hem gelegen waren. Maar bovenal drong hij er op aan, dat hij zich verzoenen moest met de kerk, "buiten welke, zo zei hij, er geen zaligheid is."

De arme, zwakke en onstandvastige regent, die zeer zwak stond in het Evangelisch geloof, aarzelde tussen de begeerte om de raad van zijn broeder op te volgen, en de schande, die er in gelegen was zijn partij te verlaten, en voor de kardinaal te bukken; hij dobberde tussen de paus en het Evangelie, tussen Frankrijk en Engeland. Zijn besluiteloosheid kwelde hem; hij leed smartelijke angsten.

De abt hield niet op hem roe te roepen: "Wat gaat gij toch beginnen? Wilt gij dan u zelf en uw huis voor altijd verwoesten?" Hij aarzelde niet langer. Van alle kanten geslingerd, gevoelende dat zijn krachten minder waren dan die van zijn tegenpartij, gewikkeld in de strikken van de kardinaal, die hem liever door schrik wilde winnen dan door de wapenen hem onderwerpen, verlaten door veel edelen, beroofd van de gunst des volks, dat zich ergerde aan zijn zwakheid, zeer gedaald in de achting van de zijn en vernederd in het oog van de Engelsen, deed de ongelukkige de noodlottige sprong. Negen dagen na de bekrachtiging van het verbond met Engeland, slechts zes dagen na de afkondiging van een proclamatie tegen de kardinaal, vluchtte Arran heimelijk uithet paleis van Holyrood, begaf zich op 3 September naar Stirling, en wierp zich in de armen van zijn neef Beaton.

Dit was niet alles, hij was ook besloten zich in de armen van de paus te werpen; alleenlijk wilde hij dat niet doen met grote ophef, omdat hij meende daardoor het eerloze van die schandelijke daad te verminderen, zegt Buchanan. Het klooster van de Franciscanen werd daarvoor gekozen. De koningin moeder begaf zich er heen; het was voor een vrouw uit het geslacht van de Guises een heerlijk genot, dat Maria niet graag zou hebben willen ontberen. Enige aan Rome gehechte hovelingen deden eveneens, en daar in de sombere kapel, viel die zwakke man van wie men de zegepraal van de Hervorming in Schotland verwacht had, terwijl hij zich verbeeldde een geheime daad te verrichten, voor het altaar op de knieën, beleed nederig zijn misslag, vertrad de eden, die hij Engeland en Schotland gezworen had, met zijn voeten, deed afstand van de Evangelische belijdenis, van Jezus Christus, onderwierp zich aan de paus en ontving van de kardinaal de absolutie.

De toeschouwers juichten over de vernedering van Arran. De ongelukkige bleef wel in naam regent, maar hij had van toen af niet anders dan de schaduw van de macht, daar hij zelf mijnheer de kardinaal tot regent had. Daar hij alzo slechts in schijn gezag had, kwam hij in verachting, en zelfs zij, voor wie hij alles opgeofferd had, hadden niet de minste achting voor hem. *Die zijn leven wil behouden, zal het verliezen.*

Het gerucht van zijn meened werd spoedig verbreid. Weinige personen waren er over verwonderd, maar een groot aantal waren er over verbitterd. "Ik kan niet geloven, schreef hem de gezant van Engeland, wat men aangaande u mij meedeelt, en dat uw eer grotelijks in verdenking zou brengen. Ik herinner mij uw eden, uw plechtige beloften; ik twijfel er dus niet aan, of gij vervult getrouw de plichten, die een Christelijk vorst jegens God te vervullen heeft. Toch verzoek ik u mij met de nauwkeurige waarheid bekend te maken, opdat ik de koning, mijn meester, daarvan bericht geve, voordat hij heilloze berichten ontvangt, die grotelijks nadeel zouden toebrengen aan de genegenheid en liefde, die hij u toedraagt.

Een andere plechtigheid volgde op die van de afzwering, namelijk de kroning van de kleine koningin, welke met grote pracht op 6 September plaats had. Het verbond van Schotland met Frankrijk werd nauwer toegehaald en nieuwe beloften werden aan François I gedaan. De kardinaal wijdde alzo zijn regering met glans in, en terwijl hij de kroon op het hoofd van een klein meisje plaatste, zei hij tot zichzelf, dat hij niet in

het minst bevreesd behoefde te zijn, dat het het kind in de gedachte zou komen zijn plannen te dwarsbomen.

Hendrik VIII was verslagen. De afzwering van de regent en de daarmee gepaard gaande staatkundige omkering wierp zijn meest gelief koosde plannen in duigen; maar de bevestiging van het met hem gesloten verdrag was nog pas zo kort geleden geschied, dat men zich wel moest afvragen, of die ganse zaak van Stirling niet een voorbijgaande misslag was, door de zwakheid van Arran teweeggebracht. Hij gaf daarom aan zijn gezant bevel, alle pogingen in het werk te stellen, om de regent weer tot zijn eerste voornemens terug te brengen. Het kwam de regent voor onmogelijk te zijn, dat hij op zulk een dwaze, oneerlijke, wrede, onbarmhartige wijze met het koning rijk Schotland handelde; dat hij niet alleen zich van de hem aangeboden voordelen beroofde, maar daarenboven zijn land aan vuur en zwaard en aan al de ellenden van een vreselijken oorlog overleverde.

Al die opmerkingen, door Sadler gemaakt, waren vruchteloos. Hendrik werd verontwaardigd over die meened en die belediging; hij riep zijn gezant terug, verklaarde Schotland de oorlog, liet de talrijke Schotse schepen, die in zijn havens lagen opbrengen, zette het zeevolk en de kooplieden in de gevangenis, en zond zijn heraut, om aan de Schotten te verklaren, lat ze onderhandeld hadden met een man van eer, die niet dulden zou dat hun onoprechtheid ongestraft bleef, en dat zijn macht, door Gods genade voldoende was om hen hun fout te doen gevoelen. Vreest, zei hij hun, dat de hand Gods zich over u uitstrekke en u kastijde."

Oorlog, oorlog door vuur en bloed, ziedaar wat Hendrik in zijn toorn over Schotland besloten had. "Gij zult het kasteel van Edinburg verwoesten, gij zult de hoofdstad, het paleis van Holyrood, Leith en de omliggende dorpen verbranden en uitplunderen. Gij zult mannen, vrouwen en kinderen zonder uitzondering over de kling jagen. Gij zult St. Andrew zo verwoesten, dat er geen steen op de andere blijft. De toorn van Hendrik was verschrikkelijk. Maar de hovaardige kardinaal liet zich door niets vervaard maken. Toen hij vernam, dat de Schotse, kooplieden en zeevaarders gevangen waren genomen, glimlachte hij en sprak schertsende: "Als wij Engeland hebben veroverd zullen wij de kooplieden schadevergoeding geven."

Toen de kardinaal zelf uit de gevangenis ontslagen was, was zijn oog gevallen op twee mannen, die hem hinderde; de een was de regent, en van deze had hij zich ontslagen, door meester over hem te worden; de andere was de graaf van Lennox, een man die te vrezende was om zijn rang en zijn aanmatigheden, en die zelfs er aan gedacht had de koningin-weduwe te huwen. Maar Maria de Guise was, evenals haar gehele familie, dweepziek Rooms en op verlangen van de kardinaal verzocht ze de koning van Frankrijk Lennox onder het een of ander voorwendsel terug te roepen, er bijvoegende dat zijn verblijf in Schotland de rust zou kunnen verstoren. Lennox bemerkte dat er met hem gespeeld werd; daar hij even wispelturig maar meer bekwaam was dan Arran, en zag dat hij de gunst van Frankrijk had verloren, bood hij zijn diensten de koning van Engeland aan, die ze gretig aannam. Hij werd toen beschouwd als het hoofd van het Schotse Protestantisme.

De twee voornaamste heren van Schotland hadden om zo te zeggen, elkaar gekruist: de beschermer van de Protestanten was pausgezind geworden en de man van het hof van François I werd Protestant. In plaats van de dochter van de Guises, huwde hij met de nicht van Hendrik VIII, lady Margaretha Douglas. Op die wijze weten de lieden van de wereld de zaken te regelen. De Evangelische godsdienst had niet veel verloren bij het afzweren van Arran, en had evenmin iets, gewonnen door het toetreden van Lennox. Die mannen lieten zich alleen leiden door staatkundige belangen, en het

Protestantisme van Schotland zou meer dan dat van elders die schandelijke vermenging van Christus en Bella verwerpen, en slechts één koning hebben, namelijk Jezus Christus.

De kardinaal, die nu in alle opzichten zegevierde, begon dadelijk aan het werk dat hem het meest ter harte ging: de uitroeiing van de Hervorming. De wet, waarbij het lezen van de Heilige Schrift toegestaan werd, had vrucht gedragen, en "op verscheiden plaatsen van Schotland, zegt de kroniekschrijver, waren de ogen van de uitverkorenen Gods geopend geworden; ze hadden de waarheid erkend en zich met afschuw gekeerd tegen de verfoeiselen van de Roomse eredienst."

Die afschuw kon hen tot betreurenswaardige buitensporigheden brengen; weldra zullen wij daarvan een voorbeeld zien.

Te Perth op de linkeroever van de schone Tayrivier woonden vrienden van de Hervorming. Voor het merendeel met was godsvrucht bezield, hielden ze vergaderingen, waarin de Heilige Schrift gelezen werd; ze trachtten de zin daarvan te verstaan en gaven of hoorden daarvan de verklaring.

Zij hadden ook soms eenvoudige gemeenschappelijke maaltijden. Daar ze in betrekking stonden met priesters uit de stad, voor wier wandel ze achting hadden, zonder nochtans hun gevoelens te delen, nodigden ze deze bij hun maaltijden. De geestelijken aten, dronken, spraken met hen, en gevoelden zich zeer gelukkig dat ze in die eerlijke huizen ontvangen werden. Hieruit blijkt, dat die Christenen van Perth een ruim hart hadden, waardoor ze zelfs bij hun tegenstanders het goede wisten op prijs te stellen. Ze hielden zich echter niet aan de voorschriften van de Roomse godsdienst omtrent het Vasten, waarvan men met een weinig geld kon vrij komen, en zo gebeurde het zelfs, dat eens op een Vrijdag een geheel op hun tafel verscheen.

Drie van hen evenwel, Robert Lamb, William Anderson en James Raveleson, mannen van een moedig karakter en geneigd tot scherts, behoorden tot degenen bij wie de negatieve zijde van de Hervorming de boventoon voerde. Ze ergerden zich over de misbruiken van het kloosterleven, en vooral de Franciscanen stonden bij hen in een slechte reuk; zij konden zulk een bedelmonnik met zijn bruine kleed, zijn touwen gordel, zijn monnikskap en blote voeten nooit op straat ontmoeten, zonder voor hem een diepe afkeer te koesteren. "Die geestelijken willen kuis schijnen, maar ze weten zeer goed wat wellust is, en overtreffen dikwijls in dit opzicht de weelderigheid van de wereldlingen," heeft een zeer beroemd katholiek priester gezegd. En nu zouden die geestelijken willen beweren; dat het om zalig te worden voldoende is, dat men zich op het sterfbed in hun monnikspij wikkele. Naar de mening van Anderson en zijn beide vrienden moest de stichter van die orde, die toch beter was dan de meeste van zijn opvolgers, de duivel zelf zijn. Ze namen daarom het beeld van Franciscus van Assisi, spijkerden ramshoornen op zijn hoofd, hechtten daaraan van achteren de staart van een koe, en na het zo de duivel gelijk gemaakt te hebben, hingen ze het aan een touw op. De Schotten zijn van nature geen minnaars van scherts, ze zijn veeleer ernstig en krachtig tegenover hen, die ze tegenstaan. Deze misdadige strafoefening geschiedde dus door die drie mannen met een onverstoorbare ernst.

Er werden echter bij die Hervormden van Perth Christelijke dingen gezien, die zich met eenvoudigheid en beslistheid, hoewel op een vreemdsoortige wijze openbaarden. Een van de vrouwen, die de Evangelische bijeenkomsten bijwoonde, Helena Strike, zou haar echt genoot James Finlason een kind baren; in de laatste ogenblikken, omringd van enige vriendinnen en geburinnen, vurige aanbidders van de maagd, riep

ze God, en wel God alleen in de naam van Jezus Christus aan. "Gij moet de maagd aanroepen, zeiden deze vrouwen. Is Maria niet onbevlekt ontvangen, gelijk aan Christus, en zelfs boven Hem als eerste oorsprong van de verlossing? Is ze niet de koningin des hemels, het hoofd van de Kerk?"

De Franciscanen hielden niet op met de goede vrouwen in te prenten, dat niemand een gunst van God deelachtig wordt, dan door de beschikking van zijn vrome moeder. Helena eerde Maria als een heilige en gelukzalige vrouw, maar geloofde dat ze van dezelfde natuur was als de andere vrouwen, en dit zei ze aan haar buurvrouwen. In zijn barmhartigheid, zoals Maria zelf zegt, had God de nederheid van zijn dienstmaagd aangezien. Om haar denkbeelden haar vriendinnen duidelijk te maken, voegde Helena er onverschrokken bij: "Had ik ten tijde van de maagd geleefd, dan had God ook mijn nederheid kunnen aanzien, zoals dit bij Maria het geval was, en mij de moeder van Jezus Christus laten worden. Die vrouwen konden haar oren niet geloven, en die woorden, door de burens in de stad verspreid; werden door de priesters en de menigte verklaard, afgrijselijk te zijn.

Was Franciscus de nachtmerrie van Anderson, de paus was dit voor Raveleson. Maar deze openbaarde zijn gevoelens op een minder beledigende wijze. Toen hij eens een huis van vier verdiepingen bouwde, plaatste hij boven aan de trap als sieraad boven de laatste balustrade, de driedubbele kroon van de paus in beeldhouwwerk. Dat was zo misdadig niet; een echte pausgezinde zou hetzelfde hebben kunnen doen; maar Raveleson wilde ongetwijfeld daardoor te kennen geven, dat de paus door hem naar de geringste verdieping verbannen was. Hoe dit ook zij, hij moest dit duur betalen. Die Protestanten van Perth waren werkelijk zonderlingen, waarvan men de weergade tevergeefs elders zocht. Er waren er echter onder hen, die zo zonderling niet waren, maar die daarom toch niet minder moed betoonden.

Op zekere dag riep een monnik, Spence genaamd, overluid in de kerk: "Het aanbidden van de heiligen is zeer nodig, want zonder dit is er geen hoop op zaligheid!" waarop Robert Lamb opstond en hem voor de ganse vergadering beschuldigde, dat hij een valse leer verkondigde. "In de Naam van God, zei hij, bezweer ik u, de waarheid te zeggen."

De monnik verschrikte, en beloofde dit te zullen doen. Maar er ontstond in de vergadering zulk een beweging en oproer, dat de monnik niet kon verstaan worden, en Robert slechts met levensgevaar aan de woede des volks kon ontkomen. De vrouwen slaakten schelle kreten, en spoorden de menigte aan tot de wreedste daden.

De kardinaal, ziende dat zijn macht goed gevestigd was, oordeelde in Januari 1544, dat nu het ogenblik gekomen was om de Hervorming te vernietigen en de paus te verheerlijken. Toen hij vernomen had wat er te Perth voorviel, begaf hij zich daarheen met de regent, enige van de voornaamste heren, bisschoppen en hoofden van de rechtbank.

Op St. Paulusdag, 19 Januari te Perth aangekomen, liet hij Robert Lamb, William Andersen, James Hunter, James Raveleson, James Finlason en Helena Stirke gevangen nemen, en hen dezelfde avond in de toren van Spay opsluiten.

De volgende morgen verschenen de gevangenen voor hun rechter, en werden beschuldigd van verschillende zaken, en vooral dat ze bijeen waren gekomen om de Heilige Schrift te horen lezen. Lamb werd voornamelijk beschuldigd, dat hij een monnik in de rede was gevallen. "Het is de mens, die de waarheid kent, antwoordde hij, niet geoorloofd, haar te horen aanvallen zonder haar te verdedigen. Er zijn er hier,

die wetende wat waarheid is, met de dwaling instemmen, maar ze zullen de last daarvan dragen in de tegenwoordigheid van God."

De zes beschuldigten werden ter dood veroordeeld en wreed behandeld. Veel van de inwoners van Perth, die groot belang in hen stelden, verzochten de regent hun leven te redden. Maar toen Arran tot de kardinaal een woord ten hun gunste had gesproken, antwoordde deze: "Als gij de hand niet leent aan de uitvoering van het vonnis, zal ik u afzetten." Arran verschrikte en zweeg.

De vrienden van de slachtoffers, die wisten dat de priesters in de stad dikwijls bij de beschuldigten aan tafel ontvangen waren geworden, smeekten nu deze hun oude vrienden, die thans in het ongeluk waren, te gedenken, en ten hun behoeve bij de kardinaal tussen te treden. Maar de arme priesters beefden bij de gedachte, dat de kardinaal hun oude betrekking met de veroordeelden zou te weten komen, en antwoordden dat ze hen liever dood zagen dan levend. Dit was hun manier van dankbaarheid te betonen. De kroniekschrijver, wiens uitdrukkingen niet altijd sierlijk zijn, voegt er dan ook bij: "ziedaar de wreedheid van die beesten, van de laagste af tot de hoogste toe."

De opgewondenheid in de stad nam toe; de kardinaal bracht een aanzienlijk getal gewapende mannen op de been, die in last hadden de slachtoffers naar de gerechtsplaats te brengen. Toen Robert Lamb aan de voet van de ladder stond, zei hij tot het volk: "Vreest God en verlaat de paus."

Daarop verkondigde hij, dat de rampspoed en het verderf weldra de kardinaal zouden overkomen. De vijf Christenen vertroostten elkaar met de hoop "dien zelfden avond aan het Avondmaal aan te zitten in het koninkrijk van de hemelen."

Helena verlangde zeer met haar man te sterven; maar dit werd haar niet vergund; op het ogenblik dat ze van elkaar gescheiden werden, gaf ze hem een kus en zeide: "Verblijd u, mijn echtgenoot; wij hebben veel blij dagen samen doorgebracht; maar deze is de blijdste van allen. Ik neem geen afscheid van u, want na een ogenblik tijds vinden wij elkaar met vreugde terug in het koninkrijk van de hemelen." Daarop werd ze naar een vijver gebracht, waarin ze verdronken moest worden. Ze had haar kleine kind op de arm, en gaf het nog eenmaal de moederlijke borst. Dit treffend schouwspel was niet in staat de onbarmhartige harten van haar beulen te bewegen. Ze had aan haar buurvrouwen verzocht zorg voor haar kinderen te dragen. Ze nam daarop de kleine van haar borst, gaf het kind aan een min, en werd in het water geworpen. De kardinaal was voldaan.

Van Perth begaf de kardinaal zich naar het graafschap Forfar, altijd met de ongelukkigen regent in zijn gevolg. Veel bewoners van die streek moesten voor hem verschijnen om de schandelijke misdaad dat ze het nieuwe Testament gelezen hadden. Onder hen was een Dominicaan, John Rogers geheten, een vroom en geleerd man, die door zijn prediking van Christus in het graafschap Forfar veel zielen tot vrede had gebracht. Hij werd met andere opgesloten in het kasteel van St. Andrew, en enige dagen later lag zijn lijk aan de voet van de muur. Men hield het er algemeen voor, dat de kardinaal hem in zijn cel had laten doden, en hem daarna over de muur had laten werpen, terwijl hij het gerucht had laten verspreiden, dat de gevangene, die getracht had te vluchten, op de rotsen gevallen en alzo omgekomen was. Een groot aantal Schotten, Sir Henri Elder, John Elder, Walter Piper, Laurens Pallar en andere werden verbannen, als verdacht het Evangelie gelezen te hebben.

Daarna kwam de kardinaal te Edinburg terug, altijd nog met de regent bij zich. Hij

was zeer tevreden over zijn veldtocht, en peinsde opnieuw heldendaden van dezelfde aard, toen op hetzelfde ogenblik dat hij zeide: "vrede en geen gevaar!" een vloot op zee verscheen, en plotseling aan de regent en aan de kardinaal bericht werd, dat een aantal schepen de golf van Forth binnen zelfde en naar de kant van Leith en Edinburg stevendend. "Dat zijn de Engelsen," riep de grote menigte, en het is zeer te vrezen dat ze landen zullen."

De kardinaal, die de onrust van zijn gemoed wilde verbergen, trachtte te lachen en schertsen, en zei op verachtelijke toon: "Het is de vloot van de eilanden, die voor ons komt paraderen; ik maak mij sterk, dat ik al de oorlogsmannen, die in Schotland zullen landen, in mijn oog zal opnemen. Daarna zette hij zich aan tafel om te eten. Hij sprak met een ieder, alsof volstrekt geen gevaar hem dreigde. Geheel Edinburg wilde de wonderlijke vaartuigen zien, en grote menigten volks begaven zich met dat doel op de hoogten van het kasteel en op die in de nabijheid van de stad. "Maar wat kan dat dan toch zijn?" zei men.

Ten zes ure des avonds hadden meer dan twee honderd schepen het anker geworpen op de rede van Leith. De admiraal zond een sloep af, om nauwkeurig de zee te peilen van de rotsen van Granton af tot aan het oosten van Leith. Alle verstandige mensen begrepen wat dit betekende, maar als een van hun zijn gedachten uitsprak, haalden de priesters de schouders op. Allen begaven zich naar bed; men zou gezegd hebben, dat die schepen daar op stroom waren komen liggen, om hen in hun slaap te beschermen.

Op Zondag 4 Mei bij het aanbreken van de dag, beval Lord Lille, die het bevel over de vloot voerde, de troepen te ontschepen. De pinassen en andere kleine vaartuigen naderde het strand zo dicht ze konden, uit de grote schepen gingen de soldaten over in kleine slopen, die hen aan land brachten. Ten tien ure was de ontschepping afgelopen, en de toeschouwers, die uit Edinburg gekomen waren, zagen tot hun grote verbazing meer dan tien duizend man onder de wapenen. De kardinaal en de regent gaven nu hun valse schijn van gerustheid op; ze toonden zich zeer verschrikt, en hun belachelijke snoeverij vergetende, sprongen ze in een rijtuig en vluchtten zo snel als hun paarden draven konden; ze hielden niet stil voordat ze twintig mijlen verwijderd waren van het gevaar dat hen dreigde. Voordat ze vertrokken, hadden ze om de Engelsen enigszins in te nemen bevel gegeven, dat de graaf van Angus, Sir G. Douglas en twee andere heren, voorstanders van het verbond met Engeland, en die te Blackness in de gevangenis gezet waren, in vrijheid werden gesteld. Dit had de volgende nacht plaats, en Sir George zei lachende: "Ik dank koning Hendrik en mijn waarde heren van Engeland."

De ontscheepte troepen, onder bevel van graaf Hertford, trokken Leith binnen tussen twaalf en een uur, na een klein corps, dat hun tegenstand bood, uiteengejaagd te hebben, en daar ze in alle huizen het middagmaal gereed vonden en de tafels met wijn en allerlei benodigdheden overdekt, zaten ze aan en deden zich te goed. Maandag 5 Mei kwamen twee duizend Engelse ruiters uit Berwick de infanterie versterken, en nadat het ganse leger een dag rust genomen had, bestormde het des Woensdags de poorten van Edinburg, en trok de stad binnen. Men denke nu aan de vreselijke bedreigingen van Hendrik VIII.

De stad werd geplunderd en daarna in brand gestoken. Hetzelfde gebeurde met het paleis van Holyrood, te Leith en in de omstreken. De Engelsen konden het kasteel niet nemen, en nadat ze goed geroofd, goed verbrand en goed gegeten hadden, brachten ze de buit op de schepen, en keerde het Engelse leger door Berwick naar zijn land terug, plunderde en verbrandde op die terugtocht Haddington en Dunbar, kastelen en buitenplaatsen en al de plaatsen waar het doortrok; het had niet meer dan veertig

man verloren.

Hendrik VIII had uitgestrekter plannen gemaakt. Hij verlangde dat Schotland afzag van het verbond met Frankrijk, dat de koningin in haar huis hersteld werd, dat hem de titel van keurvorst van het rijk werd toegekend, dat Lennox benoemd werd tot regent in plaats van Arran, en dat het woord Gods gepredikt werd, natuurlijk op zijn wijze; de instructies aan de bevelhebbers van de Marchen dragen hiervan de blijken. Maar hij meende de uitvoering van dit plan te moeten verdagen, en vergenoegde zich met de hoofdstad een kastijding te doen ondergaan. Zulke daden ontmoet men in de geschiedenis van alle volken en van alle tijden. Ze kunnen niet anders dan met afschuw verhaald en gelezen worden. Gelukkig geeft Schotland ons op dit tijdstip feiten van een geheel tegenovergestelde aard te aanschouwen, en die tot het gebied van de Christelijke beschaving behoren.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.
Wishart. Zijn bediening en marteldood.
(Zomer van 1544 tot Maart 1546.)

Kort na de gebeurtenissen, die wij hierboven verhaalden, in de zomer van 1544 kwam uit Engeland in Schotland een vroom man terug, George Wishart geheten, broeder van de Schotsen edelman van Pittarrow in het graafschap Maims. In 1538 te Montrose zijnde en daar het Griekse nieuwe Testament lezende, met jongelieden, die hij onderwijs gaf, was hij door de bisschop van Brechin gedagvaard om voor hem te verschijnen. Wishart had zich naar Cambridge begeven, waar hij zich zes jaren lang aan de studie gewijd had. In 1544 werd hij door Schotse commissarissen, die voor het tractaat met Hendrik VIII naar Engeland waren gekomen, medegenomen en weer naar Schotland gebracht. Hij begaf zich eerst naar Montrose, zijn oude verblijf, en van daar naar Dundee, waar hij Gods woord wenste te verkondigen. Zijn gehele persoonlijkheid pleitte te zijn gunste; hij was beminnelijk, nederig, beschaafd; zijn grootste geluk bestond daarin, dat hij mocht leren en onderwijzen. Hij was groot, zijn zwart haar was kort, zijn baard lang; zijn gelaat gaf een enigszins zwaarmoedig karakter te kennen; hij droeg een Fransen hoed van de beste stof, een kleed dat hem tot op de hielen hing en een zwart wambuis; zijn ganse voorkomen drukte wellevendheid en bevalligheid uit, Hij sprak met zedigheid en met grote ernst. Hij sliep op de bloten grond, en zijn Christelijke liefde was bij dag en bij nacht eindeloos. Hij had alle mensen lief. Hij gaf, troostte, hielp, en peinsde op middelen om allen wel en niemand kwaad te doen. Hij deelde aan de armen veel van zijn kledingstukken uit, "behalve zijn Fransen hoed, die ik hem altijd heb zien dragen zoo lang ik bij hem geweest ben," zegt een student van Cambridge, die deze schets van Wishart gemaakt heeft kort voordat deze naar Schotland vertrok.

Daar Wishart reeds vóór zijn komst gunstig bekend stond, verzamelde zich te Dundee een grote menigte rondom hem. Hij ontwikkelde de leer van de zaligheid naar aanleiding van de brief aan de Romeinen, en een ieder bewonderde zijn kennis en welsprekendheid. Maar de priesters zeiden overal, dat als hij zo voortging het Roomse stelsel onvermijdelijk vallen zou. Ze riepen de hulp in van een invloedrijken leek, Robert Mill, die na eerst de waarheid beleden te hebben, daarvan weer afstand had gedaan.

Op zekere dag, nadat Wishart zijn rede geëindigd had, stond Mill in de kerk op, en ver-

bood hem in naam van de koningin en de regent hen verder te verontrusten. Wishart zweeg enige ogenblikken, daarna de ogen ten hemel heffende, en ze vervolgens treurig op de vergadering richtende, sprak hij: "God is mijn Getuige, dat ik geen onrust ben komen brengen, maar vrede, en wees verzekerd, dat als gij het woord van God onderwerpt, dit u in veel onrust brengen zal. Ten koste van mijn leven heb ik u het woord van de zaligheid verkondigd. Bekeert u tot God, want Hij is vol van genade, maar als gij u niet tot Hem wendt, zal Hij u met vuur en zwaard bezoeken."

Na alzo gesproken te hebben, verliet hij de kansel, en begaf zich naar het westelijk gedeelte van Schotland.

In de stad Ayr aangekomen, predikte hij daar voor grote vergaderingen, die zijn woorden met blijdschap aannamen. Dunbar, bisschop van Glasgow, dit vernomen hebbende, ging met een groot getal volk naar de kerk, om Wishart te beletten daar te preken. De vrienden van de Hervormer waren daarover verontwaardigd, en de graaf van Glencairn, de Lord van Loch-Norris en verschillende edellieden van Kyle gingen naar Wishart, en boden hem aan de kerk in bezit te nemen en hem op de kansel te brengen. "Nee, antwoordde wijselijk de Evangelist, de preek van de bisschop zal niet veel kwaad doen, en als gij het goed vindt zal ik op de markt preken."

Dit deed hij, en wel met zoveel beslistheid en leven, dat velen van zijn hoorders, die tot dusverre de waarheid vijandig waren, haar met blijdschap aannamen. Op die zelfden tijd was de bisschop in de kerk met een klein gehoor. Er waren slechts enkele personen van de sacristy en bedeelde armen. Men verwachtte een preek te horen; maar hij had vergeten er een in zijn zak te steken. Hij verontschuldigde zich zo goed mogelijk. "Houdt ons altijd voor uw bisschop, zei hij, en wij beloven u op een andere maal beter voorzien te zijn." Daarop verliet hij dadelijk de stad, daar hij een weinig beschaamd was over zijn krijgsverrichting.

Wishart ging met zijn werk voort, en daar overal in de omtrek van hem gesproken werd, kwamen de inwoners van Manchlin hem verzoeken hun de volgende Zondag het Evangelie te verkondigen. Maar de sherif van Ayr dit vernomen hebbende, zond des nachts een troep soldaten, die zich rondom de kerk schaarden. "Wij zullen er met geweld indringen," zei Hugues Campbell, tot Wishart.

"Broeders, antwoordde de Evangelist, het woord dat ik predik, is een woord des vredes, daarvoor moet geen bloed gestort worden. Christus heeft zelf meer in de woestijn "of aan het strand van de zee gepredikt dan in de tempel van Jeruzalem." Hij begaf zich naar het open veld, zeggende tot de hem omringende menigte, dat de Heer daar even machtig was als in de kerk. Hij klom op een hoogte het weer was prachtig en hij sprak ruim drie uren lang. Een man, die altijd een slecht leven geleid had, Lawrens Ranke, Lord van Shield, werd getroffen door hetgeen hij hoorde; de tranen liepen hem zozeer over de wangen, dat een ieder er verbaasd van was.

Door deze rede tot bekering gebracht, toonde de Lord van. Shield door zijn ganse leven dat hij waarlijk bekeerd was. Wishart predikte in de ganse streek met dezelfde uitslag. De oogst was groot, zegt een geschiedschrijver.

De Hervormer vernam plotseling dat vier dagen na zijn vertrek de pest te Dundee was uitgebroken, en dat ze er hevig woedde. Hij besloot er onmiddellijk heen te gaan. "Zij hebben nodig vertroost te worden, zei hij tot degenen, die hem wilden terughouden, en de hand Gods, die hen kastijdt, zal er heir misschien toe brengen het woord aan te nemen, dat ze uit mensenvrees verworpen hebben. In Augustus 1544 daar aangekomen, kondigde hij die zelfde morgen aan, dat hij zou preken. Degenen, die van de pest besmet waren, moesten gescheiden worden van hen, met wie dit niet het

geval was, en hij vond daartoe een middel door op de oostelijke poort van de stad plaats te nemen. De gezonde mensen stonden binnen en de zieken buiten de poort; nooit misschien was een gehoor zo verdeeld. Hij opende zijn bijbel, en las deze woorden: "Hij zond zijn woord uit en heelde hen." (Ps. 107: 20.) "De barmhartigheid Gods, zei hij, wordt dadelijk uitgestort over degene die zich tot Hem wendt, en de boosheid van de mensen is niet in staat zijn liefde te vermeerderen of te verminderen." "Wij vrezen de dood niet meer, zeiden velen van zijn hoorders, en wij houden het er voor, dat ze die heengaan gelukkiger zijn dan ze die blijven."

Die oosterpoort (Cowgate) bleef ter gedachtenis van Wishart staan, toen de muren in het laatst van de achttiende eeuw geslecht werden, en thans nog wordt zij zorgvuldig onderhouden.

Het was Wishart niet genoeg te preken, hij bezocht ook de zieken; hij stelde zich onbevreesd aan de besmetting bloot, zelfs in de gevaarlijkste gevallen. Hij zorgde dat de zieken het nodige hadden, en de armen werden evenzeer van alles verzorgd als de rijken.

De stad verkeerde in zulk een grote nood, dat niemand de mond durfde stoppen, waaruit zoveel liefelijkheid vloeide.

Evenwel op aanhitsing van de kardinaal, zegt Knox, nam een priester, Wighton genaamd, een zwaard, verborg het onder zijn kleed, ging onder de menigte staan alsof hij een eenvoudig toehoorder was, en plaatste zich beneden aan de trap, waar Wishart moest afkomen. Toen de rede geëindigd was, ging het volk heen; maar Wishart, die een juiste blik u een schrander oordeel had, bemerkte bij het afgaan van de trap een geestelijke, die zijn hand onder zijn kleed hield, en op het ogenblik dat hij hem voorbij ging, zei hij: "Mijn vriend, wat hebt u in de zin?"

Op hetzelfde ogenblik greep hij zijn hand en ontrikte hem zijn zwaard. De moordenaar viel voor hem op de knieën en beled zijn misdaad. Dadelijk verspreidde zich het gerucht, dat een priester de Hervormer had willen doden, en de zieken, die hem gehoord hadden, keerden terug en riepen: "Geef ons de verrader over, anders zullen wij hem met geweld nemen"

Werkelijk wierpen ze zich op hem. Wishart plaatste zich daarop voor de moordenaar, en zei: "Al het kwaad, dat gij hem wilt doen, moet gij mij eerst doen, hij heeft mij niet gekwetst." Zijn vrienden drongen er op aan, lat voortaan een van hun hem gewapend zou vergezellen, overal waai hij heenging.

Toen de pest te Dindee had opgehouden, meende Wishart, dat daar God een einde aan die strijd gemaakt had, Hij hem tot een andere riep. Er was sprake van een openbaar twistgesprek; hij vroeg aan de bisschoppen waar hij verwacht werd. Hij begaf zich eerst naar Montrose, om de gemeente daar te groeten, en terwijl hij daar het Evangelie predikte, was hij dag en nacht in gebed en in innige overpeinzingen daar hij zich wilde voorbereiden voor nieuw worstelingen.

Daar ontving hij een brief, die hij meende geschreven te zijn door zijn vriend de baron Kynneir, die daar hij ziek was, hem zou geroepen hebben. Dit was een kunstgreep van de kardinaal; zestig gewapende ruiters wachtten hem op achter een heuvel, om hem gevangen te nemen. Hij vertrok zonder wantrouwen. Op enige afstand van de plaats gekomen, bleef hij plotseling staan te midden van de vrienden, die hem vergezelden, en scheen in diep gepeins verzonken. Daarop keerde hij om en nam de terugtocht aan. "Wat gaat gij doen?" vroegen hem zijn verbaasde vrienden. "Ik zal niet verder gaan," antwoordde hij, "God verbiedt het mij, er is hier verraad."

Daarop de heuvel beklimmende, ging hij voort: "Laten enige van u naar die plek gaan,

en mij berichten wat ze daar zullen aantreffen."

Die goede mensen kwamen in alle haast berichten wat ze gezien hadden. "Ik weet, zei hij, dat die bloeddorstige man mij het leven zal benemen, maar niet op deze wijze." Kort daarop ging hij op weg naar Edinburg, niettegenstaande het aanzoek van de Lord van Dundee, en sliep des nachts te Innergowrie, bij een vromen Christen, James Watson.

Kort na middernacht, hoorden twee goedgezinde mensen, die in het huis waren, W. Spalding en John Watson, dat hij zijn deur opende en naar beneden ging. Ze volgden hem heimelijk en zagen dat hij de tuin ging en enige tijd in een laan wandelde. Wishart, overtuigd dat zijn einde naderde en met het afgrijselijke van de marteldood en zijn eigen zwakheid bekend, was hevig ontsteld, en gevoelde behoefte om tot God te roepen, opdat hij niet te midden val de strijd mocht struikelen.

Men hoorde hem herhaaldelijk zuchten, en toen de dageraad aanbrak, zag men hem op de knieën vallen, daarna met het aangezicht ter aarde, en nu hoorden de beide vrienden twee uren lang het verward geluid van zijn van tijd tot tijd door tranen afgebroken gebed. Eindelijk scheen hij kalmer te worden en rust voor zijn ziel gevonden te hebben. Hij stond op, en ging weer zachtken naar zijn kamer.

's Morgens vroegen zijn beangstigde vrienden wat er met hem gebeurd was; maar hij ontweek het antwoord. "Leg uw hart voor ons bloot, zeiden zij, wij hebben uw verzuchtingen gehoord; wij hebben gezien dat gij ter aarde neergebogen lag."

"Gij zou beter gedaan hebben met in uw bed te blijven, zei hij, ik heb nauwelijks iets goeds gedaan."

En toen ze aanhielden, sprak hij hun van zijn aanstaande dood en van de behoefte die hij had aan de hulpe Gods.

Zijn vrienden werden zeer bedroefd en weenden. "God, zei Wishart, zal u troosten, als ik er niet meer zijn zal. Dit rijk zal geheel en al verlicht worden door het licht van het Evangelie van Christus. Er zal hier meer helderheid wezen dan er in enig rijk sinds de dagen van de apostelen geweest is. Het huis Gods zal er gebouwd worden, en wat de vijand ook moge doen, de gevelsteen zal er niet aan ontbreken.

Dat wil zeggen, voegt Knox er bij, "dat het huis Gods er tot de volheid van de volmaaktheid zal komen." Wishart hernam "Die tijd is niet ver meer verwijderd, en na mij zullen er niet veel meer lijden totdat de heerlijkheid des Heeren verschijne en zegevieren zal ten spijt van de satan. Maar helaas, als dit volk later ondankbaar wordt, zullen de plagen, waarmee het bezocht wordt, vreselijk zijn."

Kort daarna ging Wishart naar Lothian, dat wil zeggen naar de graafschappen Linlithgow, Edinburg en Haddington.

Zulk een man behoort zeker wel tot de geschiedenis van de Hervorming. Maar niet alleen deze feiten, maar nog iets anders, dringt ons tot die bewering. De grote Hervormer van Schotland ging bij Wishart ter school. Onder degenen, die hem volgden op de verschillende plaatsen, waar hij het Evangelie bracht, was ook John Knox. Hij had St. Andrew verlaten, omdat hij noch het bijgeloof van de Roomse godsdienst, noch, de dwingelandij van de kardinaal verdragen kon, en zich naar het zuiden van Schotland begeven hebbende, was hij enige tijd onderwijzer geweest in het huis van Douglas van Longniddry.

Hij had openlijk de Evangelische leer beleden. De vertoornde geestelijkheid had hem voor ketter verklaard en hem het priesterschap ontnomen. Knox werd door het woord en de wandel van Wishart aangetrokken, hij verbond zich aan hem en werd zijn geliefde discipel. Behalve zijn openbare redenen, die hij met gretigheid aanhoorde,

ontving Knox van hem nog bijzonder onderwijs. Hij bekleedde bij Wishart een gevaarlijke betrekking, maar die hij met blijdschap vervulde. Op de Evangelische reizen van Wishart waakte hij voor de veiligheid van zijn persoon, en droeg het zwaard, dat zijn vrienden zich hadden aangeschaft sinds de dag, waarop een priester van Dundee hem had willen vermoorden. Knox zou weldra een ander zwaard gaan dragen: het zwaard des Geestes, zoals dit met zijn meester het geval was.

De graaf van Cassilis en enige andere vrienden van Wishart hadden hem verzocht naar Leith te gaan, en daar deze stad zeer nabij Edinburg is, hadden ze hem gewaarschuwd zich daar niet te vertonen vóór hun aankomst. Daar hij een dag of, twee had moeten wachten, verviel hij in een grote droefheid. "Welk onderscheid is er tussen mij en een dode, zei hij, anders dan dat ik drink en eet. Ik heb altijd getracht de duisternis te verdrijven, en nu verberg ik mijzelf."

"Gij weet, zeiden zijn vrienden, aan welke gevaren een prediking u zou blootstellen."

"Laat de Heere, antwoordde hij, voorzien in hetgeen mij aangaat, zoals het Hem behagen zal."

De volgende Zondag, veertien dagen vóór Kerstfeest, predikte hij over de gelijkenis van de Zaaier. Van Leith begaf hij zich naar Brownston, Longniddry, Ormisten, en predikte des Zondags te Javernek, zowel des voor als des namiddags voor een grote menigte volks. Twee Franciscaner monniken, aan de beide zijden van de deur staande, spraken zacht tot allen die binnengingen om hen terug te houden. Wishart, bemerkte dit, en zei tot degenen die nabij de kansel waren; "Weest zo goed en maakt plaats voor die twee horen, die hier misschien komen om onderwezen te worden."

Daarop zich tot de monniken wendende, sprak hij: "Komt nader bij, en het woord van de waarheid zal op deze zelfden dag u tot zaligheid of tot veroordeling verstrekken."

Hij ging met zijn rede voort, maar de twee monniken, die plaats genomen hadden, hielden niet op rechts en links te fluisteren, en degenen die bij hen zaten te hinderen. Wishart wendde zich nu plotseling tot hen en zeide: "Dienstknechten des Satans, die de waarheid Gods niet horen wilt en andere verhindert haar te horen, gaat heen en weet dat God uw huichelarij zal ontmaskeren en uw woning verwoest zal worden." Daarop vervolgde hij zijn rede met zoveel kracht, dat Sir George Douglas, broeder van de graaf van Angus, die de bijeenkomst bijwoonde, in het openbaar na de prediking zeide: "Ik weet dat de regent en de kardinaal (zij waren toen te Edinburg) vernemen zullen, dat ik in uw midden geweest ben. Zegt hun uit mijn naam, dat ik met al mijn macht niet alleen de leer die ik gehoord heb, zal handhaven, maar ook de leraar, die haar gepredikt heeft."

De aanwezigen verheugden zich zeer over deze woorden, door zulk een man van invloed gesproken. Wat Wishart aangaat, hem was het genoeg te weten dat God de zijn bewaart totdat Hij ze oproept. Hij predikte op andere plaatsen voor grote scharen, en met meer ijver naarmate hij wist en dit ook uitsprak, dat zijn einde naderde.

Na het Kerstfeest trok hij door het graafschap Haddington. De kardinaal, van dit voornemen onderricht, had de graaf van Bothwell gewaarschuwd, die dadelijk liet weten dat niemand, hetzij in de stad hetzij daar buiten, die ketter moest gaan horen, op straf van zijn ongenoegen. De bevelen van die gevreesden heer deden uitwerking. Op de eerste dag had Wishart een grote menigte bijeen, maar de volgende dag waren zijn hoorders gering in getal.

Een nieuwe beproeving overkwam hem: zijn vrienden in het westen van Schotland

hadden hem beloofd naar Edinburg te zullen gaan, om met hem de middelen te bespreken tot bevordering van de zaak des Evangelies; maar op de derde dag na zijn aankomst in het graafschap Haddington, terwijl hij reeds in de kerk en gereed was de kansel te beklimmen, naderde een bode, die hem een brief overhandigde. Hij opende dien: zijn vrienden in Ayr en andere plaatsen schreven hem, dat er veranderingen in de weg waren gekomen, waardoor het hun onmogelijk was hun woord te houden.

Vervuld van smart, riep hij Knox, die hem niet meer verliet sinds hij in Lothian was. "Ik ben de wereld moede, zei hij, sinds ik zie dat de mensen God moede begint te worden."

Knox, die verwonderd was, dat Wishart vóór de preek met hem een gesprek aanknoopte, hetgeen hij nooit deed, antwoordde: "Mijnheer, de tijd voor de predication nadert; ik zal u aan uw overdenkingen overlaten," en de brief nemende, ging hij heen.

Wishart, die nu alleen was, liep langzaam achter het grote altaar heen en weer; de droefheid was op zijn gelaat te lezen en uit alles bleek de diepe smart van zijn ziel. Dit duurde een half uur. Eindelijk beklom hij de kansel; het gehoor was klein, evenals de vorige dag. Hij had de kracht niet, om het onderwerp, dat hij zich voorgesteld had, af te handelen; zijn hart was bezwaard en hij had behoefte het voor God uit te storten. "Heere, zei hij, hoe lang nog zal uw heilig woord worden veracht, en zullen de mensen zich niet over hun zaligheid bekommeren? O Haddington! ik heb van u horen zeggen, dat er binnen uw muren wel twee of drie duizend personen worden gevonden, die wanneer er het een of ander stuk door de geestelijken gespeeld wordt, er bij zullen tegenwoordig zijn, terwijl er in de gehele stad nauwelijks honderd gevonden worden, die de boodschap van de eeuwige God willen horen. Gij zult met verschrikkelijke plagen bezocht worden, omdat gij de tijd uwer bezoeking niet bekent."

Na het uitspreken van deze woorden gaf hij een korte verklaring van de tweede tafel van de wet. Hij vermaande tot lijdzaamheid, tot, de vreze Gods, tot werken van barmhartigheid en doordrongen van het voorgevoel, dat hij voor de laatste maal op de kansel stond, maakte hij om zo te zeggen zijn testament, en verklaarde hij dat de Geest van de waarheid en des oordeels in zijn hart en op zijn lippen was geweest.

Hij verliet de kerk, nam afscheid van zijn vrienden, en maakte zich daarna gereed de stad te verlaten. "Ik wil u niet alleen laten," zei Knox tot hem; maar Wishart, die voortdurend zijn naderend einde voor ogen had, antwoordde: "Nee, keer terug tot uw leerlingen, en God zegene u. Een is genoeg voor de offerande. Hij liet hem het zwaard afleggen, en nam afscheid van hem. De jonge Lord van Ormiston, die toen bij Wishart was, had hem uitgenodigd bij hem op zijn buitengoed te komen. Ze vertrokken met enige edelen uit de omtrek. Daar het zeer koud was, maakten ze de reis te voet. Onder het avondeten sprak Wishart over de dood van de kinderen Gods. Daarna zei hij glimlachende: "Het schijnt dat ik slaap heb. Laat ons een Psalm zingen." Hij gaf de 51ste op, en hief zelf aan: *Wees mij genadig, o God, naar uw goedertierenheid*. Toen de Psalm geëindigd was, ging hij naar zijn kamer en sliep in.

Een weinig vóór middernacht kwam een troep gewapende mannen in stilte het huis naderen, dat ze omsingelden, opdat niemand zou kunnen ontsnappen. Men vroeg naar Wishart. Maar noch beloften, noch bedreigingen konden Ormiston bewegen zijn gast over te leveren. Men ging dus de graaf van Bothwell halen, die de machtigste Lord in het land was. Bothwell kwam en zei tot Ormiston: "Alle tegenstand is tevergeefs, de regent en de kardinaal naderen met al hun macht. Maar als gij mij die man overlevert, beloof ik u op mijn woord van eer, dat hem geen leed zal geschieden. De kardinaal

heeft de macht niet, hem enig kwaad te doen." Ormiston sloeg geloof aan deze belofte, en zei Wishart wat er plaats vond.

"Open de deuren, antwoordde hij dadelijk, de wil van mijn God geschiede." Bothwell kwam met enige edellieden binnen. "Ik dank God, my Lord, zei Wishart, dat ik mij op dit uur in tegenwoordigheid van deze edellieden overgeef in de handen van zulk een eerwaardig man. Gij zult niet toelaten, dat er met mij anders dan overeenkomstig de wet gehandeld worde." De graaf antwoordde: "Ik zal uw lichaam tegen alle gewelddoefening bewaren; noch de regent, noch de kardinaal zullen iets met u te doen hebben. Ik zal u bij mij houden, totdat ik u de vrijheid kan teruggeven."

Dadelijk na deze belofte vertrok de graaf met Wishart naar Elphiston. Daar de kardinaal de vrienden van Wishart wilde hebben, zond hij 500 ruiters naar Ormiston, om de Lord gevangen te nemen, alsmede de Lord van Brunston en de Lord van Calder. Brunston nam de vlucht door de bossen, maar de twee andere werden gebracht naar het kasteel van Edinburg. Wishart werd gebracht naar het grote en sterke kasteel van Hailes, aan de oevers van de Tyne, de voornaamste residentie van Bothwell in Lothian.

Dit voldeed de kardinaal niet, wie het bovenal om Wishart te doen was. De koningin weduwe Maria de Guise, die koel was omtrent Bothwell, beloofde hem haar steun, als hij de Evangelist wilde overleveren; de kardinaal van zijn kant gaf veel goud. "Het goud en de vrouwen hebben van het begin af alle wereldse en vleselijk gezinde mensen bedorven," zegt Knox. De graaf maakte evenwel enig bezwaar; "maar een mens, voegt Knox er bij, kan de aanvallen van een koningin niet lang weerstand bieden."

Wishart werd eerst overgebracht naar het kasteel van Edinburg, en in het laatst van Januarij 1546 leverde de regent hem over aan de kardinaal, die hem te St. Andrew in de zeetoren liet opsluiten. De hulp van de burgerlijke rechter was, naar het scheen, nodig voor de geldigheid van het vonnis. De kardinaal vroeg er een aan Arran, maar een van de raadsheren van de regent, Hamilton van Preston, zei tot hem: "Hoe, moeten ze wier vijanden zelfs van hun rechtschapenheid getuigen, aan de boosdoeners overgeleverd worden, moeten zij, die geen andere misdaad hebben bedreven, dan dat ze het Evangelie van Christus hebben gepredikt, ter dood gebracht worden; welk een ondankbaarheid jegens God!"

De regent schreef die ten gevolge aan de kardinaal, dat hij niet zou toestaan dat die man enig kwaad werd gedaan voordat zijn zaak zorgvuldig onderzocht was. Toen de kardinaal die brief las, werd hij vreselijk toornig. "Burgerlijke beleefdheid alleen heeft mij er toe gebracht die vraag te doen. Ik en mijn geestelijkheid hebben macht genoeg om Wishart de kastijding op te leggen, die hij waardig is." Hij nodigde de aartsbisschop van Glasgow, al de bisschoppen en andere waardigheidsbekleders van de Kerk uit te St. Andrew te komen op 27 Februari, ten einde over dit onderwerp te beraadslagen, hoewel de zaak reeds vast bij hem besloten was.

De volgende dag begaf de deken van St. Andrew zich naar de gevangenis van Wishart, en nodigde hem uit naam van de kardinaal uit, de volgende dag voor zijn rechters te verschijnen. "Het is vreemd, antwoordde de gevangene, dat de kardinaal mij uitnodigt te verschijnen, terwijl hij mij hier met ijzeren ketenen gebonden houdt. In plaats van mij uit te nodigen zou het natuurlijker zijn dat hij mij met geweld liet wegbrengen."

De eerste Maart beval de kardinaal al de onderhorigen van zijn paleis onder de

wapenen te komen. Nu de burgerlijke rechter geweigerd had mee te werken, kwam Beaton daarin tegemoet. Zijn volk nam dadelijk lanssen, zwaarden, bijlen, ransels en andere oorlogstoebereidselen; men zou gedacht hebben dat er sprake was van een militaire verrichting en niet van een vergadering van priesters, die beweerden de zaken van de Kerke Gods te behartigen.

Die gewapende kampvechters, ten getale van honderd, stelden zich in slagorde; eerst brachten ze de bisschoppen met grote eerbewijzing naar de kerk van de abdy, daarna gingen ze Wishart halen, met de kapitein van het kasteel aan hun hoofd en leidden hem "als een lam ter slachtbank."

Bij het binnengaan van de abdy wierp hij zijn beurs toe aan een arm gebrekkig man, en trad toen voor de grote en schitterende vergadering. Om aan de zaak een zekere vorm te geven, had Beaton twee estrades of hoogten laten maken, de een tegenover het altaar. Wishart werd op de een geplaatst, en de beschuldiger Lander plaatste zich op de andere. De deken Winryme beklom daarop de kansel. Deze achtenswaardige geestelijke, wie opgedragen was de gebruikelijke rede te houden, was in het geheim gunstig gestemd voor het Evangelie. Hij las de gelijkenis van *het goede zaad en het onkruid* (Matth. 13: 2430) en gaf vrome beschouwingen, die meer getuigden tegen de rechters dan tegen de beschuldigde, en die door de laatste met blijdschap werden aangehoord. Winryme besloot echter niet te zeggen, dat het onkruid was de ketterij, en dat de ketters in dit leven door de burgerlijken rechter moesten tegengegaan worden. En toch stond er in zijn tekst: Laat ze samen oppassen tot de oogst. Het stond te bezien, wie de ketters waren: de rechters of de beschuldigde.

Toen de rede geëindigd was, gaven de bisschoppen aan Wishart bevel op te staan van zijn verhevenheid om de beschuldiging te horen. Daarop stond de beschuldiger John Lander, een priester die door de kroniekschrijver een monster genoemd wordt, en die tegenover hem zat, op, ontrolde een groot papier vol bedreigingen en vervloeking, en terwijl hij wrede woorden tot de onschuldigen Evangelist richtte, slingerde hij op een onbarmhartige wijze tegen hem al de bliksems van het pausdom. Het onwetende volk, dat dit hoorde, meende dat de aarde zich zou openen om de ongelukkigen Hervormer te verzwelgen.

Maar deze bleef kalm en hoorde met groot geduld en zonder dat zijn gelaat veranderde, de vreselijke beschuldigingen van zijn tegenpartij; Toen Lander met een grote verheffing van stem het lezen van zijn uittartend requisitoir geëindigd had, wendde hij zijn gelaat, waarvan het zweet afdroop, zegt de kroniekschrijver, naar Wishart, en met zijn mond, die schuimde als de bek van een wild zwijn, wierp hij hem deze woorden toe: "Afvallige, verrader, booswicht, wat antwoordt gij op al die door voldoende getuigenissen gestaafde feiten?"

Wishart knielde neer, riep de hulp van God in, en opgestaan zijnde, antwoordde hij op zachtmoedige toon: Monseigneurs, hoort mij met kalmte aan, opdat in plaats van mij onrechtvaardig te veroordelen ten koste van uw zielen, gij erkennen kunt, dat ik het zuivere woord van God onderwezen heb, en gij zelf dat aanneemt als de bron, waaruit voor u gezondheid en leven vloeien. Ik heb te Dundee de brief van Paulus aan de Romeinen verklaard, en ik zal u getrouw meedelen hoe ik dit zonder enige mensenvrees gedaan heb."

Bij deze woorden viel de beschuldiger hem in de rede en schreeuwde met alle kracht: "Ketter, afvallige, verrader, booswicht, het is u niet geoorloofd te preken, dat hebt gij reeds al te lang gedaan."

En al de prelaten, die verschrikten bij de gedachte, dat hij voor het grote aantal

hoorders de kern en inhoud van zijn lering zou verkondigen, zeiden tot elkaar: "Hij is zo bekwaam en zo geleerd in de Schriften, dat hij het volk dat hem hoort zal overtuigen en tegen ons opzetten."

Wishart, die begreep dat hij bij deze geestelijke rechtbank niet op de minste rechtvaardigheid zou kunnen rekenen, zeide: "Ik beroep mij van Monseigneur de kardinaal op Monseigneur de regent."

"Wat, antwoordde Lander, is Monseigneur de kardinaal niet de tweede persoon in het rijk, kanselier van Schotland, aartsbisschop van St. Andrew, bisschop van Mirepoix in Frankrijk, bezitter van de geestelijke goederen van Arbroath, geboren legaat, legaat "latere...." een scheepslading vol titels, zegt de kroniekschrijver, werd door hem opgesomd.

"Wien verlangt gij dan tot regeer?" riep Lander.

Wishart antwoordde nederig: "Ik verzoek dat Gods woord mijn rechter zij. Ik verwerp Monseigneur de kardinaal niet, maar dewijl ik de gevangene ben van Monseigneur de regent, verzoek ik dat de wereldlijke macht gevoegd worde bij enige van de hier tegenwoordige geestelijke heren."

Maar de priesters bespotten hem en zeiden "O, zo man, zo rechter!" Volgens hen zouden de kieken, die hem tot rechters zouden gegeven worden, evenzeer ketters zijn als hij.

De kardinaal wilde zonder langer oponthoud het vonnis van de veroordeling laten uitspreken, maar de aanwezigen stelden voor de voornaamste punten van beschuldiging te laten voorlezen en Wishart te vergunnen daarop te antwoorden, opdat het volk niet zou kunnen zeggen, dat hij veroordeeld was zonder gehoord te worden.

Lander begon dus: "Ketter, zei hij, afvallige, verrader, booswicht, volksbedrieger, gij veracht de heilige kerk en het gezag van de regent; want toen hij u beval uw prediking te Dundee te staken, en de bisschop van Brechin u in de handen van de duivel overleverde, ging gij voort te spreken."

"Wishart. "De bedreigingen van de mensen, zeggen de apostelen, moeten er ons niet toe brengen de prediking van het Evangelie op te geven."

Lander. "Ketter, gij hebt beweerd, dat de priester, die voor het altaar de mis leest; op een vos gelijk, die in de maand Juli zijn staart kwispelt."

Wishart. "Nee, dit heb ik gezegd: de uitwendige bewegingen van het lichaam zonder de inwendige beweging des harten, niet anders zijn dan een apenspel, en niet de ware dienst van God."

Lander. "Ketter, verrader, booswicht,! gij hebt gezegd, dat het sacrament van het altaar niet anders dan een stuk op de as gebakken brood is."

Wishart. "Toen ik op zekere dag in een vaartuig de Rijn afvoer, trof ik een Jood aan. Ik bewees hem uit de profetie dat de Messias, Jezus van Nazareth, gekomen is. Hij antwoordde: Gij aanbidt een stuk brood, dat op de as gebakken is, en zegt dat dit uw God is. Ik heb dit gezegde meegedeeld, maar heb dat nimmer als van mij zelf afkomstig uitgesproken. Dit geloof ik."

Bij deze woorden schudden de prelaten het hoofd, spuwden, schreeuwden en toonden op allerlei wijzen dat ze niet wilden horen.

Lander. "Ketter, afvallige! gij hebt gezegd dat iedere leek een priester is, en dat de paus niet meer macht heeft dan enig ander mens."

Wishart. "Ik heb in de Openbaring van Johannes gelezen: Hij heeft ons gemaakt tot koningen en priesters, en in de brief van Petrus: *Gij zijt priesters en koningen*. Daarom heb ik beweerd, dat ieder mens, die het was geloof in Jezus Christus heeft, een macht

bezit, die hij van God heeft verkregen.

Ten andere heb ik gezegd, dat ieder mens, die Gods woord niet kent en niet standvastig is in het geloof, welke ook zijn rang moge zijn, al was hij de paus zelf, geen macht heeft om te binden en te ontbinden.

Die woorden vermaakten het gezelschap zeer, de eerwaardige en hoogerwaardige heren schaterden van lachen, bespotten Wishart en behandelden hem als een domoor. Een leek zou een macht bezitten, die de heilige vader niet bezat, dat was in hun oog het toppunt van dwaasheid. "Het is wel, myLords, zei de gezant van Christus, lacht naar hartelust. Die woorden schijnen u toe ongerijmd te zijn, voor mij zijn ze waarheid en van een grote waardij, omdat ze strekken tot eer van God."

Vrome mannen, die de vergadering bijwoonden, waren verontwaardigd over de dwaasheid van de prelaten en getroffen door het onbuigzaam geduld van Wishart. Maar andere riepen met krachtige stem: "Waarom zou men hem langer laten spreken?" Een zekere John Scot, die achter Lander stond, zei tot hem: "Laat hem niet antwoorden, want het is ons even onmogelijk hem te horen als het de duivel onmogelijk is het teken des kruises te zien. Er was geen vorm van rechtspleging, geen vrije beraadslaging, zegt Buchanan, maar een verward geschreeuw, tekenen van afkeuring, schandelijke woorden.

De beschuldigde donderde van zijn verhevenheid, maar dat was alles. De bisschoppen riepen eenparig, dat de vrome Wishart verbrand moest worden.

Nu viel Wishart op zijn knieën en riep uit: "O eeuwig levende God! hoe lang nog zullen die wrede mensen hun woede koelen aan degenen, die de waarheid bekend maken, door welke Gij U aan de wereld geopenbaard hebt? Wij lijden graag vervolging uit liefde tot U, in dit leven dat niet anders dan een schaduw is; maar verdedig Gij, o Heere! tegen hen uw vergadering, die Gij uitverkoren hebt van vóór de grondlegging van de wereld."

Het vonnis moest worden uitgesproken, maar de bisschoppen vreesden dit te doen in bijzijn van het volk; ze gaven bevel de kerk te ontruimen, hetgeen slechts langzaam geschiedde, want veel mensen, die verlangend waren Wishart te horen, gingen slechts met moeite heen.

Eindelijk waren de prelaten en hun handlangers bijna alleen, het doodvonnis werd uitgesproken, en de kardinaal gaf bevel aan zijn wachten Wishart weer naar het kasteel te brengen. In de kamer van de kapitein opgesloten, bracht hij het grootste gedeelte van de nacht door in gebed. De volgende morgen zonden de bisschoppen hem twee monniken, die hem vroegen, of hij geen biechtvader verlangde. "Ik heb met de monniken niets te maken, antwoordde hij, maar als gij mij wilt verplichten, zend mij dan de man, die gisteren morgen gepredikt heeft."

Winryme kwam, en nadat ze enige tijd samen gesproken hadden, vroeg hem de deken: "Verlangt gij het heilig Avondmaal te gebruiken?" "Wel zeker, antwoordde Wishart, als het bediend wordt overeenkomstig de instelling des Heeren, met brood en wijn." Winryme begaf zich naar de kardinaal, en zei hem dat die man onschuldig was. Beaton, door toorn ontstoken, antwoordde: "Pas op, reeds lang weten wij wie gij zijt!" Toen Winryme vroeg, of hij het sacrament aan de gevangene mocht bedienen, antwoordde de kardinaal: "Nee, het is niet betamelijk een van de weldaden van de kerk aan een ketter te verlenen.

De volgende morgen ten negen ure deelde de kapitein van het kasteel aan Wishart

mede, dat het Avondmaal hem geweigerd was; en daar hij nu met zijn onderhorigen en bedienden ging ontbijten, nodigde hij Wishart uit, aan het ontbijt deel te nemen. "Zeer graag, antwoordde hij, ik neem dit aan, vooral omdat ik weet, dat gij en de uw goedgezinde lieden zijt, die behoren tot het lichaam van Jezus Christus.

Toen de tafel gedekt was en de gasten er omheen zaten, verzocht hij de kapitein, om van de wille van de Zaligmaker een korte toespraak te mogen houden. Dit was in zijn oog een gelegenheid om een waar Avondmaal te vieren. Hij bracht de instelling van het Avondmaal en de dood des Heeren in herinnering. Hij vermaande degenen die met hem aanzaten, allen haat te verwerpen, elkaar lief te hebben en een heilig leven te leiden. Daarna gedankt hebbende, nam hij het brood, brak het en deelde het rond aan degenen die hij wist dat gezind waren Avondmaal te houden, en vermaande hen zich geestelijk te voeden met Christus. Daarop nam hij een beker, wees hen op het bloed, dat gestort is tot vergeving van de zonden, dronk en gaf hun te drinken. "Ik zal niet meer van deze drinkbeker drinken, zei hij, en ik zal dit brood niet meer in dit leven eten, een bitterder drank is voor mij bestemd, omdat ik Christus gepredikt heb. Bidt dat ik die drinkbeker, als uit de hand des Heeren mij toegezonden, met lijdzaamheid drinke."

Hij eindigde met dankzegging, en begaf zich weer naar zijn kamer.

Op een plek ten westen van het kasteel in de nabijheid van de priorswoning, waren enige mensen druk bezig, sommigen met het gereed maken van een brandstapel, andere van een galg. Gewapende mannen omringden de gerechtsplaats, en artilleristen richtten de kanonnen, en plaatste zich op enige afstand, gereed om vuur te geven; het scheen wel alsof er voorbereidselen voor een beleg gemaakt werden. De kardinaal had die bevelen gegeven, omdat hij bevreesd was dat de talrijke vrienden van Wishart hem zouden wegvoeren, maar misschien meer nog om een vertoning te maken van zijn macht.

Tegelijkertijd werden de vensters van het hof van het kasteel met tapijten, zijden behangsels en prachtige kussens versierd, om de kardinaal en de prelaten in staat te stellen op hun gemak de brandstapel te kunnen zien en getuigen te zijn van de pijnigingen, die ze die rechtvaardigen man zouden doen ondergaan.

Toen alles gereed was, traden twee van de beulen de gevangenis van Wishart binnen. De een trok hem een kleed aan van zwart laken, de andere hing op veel plaatsen van zijn lichaam kleine zakjes met buskruit. Daarop bonden ze Zijn handen stevig op zijn rug, deden hem een touw om de hals, en een ketting om het lijf; waarop ze hem in het midden van een troep soldaten plaatste en vertrokken.

Voor de brandstapel gekomen, viel Wishart op de knieën en bad. Daarna opgestaan zijnde, zei hij tot het volk: "Broeders en zusters, met grote blijdschap geef ik mijn leven om van de wille van Christus. Laten de pijnigingen, die ik ondergaan zal, u niet afschrikken, dat gij liet goede woord Gods zou verlaten. Hebt het lief als het werktuig tot uw zaligheid, lijdt alles geduldig en met blijdschap, en gij zult een eeuwig geluk deelachtig worden. Het zijn geen oudwifse fabelen, die ik u geleerd heb, maar het is het was Evangelie; God roept mij om door de vlammen verteerd te worden. Ik vrees ze niet. Ik weet dat ik nog heden avond met mijn Zaligmaker Jezus Christus, met wie ik lijd, aan het Avondmaal zal aanzitten. *O Vader, in de hemel, vergeef hen, die uit onwetendheid mij ter dood hebben veroordeeld!*"

De beul viel op de knieën, en zeide: "Ik bid u, vergeef het mij!"

"Kom hier," antwoordde Wishart, en nu gaf hij hem een kus, en voegde er bij:

"Ziedaar het onderpand van mijn vergeving. Doe uw plicht, mijn kind."

Hij werd met touwen aan de paal gebonden, en hij zeide: "Zaligmaker van de wereld, ontferm U over mij! Vader in de hemel, in uw handen beveel ik mijn geest."

De beul stak het vuur aan. De kardinaal en de zijn beschouwden uit het venster de martelaar en de vlammen, waardoor hij verteerd werd. Toen de kapitein zag dat de vlammen rondom Wishart opstegen, riep hij hem toe: "Houd goede moed!" Wishart antwoordde: "Dat doet pijn aan het lichaam, maar niet aan de ziel."

Daarop de kardinaal met zijn hovelingen voor het venster ziende, voegde hij er bij: "Hij die van een verheven plaats met welgevallen op mij ziet, zal over weinige dagen op deze zelfde plaats uitgestrekt worden met evenveel schande als men hem er thans in zijn hoogmoedige houding ziet."

Enige schrijvers beschouwen deze door Buchanan meegedeelde woorden als een voorbeeld van dat dubbele gezicht, waarmee men beweert dat de Schotten begiftigd zijn. Zonder evenwel een buitengewone openbaring nodig te hebben, wist Wishart, dat de weg des goddelozen zal vergaan.

Nauwelijks had hij deze woorden gezegd, of de koord, die hij om de hals had, werd sterk toetgetrokken, zodat hij niet meer spreken kon. Het vuur verteerde hem, en de bisschoppen, altijd vervuld van haat tegen die dienstknecht Gods, lieten dezelfde avond in de gehele stad met bedreiging van de strengste straffen het verbod afkondigen, om voor hem te bidden. Ze wisten dat er zelfs veel katholieken waren, die hem eerbied waardig achtten.

Er zijn mensen, die zeggen dat de godsdienst een fabel is; een leven en sterven als dat van Wishart tonen dat ze een werkelijkheid is.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK. **Opstand tegen Beaton. Zijn dood.** **(Maart tot Mei 1546.)**

De dood van Wishart had in Schotland een veelzijdige uitwerking. De bisschoppen en hun aanhangers verhieven de kardinaal hemelhoog, daar hij, zonder zich aan de macht van de regent te storen de onbeschaamdheid van het volk onderdrukt, en zich daardoor tot verdediger van Rome en de priesters gemaakt had. "Had de kerk, zo spraken zij, vroeger zulke kampvechters gehad, dan zou ze alles door de kracht en het gewipt van haar majesteit onder haar macht hebben.

De eenvoudige Christenen weenden zonder aan wraak te denken, maar een gedeelte des volks, en ook veel van de voornaamste mannen veroordeelden openlijk aan tafel en elders, de wreedheid van de kardinaal, en gaven te kennen dat het gestorte bloed om wraak vroeg. Zelfs zij, die zonder het geloof van Wishart deelachtig te zijn, met rechtvaardige en edelmoedige gevoelens bezielde waren, vroegen zichzelf af, welke waarborgen voor de handhaving van hun vrij heden ze hadden onder de wreedsten van de tirannen, onder een prelaat, die God en mensen de oorlog verklaarde, die met zijn haat een ieder vervolgde, die iets bezat of met enige godsvrucht bezielde was, en hem als een uit de stal genomen beest naar willekeur slachtte, die tegelijker tijd de oorlog binnen en buitenslands aanstookte, die verbintenissen met gemene vrouwen goedkeurde, en naar welgevallen wettige huwelijken ontbond, die te huis met openbare hoeren zich in ontucht wentelde en daar buiten in zijn razernij het bloed van de onschuldigen vergoot. Ziedaar het portret van Beaton door Buchanan geschetst.

De kardinaal, die wel wist hoe er over hem gesproken werd, wilde zijn macht door nieuwe verbintenissen bevestigen. Hij gaf een van zijn dochters Margaretha Beaton, die hij verwekt had bij Maria Ogilvy, de dochter van Sir James Ogilvy, ten huwelijk aan David Lindsay, zoon van de graaf van Crawford, schonk haar, een huwelijksgift van vier duizend marken, en liet de bruiloft met een bijna koninklijke pracht vieren.

Een priester, die met zoveel praal de bruiloft van zijn dochter viert, bewees genoeg dat hij die eerlijke schaamte niet bezat, welke ontstaat uit de vrees om de welvoeglijkheid te kwetsen. Hij dacht alleen sterker te zijn dan geheel Schotland, en door zijn willekeurig heersen maakte hij zich hoe langer hoe meer vijanden. Onder degenen, die hem niet de meesten ijver hadden gediend, was Norman Lesley, broeder van de graaf van Rothes. Daar deze Lesley de kardinaal verweten had, dat hij aan zekere hem gedane beloften niet had voldaan, kwam het tot weerszijdse beledigingen en werden ze dodelijke vijanden. Van toen af plaatste Lesley zich aan het hoofd van de ontevreden; hij wees zijn vrienden op de onverdraagsamen hoogmoed van de kardinaal, en sleepte hen mee in een samenzwering om hem het leven te benemen. Zijn oom John Lesley aarzelde niet in bijzijn van een ieder te zeggen, terwijl hij met zijn rechterhand zijn degen greep: "Deze hand zal deze degen trekken, en die beiden zullen de biechtvaders zijn van de kardinaal, dat wil zeggen: ze zullen hem naar de andere wereld zenden."

Die woorden werden Beaton overgebracht, maar hij sloeg er geen acht op, daar hij volkomen veilig meende te zijn in de soort van vesting, die hij zich gebouwd had. "Ik lach om al die beweging, zei hij, en ik geef geen zier om die snoeverij. Ben ik niet meester van Monseigneur de regent? Heb ik niet zijn oudste zoon, die dagelijks aan mijn tafel zit, tot gijzelaar? Is de koningin (Maria de Guise) mij niet geheel onderworpen? Ben ik niet met Frankrijk bevriend? Welk gevaar heb ik dan te vrezen?"

Toch gaf Beaton, met het doel om zich te ontdoen van degenen die hem hinderde, bevel aan al zijn gunstelingen in het graafschap Fife, zich bij hem te gevoegen te Falkland, op Maandag 30 Mei. De Lesleys en een zeker aantal van hun vrienden moesten gevangen genomen en ter dood gebracht worden. Van hun kant hadden de Lesleys en andere samengezworenen, geen verontrustende vermoedens.

Het recht van de sterkste werd nog dikwijls toegepast in die half barbaarse eeuw: een staatsgreep met daden van geweld gepaard, was iets zeer gewoons. De edellieden beschouwden de dood van Wishart zonder dat de rechterlijke macht daarbij was te pas gekomen, en door de wettige regering afgewezen was, als een moord, en ze waren van mening, dat dewijl Beaton een moordenaar was, hij zelf ter dood gebracht moest worden.

Ze bedachten niet, dat ze zich schuldig maakten aan dezelfde misdaad, die Beaton bedreven had, namelijk zich in de plaats van de wettige rechters te stellen. Het rept van de edelen om oorlog te voeren, dat in die tijd nog geldig was, was voldoende om deze daad in hun oog te rechtvaardigen. Er werd overeengekomen, dat Norman Lesley, zijn broeder en vier van zijn vrienden naar St. Andrew, de residentie van de kardinaal, zouden gaan, en zouden overnachten in het logement, waar ze gewoon waren af te stappen, om geen argwaan te verwekken.

Werkelijk traden ze onbevreesd de stad binnen, waar toch veel vrienden, beschermelingen en gunstelingen van de machtige primaat weenden. Inwoners, die van dezelfde gevoelens waren, als deze, stonden gereed om op het eerste teken hen bij te staan. Men kwam overeen in de vroege morgen, als de bedienden nog sliepen, zich van het kasteel meester te maken.

Op Vrijdag 28 Mei kwam Norman Lesley des avonds te St. Andrew, en trof daar William Kirkaldy van Grange reeds op hem wachtende. John Lesley, die vooral door de kardinaal gewantrouwd werd, kwam het laatst. De samenzweerders hielden des nachts een bijeenkomst, en Zaterdag 29 Mei, 's morgens ten drie ure, gingen zestien man op weg om het sterke kasteel te bemachtigen, waarin zich meer dan honderd mensen bevonden, die in staat waren hun weerstand te bieden. Ze kwamen van verschillende kanten aan, en verenigden zich op het kerkhof van de abdij, nabij het kasteel.

Daar Beaton wist welk een verontwaardiging zijn gedrag in Schotland had opgewekt, zelfs bij degenen die hem vleiden, had hij besloten zijn woning tot een citadel in te richten, waarin hij in staat was een beleg door te staan. Men, was daarmee bezig, en dat was het juist wat het stoutmoedig plan, dat zijn vijanden beraamden, in de hand werkte. De primaat maakte zulk een haast, dat er bijna nacht en dag onophoudelijk gewerkt werd. Daarom waren de poorten reeds vroeg in de morgen open, en was de ophaalbrug neergelaten, om de werklieden in staat te stellen, stenen, kalk en andere bouwstoffen in het kasteel binnen te brengen.

De Lesley's, die zich met enige van hun aanhangers verborgen hadden in een huisje in de nabijheid van de poorten, hadden van de plaats waar ze zich bevonden, William Kirkaldy en zes andere naar het kasteel gezonden. Deze gingen door de poort en vroegen aan de portier: "Is myLord de kardinaal reeds opgestaan?"

"Nee," antwoordde deze. Maria Ogilvy, de moeder van Margaretha en van twee zonen, David en Alexander Beaton, had de nacht in het kasteel doorgebracht. Men had gezien, dat ze zeer vroeg in de morgen door het geheime sluippoortje het kasteel verlaten had.

Op het oogenblik dat de Lesleys en hun vrienden aankwamen, was de kardinaal in een diepe rust. Terwijl William Kirkaldy met de portier sprak, en deze zich gereed maakte hem de weg te wijzen, kwamen Norman en John Lesley achtereenvolgens met enige gewapenden. De portier verschrikte en wilde zich in staat van verdediging stellen; maar een van de samenzweerders kliefde hem het hoofd, ontnam hem zijn sleutels, en wierp zijn dood lichaam in de gracht.

Op dit oogenblik gingen de werklieden, ten getale van ruim honderd, in allerijl op de vlucht, en nam William Kirkaldy het geheime sluippoortje in bezit, "opdat de vos niet ook ontsnappen zou."

Daar ze slechts zestien personen sterk waren, gevoelden ze dat het nodig was op een slimme wijze te werk te gaan. De hoofden zonden vier van de hun, waaronder een grote en sterke gentleman Pieter Carmichael en James Melville van Camber, om de wacht te houden voor de deur van de kardinaal en te beletten dat hij voor het hem dreigend gevaar gewaarschuwd werd.

Andere samenzweerders, die met de plaats en de mensen bekend waren, moesten de slaapkamers van de officieren en dienstboden van de kardinaal bewaken. Ze verdeelden zich in groepjes, traden achtereenvolgens die vertrekken binnen, vonden de personen die daar waren half slapende, en gaven hun te kennen, dat als ze het minste geraas maakten, ze onmiddellijk zouden gedood worden. Die verschrikte mensen kleedden zich haastig aan, en werden buiten het kasteel gebracht, zonder dat hun enig kwaad werd gedaan en zonder dat er enig gedruis bij plaats had. De enige persoon die ze in het kasteel lieten blijven, was de oudste zoon van de regent.

Daar John Lesley nu met zijn vrienden alleen in dit ruime verblijf was, gaf hij een paar geduchte slagen op de deur van het vertrek, waar de kardinaal sliep. "Wat

betekent dat geweld?" riep deze.

"Wij zijn meester van het kasteel, werd hem geantwoord, doe open."

Op het horen van deze woorden liep Beaton naar het sluippoortje, maar bemerkende dat daar een wacht stond, trad hij weer in zijn kamer, vatte met beide handen zijn zwaard, en gaf zijn kamerdienaar bevel de deur te versperren.

"Doe open," werd er weer geroepen. De kardinaal antwoordde: "Wie zijt gij?"

"Mijn naam is Lesley."

"Zijt gij Norman?" "Nee, ik heet John."

De kardinaal, die zich de woorden van John herinnerde, riep: "Ik wil Norman hebben," want die is mijn vriend."

"Vergenoeg u met degenen die hier zijn," hernam John.

En herhaaldelijk werd er op de deur geklopt.

De kardinaal greep een doos met goud en verstopte die; daarop vroeg hij: "Wilt gij mijn leven redden?"

"Het is mogelijk dat wij dit willen," zei John. "Zweer dat bij de wonden des Heeren, sprak Beaton, en ik zal de deur opendoen."

Nu riep John Lesley: "Breng vuur!" Daar de deur te sterk was om die open te lopen, werd er een komfoor met glimmende kolen aangebracht, en reeds was hij gereed de deur in brand te steken toen de kardinaal liet opendoen. Lesley en zijn metgezellen traden dadelijk de kamer binnen, en zagen Beaton in een leuningstoel zitten. Lesley liep onstuimig op hem toe.

"Dood mij niet, riep de kardinaal. Ik ben een priester, ik ben een priester ...!"

Maar Lesley liep met zijn zwaard op hem toe, en Carmichael, door woede vervoerd, deed hetzelfde. Melville, een man van een zacht en ernstig karakter, zegt Knox ziende dat zijn wedgezellen zozeer verbitterd waren, hield ze tegen. "Het oordeel Gods wordt hier uitgeoefend, zei hij, ofschoon het niet in liet openbaar en plechtig geschiedt, moet het toch met ernst ten uitvoer gebracht werden."

Aan de onwetendheid en de vooroordelen van die tijd was het te wijten, dat Melville en andere oprecht geloofden aan de wettigheid van de door het Evangelie afgeschafte Mozaische instelling, waarbij aan zekere personen het recht, verleend werd om de moordenaar om het leven te laten brengen, maar volgens welke er ook vrijsteden waren, waar de moordenaar beveiligd was voor de bloedwraak.

Melville zag voorbij dat er voor Beaton geen vrijstad was. Daar hij hem voor een moordenaar hield, en meende dat als hij hem doodde, hij zich niet aan moord schuldig maakte, zette hij hem het zwaard op de borst en zei op ernstige, toon: "Bekeer u van het goddeloze leven, dat gij tot op dit ogenblik geleid heb, en vooral van de moord van Wishart, die uitnemende dienstknecht Gods. Ik betuig voor God, dat het geen haat is jegens uw persoon, noch begeerte naar uw schatten, noch vrees voor enig kwaad, dat gij mij zou kunnen doen, waardoor ik gedreven word, maar God zendt ons om u te straffen." Daarop doorstak hij hem met zijn zwaard.

De kardinaal bezweek onder die herhaalde slagen, zonden andere woorden uit te spreken dan deze: Ik ben een priester! Ik ben een priester! Ach, ach! alles is verloren ...!"

Spoedig was het in de ganse stad bekend, dat het kasteel genomen was. De vrienden en gunstelingen van de kardinaal, zegt Buchanan, kwamen tamelijk lui uit hun bed,

wapenden zich en weldra werden de grachten door een grote menigte omringd. Die mensen schreeuwden uit al hun macht, lieten dreigingen en beledigingen horen, vroegen om ladders en alles wat nodig was om het kasteel te bestormen.

"Gij maakt veel onnodig geweld, werd hun uit het kasteel toegeroepen, gij zou beter doen naar huis te gaan." De menigte vroeg: "Wat hebt gij met Monseigneur de kardinaal uitgevoerd? Wij willen Monseigneur de kardinaal zien!"

"De man die gij kardinaal noemt, werd hun geantwoord, heeft zijn loon ontvangen en zal de wereld niet meer in beroering brengen."

Maar zijn aanhangers riepen nog luider: "Wij gaan niet heen, voordat wij hem gezien hebben, (Zij meenden nog altijd dat hij nog leefde.)

Daarop namen een paar mannen liet lijk en staken dat uit hetzelfde venster, van waar Beaton met blijdschap en als met zegepraal het vonnis aan de vrome Wishart had zien voltrekken, zodat allen hem konden zien.

De vrienden van Beaton en de bevolking werden bij dit schouwspel door verwondering en schrik aangegrepen, want ze herinnerden zich de profetie van Wishart. Bedroefd en verslagen gingen ze uiteen.

De tijding van die dood was in een ogenblik door het gehele land verspreid; sommigen vervloekten die daad, andere begroetten haar als het middel, waardoor Schotland de vrijheid zou terugbekomen. Enige zelfs, zoals dat met Sir James Melville het geval was, hielden het voor een wettige daad. Maar onder de tegenstanders van de kardinaal waren wijze en bezadigde mannen, die de moord met afschuw verfoeiden! Een geschiedschrijver merkt aan, dat van degenen, die er deel aan gehad hebben, weinigen aan het oordeel Gods ontkwamen, die de overtreders van zijn geboden straft met dezelfde slagen, waarmee ze andere getroffen hebben.

De Lesley's en hun vrienden bleven meester van het kasteel, en hielden bij zich James Lord Hamilton, later Graaf van Arran, de oudste zoon van de regent, die Beaton als gijzelaar hield, en die van toen af hun gijzelaar was. Een van degenen, die meenden een prijzenswaardige daad verricht te hebben, door Schotland van de tiran te verlossen, William Kirkaldy, begaf zich naar Londen, en Hendrik VIII, die ook de inbezitneming van het kasteel en hetgeen daarmee gepaard was gegaan, als een wettige opstand beschouwde, verklaarde zich bereid de gehele partij onder zijn bescherming te nemen, onder voorwaarde evenwel dat het huwelijkscontract tussen Eduard en Maria gehandhaafd bleef.

Er kon gemakkelijk gemeenschap worden onderhouden tussen het kasteel en Londen over zee; door Engelse schepen kon daar alles wat nodig was aangevoerd worden.

Hamilton, de onechte broeder van de regent, werd door deze tot aartsbisschop van St. Andrew benoemd en door Paulus III bevestigd. Deze krachtvolle prelaat drong dadelijk bij zijn broeder aan op een belegering van het kasteel, en op het straffen van allen die zich daarvan meester gemaakt hadden; andere ondersteunden hem krachtig.

Een legerbende vertrok met dat doel uit Edinburg op 23 Augustus 1546; maar daar ze in het laatst van Juli 1547 de moed opgaf de vesting te kunnen overheersen, capituleerde men met de belegerden, op voorwaarden, die voor hen voordelig waren, maar die geen van beide partijen voornemens waren na te leven. Dit ogenblik is een belangrijk tijdstip, waarbij wij ons verhaal moeten eindigen.

Wij hebben het leven en de marteldood van Patrick Hamilton en van George Wishart beschouwd. Wij zullen, zo God wil, later de krachtige werking hebben na te gaan van

de derde en grootste van de Hervormers van Schotland, van John Knox.

De tijd, waarvan wij tot dus ver de geschiedenis geschetst hebben, was de tijd van een hevige vervolging. Er blijft ons nog over, de strijd te verhalen tegen het pausdom, waarin de Schotse adel krachtig gewikkeld werd, en het zegevieren van de Hervorming. Zonder reeds nu een verhaal van de feiten te geven, wensden wij, voordat wij dit gedeelte besluiten, een blik voorwaarts te werpen, om te tonen wat eigenlijk de overwinning aan het Evangelisch Christendom moest verzekeren. Dat waren waarlijk niet zulke daden als de inneming van het kasteel en de gewelddadige dood van de vervolger; zulke feiten zijn meer geschikt om een zaak nadeel dan voordeel aan te brengen. Het Christelijk leven en sterven van Wishart oefende veel meer kracht uit dan de dood van Beaton, om het koninkrijk Gods te doen komen. De geschiedenis van de Hervorming in Schotland is alle zins geschikt, om de nietigheid te bewijzen van een bewering, waarmee de vijanden van de Hervorming dikwijls gewerkt hebben.

Volgens hen zou de Hervorming alleen gezegevierd hebben in die landen, waar ze door de vorsten beschermd werd. Dat is een grote dwaling. Het was geenszins de bloeddorstige Fillips II, die de Hervorming in de Verenigde Neerlanden tot stand bracht; het was noch de zwakke Jakobus V, noch de pausgezinde Maria Stuart, die haar in Schotland deden zegevieren. Deze waardige nicht van de Guises was er alleen op bedacht haar uit te roeien. Een arm, machtiger dan de hunne, streed tegen die machtige, en gaf de zwakken de overwinning. De vijanden van de Hervorming gebruikten in Schotland dezelfde wapenen, waarmee in Italië, in Spanje en elders de Hervormende beweging tegengehouden werd. In Schotland werden de Hervormden ook verbrand; maar de Hervorming werd uit hun as geboren. Ook niet aan hun natuurlijke aanleg of aan hun kracht schreven de Schotten die zegepraal toe.

Ze wisten, dat Jezus de Koning is van de Kerk, en dat Hij het is, die zalig maakt. Ziedaar een trek, die (Zoals wij zien zullen) onder alle andere de Hervorming in Schotland kenmerkte. Andrew Melville zei tot Jakobus VI: "Sire, er zijn in Schotland twee koningen en twee koninkrijken: koning Jakobus, het hoofd van de Staat, en Jezus Christus, de Koning van de Kerk."

Tegenover de koning, die te Rome zetelt, plaatste de Hervorming in Schotland de Koning, die troont in de hemel, en aan Hem schreef ze de overwinning toe.

Maar terwijl de Hervorming in Schotland deze oppermacht beleed erkende ze tevens de plichten en rechten van de Christenen. Aan algemeen vergaderingen, door de vrije keuze van het Evangelische volk bijeengeroepen, werd de zorg opgedragen om de kerk te besturen overeenkomstig de wet Gods. In de veertiende, in de vijftiende en in de eerste helft van de zestiende eeuw had de geestelijkheid in Schotland geregeerd, de Hervorming verlostte het land van die priesterheerschappij, en gaf het de voornaamste vrijheid, namelijk die van het geloof. Eeuwen achtereen waren er in Schotland drie machten geweest, de koning, de adel en de priesters en deze hadden de bovenhand gehad. Na de Hervorming had men nog de koning en de adel, maar nam het volk de plaats in van de geestelijkheid. Onder een populaire vorm, de Presbyteriaanse, werd de Schotse kerk gevestigd. De kastelen hadden nog enige tijd een krachtige invloed op de lotgevallen van het land, maar de nationale en Christelijke vloed verhief zich al hoger en hoger rondom hun muren, en stroomde weldra door de oude afgebrokkelde schietgaten boven in die oude verblijven.

De door het volk afgevaardigde leken hadden stem in de presbyteriën, in de synoden, in de algemene vergaderingen, en allengs werd door de Hervorming, in Schotland de

voornaamste kracht van het land uitgeoefend door de stem van de natie.

Het is een grote dwaling, wanneer, zoals geschied is, aan de Protestantse leraars in Schotland een onbegrijpelijke heerschappij wordt toegeschreven, een werking, die in niets achterstaat bij die welke de katholieke priesters uitoefenden," en zich die mannen voorstelt als "de meest onoverkomelijke hinderpaal tegen de vooruitgang van het volk."

Niets kan men zich denken, dat minder gelek op de hoogmoedige katholieke prelaten van St. Andrew, Glasgow en andere diocesen, dan een Schotse predikant. De Hervorming heeft Schotland niet alleen de Christelijke waarheid, maar ook de godsdienstige en staatkundige vrijheid gegeven. Ze heeft daar, evenals overal elders, de priesters de toverkracht en de heerschappij ontnomen, die hun voorname eigenschappen waren in de middeleeuwen.

Daar de leraars, die ze voor hen in de plaats gesteld heeft, niet meer de wondermacht bezaten, een stuk brood te veranderen in de scheppende God, en de discipelen van Jezus niet op de despotische troon van de biechtstoel waren gezeten, om vergeving van zonden te schenken, zijn ze eenvoudige herauten geworden van het woord Gods.

Dat heilig woord is in alle gezinnen gebracht, en heerst oppermatig in de kerk, en van die tijd af hebben de leraars opgehouden meesters te zijn en zijn dienstknechten geworden. De wezenlijke grief, die de kwaadsprekers tegen de Schotse leraars hebben, is dat ze altijd een grote hinderpaal geweest zijn, niet tegen de vooruitgang van het volk en de beschaving zoals beweerd is, maar tegen het ongeloof en de stofvergoding, en deze zijn de dodelijke vijanden van de vrijheid en voorspoed van de volken.

Buckle, Geschiedenis van de beschaving in Engeland, hoofdstuk XVI.

Het hier voorafgaande gedeelte van de geschiedenis eindigt met het jaar 1546. De schrijver had zich voorgesteld in een volgend deel de geschiedenis van Schotland voort te zetten van 1546 tot 1560.

Die arbeid heeft hij ongelukkig niet kunnen verrichten. De geschiedenis van de Hervorming in Schotland zal dus niet voortgezet worden.